

Ocak 2009

**Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)
El Kitabı**

Projelerin Çevresel Değerlendirmesi

İÇİNDEKİLER

SAYFA

1	ÖNSÖZ	6
2	KISALTMALAR LİSTESİ	7
3	YÖNETİCİ ÖZETİ	8
4	EL KİTABININ KAPSAMI	9
4.1	Kapsanan Konuların Özeti	9
4.2	Hedef Gruplar	10
5	GİRİŞ	11
5.1	Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) nedir?	11
5.2	ÇED neden gerekli ve faydalıdır?	11
5.3	El Kitabının Amacı	12
5.4	İlgili Kaynak ve Dokümanlar	12
5.4.1	ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi	12
5.4.2	Sektörel ÇED Rehberleri	12
5.4.3	Diğer Kaynaklar	13
5.4.4	İlgili İnternet Siteleri	13
6	ÇED SÜRECİNİN PRENSİPLERİ VE AŞAMALARI	15
6.1	ÇED Sürecinin Prensipleri	15
6.2	ÇED Sürecindeki Aşamalar	16
6.3	Karar Verme Süreci	17
6.4	Başvuru Kaynakları	18
7	ÇED SÜRECİNİN YÖNETİMİ	19
7.1	ÇED Sürecini Yönetmenin Önemi	19
7.2	ÇED Sürecini Yönetmenin Unsurları	19
7.2.1	Sürecin aşamalandırılması ve yapılandırılması	19
7.2.2	Sürecin esnekliği	19
7.2.3	Sürecin yönetimi için kullanılabilecek araçlar	19
7.3	Kaynaklar	20
8	ÇED MEVZUATI	21
8.1	Mevzuatın İçeriği	21
8.2	Başvuru Kaynakları	29
8.3	Türkiye'de ÇED sürecindeki çeşitli tarafların rol ve sorumlulukları nelerdir?	29
8.3.1	Giriş	29
8.3.2	ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü	29
8.3.3	(Seçilmiş) İnceleme-Değerlendirme Komisyonu	31
8.3.4	Proje sahibi	32
8.3.5	Danışman	34
8.3.6	İl Çevre ve Orman Müdürlükleri	34
8.3.7	Halk	34
9	ÇED SÜRECİNDEKİ ADIMLARA GİRİŞ	36
9.1	Giriş: ÇED nasıl yürütülür?	36

9.2	Hazırlıklar: Bir ÇED ekibinin oluşturulması	36
9.2.1	Ekipte kimler yer almalıdır?	36
9.2.2	Bir ÇED ekibinde kaç kişi bulunmalıdır?	37
10	ADIM 1: SEÇME-ELEME SÜRECİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ	38
10.1	Giriş	38
10.2	ÇED Yönetmeliği'nin Ek 1 Bölümü, ÇED'e Tabi Projeler	39
10.3	ÇED Yönetmeliği'nin Ek 2 Bölümü ve 15. Maddesi, Seçme-Eleme Sürecine Tabi Projeler	39
10.4	Duruma göre Seçme-Eleme araçları	40
10.4.1	Giriş	40
10.4.2	Sonuçların Yorumlanması	40
10.4.3	Araçlar	40
11	ADIM 2: HALKIN GÖRÜŞLERİNİN ALINMASI VE KATILIMININ GERÇEKLEŞTİRİLMESİ	43
11.1	Halkın Katılımı nedir?	43
11.2	Kanunun gereklilikleri nelerdir?	43
11.3	Halkın katılımı nasıl yapılmalıdır?	44
11.4	Halkın katılımı toplantısında kimler yer almalıdır?	44
12	ADIM 3: KAPSAM BELİRLEME SÜRECİNİN YÜRÜTÜLMESİ	46
12.1	Giriş	46
12.2	Kapsam belirlemenin faydaları	47
12.3	Kapsam belirleme sürecinde danışma	48
12.4	Kapsam belirleme girdileri ve çıktıları	48
12.4.1	Kapsam belirleme girdileri (Kapsam belirleme için gerekli bilgiler)	48
12.4.2	Kapsam belirleme çıktıları	50
12.5	Kapsam belirleme araçları	50
12.6	Kapsam belirleme kontrol listesi	50
12.6.1	Kapsam belirleme kontrol listesinin birinci bölümü: projenin özellikleri	51
12.6.2	Kapsam belirleme kontrol listesinin ikinci bölümü: proje ve etki alanındaki çevresel özellikler	53
12.7	Etkilerin öneminin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler listesi	53
12.8	Göz önüne alınacak alternatifler ve önlemler listesi	54
13	ADIM 4: ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	56
13.1	Etki Değerlendirmesine Giriş	56
13.1.1	Çevre, canlı veya cansız herşeyi çevreleyen varlıkların ve şartların toplamıdır.	56
13.1.1.1	Bir çok çevresel bileşen, süreç ya da özellik mevcut sayısal analiz yöntemleriyle ölçülebilirken, bir çoğu da ölçülememektedir.	56
13.2	Çevresel etki nedir?	56
13.2.1	Doğrudan veya birincil etkiler	56
13.2.2	Dolaylı veya ikincil etkiler	57
13.2.3	Kümülatif etkiler (Toplam etkiler)	57
13.2.4	Etkilerin zaman açısından sınıflandırılması	57
13.2.5	Etkilere ilişkin genel ifadeler	58
13.3	Çevrenin hangi kısımları incelenmelidir?	59
13.4	Projenin özellikleri	59
13.5	Etki tahmini yöntemleri	60
13.6	Etki öneminin belirlenmesi	62

13.6.1 Etkinin öneminin belirlenmesine neden ihtiyaç vardır?	62
13.6.2 Gerçeklik ve algılama	63
13.7 Duyarlı (hassas) alanlarda ÇED	63
13.7.1 “Koruma alanı” ve “duyarlı alan” arasındaki fark	63
13.7.2 Koruma alanı ve duyarlı alan çeşitleri nelerdir?	63
13.7.3 Biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi	63
14 ADIM 5: RAPORUN HAZIRLANMASI	67
14.1 Giriş	67
14.2 Faydalı ÇED raporları yazılmasında bazı temel ilkeler	67
14.3 Kapsamlı bir ÇED raporu hazırlanması için teknik şartname ve genel rapor formatı	68
15 ADIM 6: ÇED RAPORUNUN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	72
15.1 Giriş	72
15.1.1 ÇED Raporunun inceleme değerlendirmesi ne demektir?	72
15.1.2 İnceleme Değerlendirme neden gereklidir?	72
15.1.3 İyi bir ÇED Raporunun nitelikleri nelerdir?	72
15.2 Türkiye'deki İnceleme Değerlendirme Süreci	73
15.2.1 Çevre ve Orman Bakanlığı'nın onayı	73
15.2.2 Halkın katılımı ve görüşlerinin alınması	74
15.2.3 Anlaşmazlıkların çözümü	75
15.3 İnceleme –Değerlendirme Araçları	75
15.3.1 İnceleme-Değerlendirme Kontrol Listesinin kullanım amaçları	75
15.3.2 Bir ÇED Raporunun incelenmesi-değerlendirilmesi için talimatlar	75
15.3.3 Birden fazla ÇED raporunun karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi	76
16 ADIM 7: ÇED SONUÇLARININ UYGULANMASININ İZLENMESİ VE DENETLENMESİ	77
16.1 Giriş	77
16.2 Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ÇED'in uygulamasının izlenmesi	77
16.3 İzleme	78
16.3.1 Neler izlenebilir?	78
16.3.2 İzleme ilkeleri	78
16.4 Çevre Yönetim Planı (ÇYP) nedir?	79
16.4.1 Çevre Yönetim Planı (ÇYP) Öğeleri nelerdir?	79
16.4.2 Önlemler Planı	80
16.4.3 İzleme Planı	80
16.4.4 Sorumluluklar ve Eğitim Planı	80
16.4.5 Uygulama Programı ve Maliyet Tahmini	81
16.4.6 ÇYP'in proje ile bütünleşmesi	81
17 STRATEJİK ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME	82
18 SÖZLÜK	83
19 KAYNAKLAR	85

1 ÖNSÖZ

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), kalkınma projelerinin çevresel etkilerini tanımlamak için yürütülen bir süreçtir. Ülkemizde ÇED süreci 7 Şubat 1993 tarihinde yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği ile yasal bir süreç olarak tanımlanmıştır. ÇED Yönetmeliği 23 Haziran 1997, 6 Haziran 2002, 16 Aralık 2003 ve 16 Aralık 2004 tarihlerinde revize edilmiş ve Avrupa Birliği (AB) ÇED Direktifi (85/337/EEC ve 97/11/EC) ile uyumlaştırmanın sağlanması için gerçekleştirilen son revizyon 17 Temmuz 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ÇED sürecinin güçlendirilmesi ve AB Direktifleri ile uyumlulaştırılması, AB katılım sürecinde önemli bir unsur olarak nitelendirilmektedir. Türkiye’de onbeş yılı aşkın bir süredir ÇED uygulanmaktadır. ÇED El Kitabı, ÇED Yönetmeliği’nin daha etkin uygulanmasını sağlayabilmek amacıyla hazırlanmıştır.

ÇED El Kitabı, öncelikle T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı personeline, bunlar dışındaki ÇED inceleme ve değerlendirme komisyonu üyelerine, ÇED çalışmalarını yürüten danışmanlar ve proje sahibi/proje geliştiricilere yöneliktir. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşları (STK) gibi halkı temsil eden gruplar ve diğer ilgili kişiler için de pratik bilgiler içermektedir. Bu El Kitabı, ÇED’in ne olduğunu, ilgili tüm taraflar için niçin gerekli ve faydalı olduğunu, ülkemizdeki mevcut ÇED süreci ve mevzuatını, ÇED sürecinin yönetimini ve ÇED sürecinde yer alan çeşitli tarafların rolleri ile sorumluluklarını açıklamaktadır.

Bu El Kitabı, Hollanda Dış İşleri Bakanlığı Senter International altındaki Matra Programı altında yürütülen “AB ÇED Direktifinin Türkiye’de Uyumlaştırılması ve Uygulanması” projesi (MAT01/TR/9/1, Ocak 2002-Mart 2003) kapsamında hazırlanmıştır.

Bu El Kitabı Senter (Hollanda) tarafından finanse edilen ve Ocak 2004 – Mart 2006 tarihleri arasında yürütülen “ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi Kurulması (PPA03/TR/7/10)” projesi kapsamında, daha sonra 17 Temmuz 2008 tarihinde yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliği doğrultusunda revize edilmiş ve tüm bölümleri yeniden yazılarak son haline getirilmiştir.

2 KISALTMALAR LİSTESİ

ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇYP	Çevre Yönetim Planı
AB	Avrupa Birliği
ÇOB	Çevre ve Orman Bakanlığı
SÇD	Stratejik Çevresel Değerlendirme
DB	Dünya Bankası

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), kalkınma projelerinin çevresel etkilerini tanımlamak için yürütülen bir süreçtir. İlgili AB Direktifi 1985 yılında yürürlüğe girmiş ve böylece ÇED Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde çevre üzerinde önemli etkileri olabilecek bazı kamu ve özel sektör projelerinin çevresel etkilerini değerlendirmek üzere uygulanacak kanuni bir prosedür haline gelmiştir. Ülkemizde ÇED Yönetmeliği 7 Şubat 1993'te yayımlanmıştır ve o tarihten itibaren önemli çevresel etkileri olabilecek yatırım projelerine uygulanacak kanuni bir prosedür olarak yürürlüktedir.

ÇED'in tanımı, ilgili tüm taraflar için neden gerekli ve faydalı olduğu, ülkemizdeki mevcut ÇED süreci, ÇED mevzuatı ve ÇED sürecinde yer alan çeşitli tarafların rolleri ile sorumlulukları bu El Kitabında açıklanmaktadır. Ayrıca, Türkiye ve AB'deki ÇED anlayışı, hem etkin bir ÇED süreci için izlenmesi gereken ilkeler ve yaklaşım açısından, hem de atılabilecek diğer adımlar açısından özetlemektedir. Bu doküman, ülkemizdeki ÇED sürecinin düzenleyici yönlerini dikkate almakta ve seçme-eleme, kapsam belirleme ve inceleme-değerlendirme süreçlerine yönelik araçlar sağlama konusunda Avrupa Birliği kaynaklarına ve deneyimlerine dayalı olarak öneriler getirmektedir.

Bu El Kitabı, öncelikle Çevre ve Orman Bakanlığı personeline, diğer ÇED inceleme-değerlendirme komisyonu üyelerine, ÇED çalışmalarını yürüten danışmanlara ve proje sahibi/proje geliştiricilerine yöneliktir. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşları (STK) gibi halkı temsil eden gruplar için de faydalı olabilecek bir dokümandır.

4 EL KİTABININ KAPSAMI

4.1 Kapsanan Konuların Özeti

Aşağıda El Kitabında yer alan bölümler özetlenmektedir.

Kısaltmalar	Kısaltmaların tanımı.
Yönetici Özeti	Bu bölüm, dokümanın ana fikrini vermektedir.
Giriş	Bu bölüm, “ÇED nedir?” ve “ÇED neden gerekli ve faydalıdır?” sorularını yanıtlamakta ve El Kitabının amaçlarını açıklamaktadır.
ÇED’in İlkeleri	Bu bölüm, etkin bir ÇED uygulaması için gerekli temel ilkeleri tanımlamakta ve ÇED’in karar verme sürecindeki yerini açıklamaktadır.
ÇED Sürecinin Yönetimi	Bu bölüm, ÇED sürecinin yönetimini incelemekte ve etkili bir yönetimin nasıl sağlanacağını açıklamaktadır.
Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	Bu bölüm, ÇED mevzuatının içeriğini tanımlamakta ve süreci özetlemeye yardımcı olmak için bir akış grafiği içermektedir.
ÇED Sürecindeki Çeşitli Tarafların Roller ve Sorumlulukları	Bu bölüm, ÇED sürecinde yer alan çeşitli tarafları ve bunların sorumluluklarını açıklamaktadır.
ÇED Sürecindeki Aşamalar	Bu bölümde ÇED sürecindeki aşamalar kısaca tanımlanmakta ve ÇED süreci başlatılmadan önce yapılması gereken hazırlıklar açıklamaktadır.
Seçme-Eleme	Ülkemizdeki seçme-eleme kriterleri ve süreci bu bölümde açıklanmaktadır.
Halkın Katılımı	Halkın katılımı sürecinin amacı, nasıl yürütüldüğü ve kimlerin katılımının sağlanması gerektiği bu bölümde açıklanmaktadır.
Kapsam Belirleme	Ülkemizdeki kapsam belirleme süreci ve uygulaması bu bölümde açıklanmaktadır.
Etkilerin Değerlendirilmesi	Bu bölüm, çevresel etkinin ne olduğunu ve ÇED sürecinde incelenen çeşitli çevresel etkileri özetlemektedir. Aynı zamanda, etkilerin tahmin ve değerlendirme metotlarını ve ülkemizde koruma altında bulunan veya duyarlı olarak belirlenen sahalara ilgili göz önüne alınması gerekli hususları da içermektedir.
Raporun Hazırlanması	Bu bölüm, ÇED raporu hazırlanırken önem verilmesi gereken hususlar konusunda bazı önerilerde bulunmakta ve örnek olarak Dünya Bankası tarafından istenen ÇED raporu içeriğini (formatını) vermektedir.

Raporunun İncelenmesi-Değerlendirilmesi

Bu bölüm, inceleme-değerlendirme sürecinin ne olduğunu, ülkemizde ne anlama geldiğini ve niçin gerekli olduğunu açıklamaktadır.

ÇED Sonuçlarının Uygulanması ve İzleme-Denetleme

Bu bölüm, ÇED sonuçlarının doğru bir şekilde uygulanması ve izlenmesi için takip edilecek süreç ile bunların önemini açıklamaktadır.

Başvurulacak kaynaklar

Bu El Kitabının yanı sıra faydalı olabilecek dokümanlar ve diğer materyallerin bir listesi verilmiştir.

Tanımlar

El Kitabında bulunan çeşitli terimlerin tanımını içermektedir.

Kaynaklar

El Kitabının hazırlanmasında kaynak olarak kullanılan dokümanların listesini içermektedir.

Ekler

El Kitabının Ekleri AB'nin kapsam belirleme, eleme ve inceleme kontrol listesi ve Sosyal Etki Değerlendirmesi, Tarımsal Etki Değerlendirmesi ve Kümülatif Etki Değerlendirmesi konularındaki yol gösterici dokümanlarını içermektedir.

4.2 Hedef Gruplar

1. ÇED sürecini uygulayan **Çevre ve Orman Bakanlığı uzmanları ve yetkilileri.**
2. ÇED çalışmalarını yürütmekle ve ÇED raporunu hazırlamakla sorumlu **danışmanlar.**
3. Ülkemizdeki ÇED sürecini tanıyabilmeleri ve süreç içinde nerede bulunduklarını ve hak ve sorumluluklarının neler olduğunu görmeleri için, **kamu kuruluşları ve diğer ilgili taraflar.**

5 GİRİŞ

5.1 Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) nedir?

ÇED, belirli bir proje veya gelişmenin, çevre üzerindeki önemli etkilerinin belirlendiği bir süreçtir. Bu süreç, kendi başına bir karar verme süreci değildir; karar verme süreci ile birlikte gelişen ve onu destekleyen bir süreçtir. ÇED'in temel görevi karar vericilerin daha sağlıklı karar vermelerini sağlamak için, onlara, projelerin çevresel etkilerini göstermektir. Bu süreç, gelecek bölümlerde de görüleceği üzere pek çok aşamadan oluşmaktadır. ÇED'in en önemli özelliklerinden birisi ilgili taraflar ve halkın görüşlerinin ve kaygılarının dikkate alınabilmesi için sürece katılım sağlanmasıdır. Projeler, idealden çok optimal çözüme ulaşılacak şekilde, tüm tarafların geribildirimleriyle birlikte şeffaf bir biçimde gelişmelidir.

Stratejik ÇED kapsamında politika, plan ve programların önemli çevresel etkileri belirlenir, değerlendirilir, azaltıcı önlemler önerilir, izleme gerçekleştirilir ve halkın katılımı sağlanır. Stratejik ÇED süreci, ÇED'e benzemekte ancak farklı olarak proje özeline değil plan, program ve politikalara uygulanmaktadır. AB 2001/42/EC direktifi ile üye ülkelere zorunlu hale getirilen Stratejik ÇED'in, ülkemiz mevzuatına uyumlaştırılma çalışmaları sürmektedir.

Bu El Kitabında Stratejik ÇED detaylı olarak ele alınmamaktadır. Stratejik ÇED de bir süreç olup, kapsamı sebebiyle önemli çevresel etkileri olabilecek ve planlara (fiziksel/imar planları vb.) ve programlara uygulanmaktadır.

5.2 ÇED neden gerekli ve faydalıdır?

İyi işleyen bir ÇED sürecinin şeffaf tabiatı ve çok boyutluluğu sayesinde projenin uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek olası problemler, tasarım aşamalarında bertaraf edilebilir. Önerilen projeye getirilen çeşitli alternatiflerin incelenmesi, çevresel faydaları artırırken, proje sahibinin maliyetlerini azaltabilecek başka seçenekler de sunabilir. Aynı şekilde, halkın katılım süreci sayesinde, ilgili taraflar ve ilgili kamu kurumları arasında güven duygusu oluşturur ve katılımcı tabiatı sayesinde de ÇED süreci, ülkenin genel demokratik sürecine katkıda bulunur.

Faydaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Uygulama aşamasında ortaya çıkabilecek problemlere karşı daha önceden önlemler üreterek hazırlıklı olunması.
- Proje sahibi için projenin tüm yönlerinin görülebilmesi ve seçeneklerin değerlendirilebilmesi.
- Karar verme sürecine yönelik daha güvenilir ve işbirlikçi bir yaklaşım sağlanması.

Avrupa Birliği'nde ÇED süreci, çevre müktesebatının “yatay” olarak nitelendirilen ana mevzuat bölümlerinden biridir. Yatay mevzuat; su, hava vb. bir sektöre uygulanan düzenlemelere karşın çevreye ilişkin farklı konu alanlarına değinen, çeşitli konulara ilişkin çevre mevzuatıyla ilgilenmektedir. Bu mevzuat kalemleri belirli bir alanı düzenlemekten çok, daha çok sürece dayalı hususlardır. Bunlar karar vermeyi, yasal gelişimi ve uygulamayı geliştirmeyi amaçlayan metotlar ve mekanizmalar sağlarlar (AB Çevre Mevzuatının Uygulanması Kitabı, 1999).

5.3 El Kitabının Amacı

Bu El Kitabının amacı 17 Temmuz 2008’de yürürlüğe giren ÇED Yönetmeliğini desteklemektir. Bu mevzuatı açıklamak ve ÇED sürecinin, farklı şekilde tanımlanmış aşamalarının, ülkemizde nasıl uygulanması gerektiğini ortaya koymak da kitapçığın amaçlarındandır. Ülkemiz ÇED mevzuatı günümüzde AB mevzuatına uyumlaştırılmış olduğu için, açıklamalara Avrupa Birliği içinden bazı yaklaşımlar getirmek uygun olacaktır. Bu bağlamda, aşağıdaki hususlar bu dokümanda ele alınmış ve açıklanmıştır:

- ÇED’in ana ilkeleri.
- ÇED sürecinin yönetimi.
- ÇED Yönetmeliği ve bu yönetmeliğin danışmanlar, Bakanlık uzmanları ve kamu için ne anlama geldiği.
- ÇED sürecindeki çeşitli tarafların rolleri ve sorumlulukları.
- ÇED sürecinin temel aşamaları.

5.4 İlgili Kaynak ve Dokümanlar

5.4.1 ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi

ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi, Çevre ve Orman Bakanlığı personeli başta olmak üzere ilgili tüm taraflara eğitim sağlayacak, ÇED dokümanlarının arşivi niteliğinde olacak, isteğe göre ÇED ile ilgili soruları cevaplayacak, ÇED ile ilgili araştırma başlıkları belirleyecek ve yine ilgili taraflarla (üniversiteler, STKlar, vb.) güçlü bir iletişim ağı oluşturması amaçlanan bir merkezdir.

Bu merkez Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur. Bu merkez ÇED ve ülkemizdeki ÇED süreci ile ilgili sorular için cevap ve kaynak temin edebilecek bir merkez olacaktır.

5.4.2 Sektörel ÇED Rehberleri

ÇED uygulamasının geliştirilmesi amacı ile belirli sektörler için ÇED Rehberleri hazırlanmıştır. Bu rehberlerin konuları seçilirken ülkemizde sıkça hazırlanan ÇED raporları ve faaliyetlerin çevresel etkilerinin büyüklükleri göz önüne alınmıştır. Rehberlerde sektör bazında eleme kriterleri, yasal mevzuat, alternatifler, etkiler, azaltıcı önlemler ve izleme gibi konular ele alınmaktadır. Bu Rehberler toplam on iki (12) adet olup, aşağıdaki sektörleri kapsamaktadır:

- Açık Ocak Madenciligi ve Cevher Hazırlama - Zenginleştirme Tesisleri.
- Atık Bertaraf Tesisleri.
- Balık Çiftlikleri.
- Barajlar ve Hidroelektrik Santraller.
- Çimento Fabrikaları.
- Entegre Et Tesisleri.
- Kıyı Yapıları.
- Nükleer Enerji Santralleri.
- Otoyollar.
- Tekstil Fabrikaları.
- Termik Enerji Santralleri.
- Toplu Konut ve Turizm Konaklama Tesisleri.

Sektörel rehberler Çevre ve Orman Bakanlığı ÇED Eğitim ve Bilgi Merkezi'nden temin edilebilir.

5.4.3 Diğer Kaynaklar

Eriksson, P.A. 1994. A Practical Guide to Environmental Impact Assessment. Academic Press Inc. Chapter 1: "Overview of Environmental Impact Assessment".

Harrop, D.O. and J.A. Nixon. 1999. Environmental Assessment in Practice. Routledge. Routledge Environmental Management Series. Chapter 1: "Introduction to Environmental Assessment: Purpose and Procedures".

Lee, N. and C. George. 2000. Environmental Assessment in Developing and Transitional Countries. Wiley. Chapter 1: "Introduction".

OECD Development Assistance Committee. 1992. Guidelines on Aid and Environment. No. 1. *Good Practices for Environmental Impact Assessment of Development Projects*. Paris.

5.4.4 İlgili İnternet Siteleri

T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) İnternet sayfası

<http://www.cevreorman.gov.tr/>

ÇOB – ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü İnternet sayfası

<http://www.cedgm.gov.tr/>

Avrupa Birliği İnternet sayfası – "EIA (ÇED) Ana sayfası"

<http://europa.eu.int/comm/environment/eia/home.htm>

Geçiş Sürecindeki Ülkelerde Çevre Değerlendirmesi

<http://www.personal.ceu.hu/departs/envsci/eianetwork>

Orta ve Doğu Avrupa Bölgesel Çevre Merkezi

<http://www.rec.hu/>

Kanada Çevre Değerlendirme Kurumu (CEAA)

<http://www.ceaa.gc.ca/>

Risk Dünyası

<http://www.riskworld.com:80/>

Çevre, Güvenlik ve Sağlık Bilgi Merkezi

<http://tis.eh.doe.gov/map.html>

UNEP – Sanayi ve Çevre

<http://www.unepie.org/>

Bilim ve Çevre Ulusal Konseyi

<http://www.cnie.org/>

Uluslararası Etki Değerlendirme Derneği (IAIA)

<http://www.iaia.org>

Birleşik Devletler Çevre Koruma Kurumu (EPA)

<http://www.epa.gov/>

Hollanda Çevresel Etki Değerlendirme Komisyonu

<http://www.eia.nl>

Güney Asya Bölgesel Çevre Değerlendirme Derneği (SAREAA)

<http://sareaa.sdnpk.org/>

6 ÇED SÜRECİNİN PRENSİPLERİ VE AŞAMALARI

6.1 ÇED Sürecinin Prensipleri

Planlama sürecine entegrasyon

Çevresel etki değerlendirmesi süreci, çevresel konuların dikkate alınmasını sağlamak için, planlama süreciyle bütünleştirilmelidir. İdeal bir durumda, ÇED projenin hazırlık süreciyle paralel yürür. Bu aynı zamanda değişik kısımlardan sorumlu ekiplerin veya kişilerin birbirlerinin çalışmalarına etkin şekilde katılmaları veya projeyi hazırlayanlarla ÇED çalışmalarını yürütenler arasında daha yakın temas ve bilgi alışverişi sağlamak için tüm araçların kullanılması anlamına gelir.

Mümkün olan en erken aşamada diyalog

ÇED karar verme sürecinin mümkün olan en erken aşamasında uygulanmalıdır. Proje sahibi tercihen, projenin gerçekleştirilmesi kararı verilir verilmez çevre ile ilgili uzmanlarla diyaloga geçmelidir. Sürecin doğru şekilde çalışması açısından, ÇED çalışmasında kullanılacak verilerin projenin hazırlanması sırasında elde olacağı şekilde bir zamanlama gereklidir. ÇED'in projeye ilişkin kritik kararlar verildikten sonra başlatılması gerek duyulabilecek proje değişikliklerinin yapılmasını zor ve pahalı bir hale getirmektedir.

Sorumluluk

Proje sahibi, proje hedefleri gerçekleştirilirken etkileri azaltmak açısından en iyi konumda bulunduğu için, ÇED raporunu hazırlamakla sorumludur. Proje sahibi, çevresel hedeflerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olan kamu kurumlarıyla işbirliği içinde olmalıdır.

Karar verme

ÇED raporu karar vericilere, proje teklifiyle birlikte sunulmalıdır. Proje ilgili karar verilirken ÇED raporu da göz önünde bulundurulmalıdır. Proje ile ilgili kararda ÇED raporuna da atıf yapılmalıdır.

Uygulama konusunda kararlı bir siyasi irade ve bilginin doğru kullanımı etkili bir ÇED süreci için gereklidir. Aksi taktirde, ÇED süreci ve bu süreç ile proje hazırlama süreci arasındaki bağlantı tüm paydaşların açık, geniş ve şeffaf katılımıyla çok başarılı şekilde yürütülse bile, bunun karar verme üzerindeki etkileri zayıf olabilir. Bu durumda geleneksel ve ekonomik tercihler ön plana çıkabilir ve ÇED raporunda getirilen öneriler ikinci planda kalabilir. Bir ülkede ÇED sürecinin başarı ile uygulanabilmesi için şu şartlar gereklidir:

- Politikacıların ve kamuoyunun yeterli bilince sahip olmaları.
- Çevresel konular üzerine her seviyede eğitim sağlanması.
- Karar verme sürecinde şeffaflık.

Halkın katılımı

ÇED süreci hem teknik tahmin çalışmalarını, hem de ilgili kurum ve kuruluşlarla etkin katılım ve görüş alış verişini içermelidir. Halkın ÇED sürecine katılımı da sağlanmalı ve ilgili ve etkilenen gruplar projelerin ÇED sürecindeki adımlardan ve katılım fırsatlarından haberdar olmalıdır. ÇED sürecinin sonuçları bu grupların anlayabileceği şekilde duyurulmalıdır.

Esneklik

ÇED süreci ilgili tarafların katılımından sağlanan girdilere uygun şekilde cevap verebilmelidir. Aynı zamanda farklı proje tipleri için gerekebilecek değişik ihtiyaçları karşılayabilmelidir. ÇED süreci bu nedenle aşamalandırma ve örgütlenme açısından esnek olmalıdır.

Demokrasi

ÇED'in bir ülkede projelere ilişkin karar verme sürecindeki demokrasi düzeyini yükseltebileceği görülmektedir. ÇED'in katılımsal süreci sonucunda değişik sektörler ile kamu kurumları ve halk arasında temin edeceği bağ ve tutarlılık nihai olarak bu iyileşmeyi sağlayabilir.

6.2 ÇED Sürecindeki Aşamalar

Aşağıdaki tablo 857337/EEC ve 97/11/EC sayılı AB ÇED Direktifleri uyarınca Avrupa Birliği'nde ÇED sürecindeki temel aşamaları göstermektedir. Bu aşamalar takip eden bölümlerde ülkemizde yürütülmekte olan süreç bağlamında daha da detaylı olarak ele alınmıştır.

Tablo 5-1 AB'de ÇED Süreci

Proje Hazırlama	Proje sahibi projesi için hazırlıkları çalışmalarını yapar.
Yetkili Kuruma (örn. Çevre ve Orman Bakanlığı) Başvuru	Bazı üye ülkelerde, yatırım izni için yetkili kuruma başvurulmasından önce bu kurumu projeden haberdar etme gerekliliği vardır. Proje sahibi, bunu resmi gereksinim olmasa da gönüllü olarak da yapabilir.
Seçme-Eleme	Yetkili kurum ÇED gerekip gerekmediği konusunda karar verir. Bu kararı, yatırım izni başvurusu yapıldığında, yada proje sahibi Seçme-Eleme için başvuru yaptığında verebilir. Seçme-Eleme kararı kaydedilmeli ve halka duyurulmalıdır.
Kapsam Belirleme	AB ÇED Direktifi uyarınca, proje sahibi yetkili kuruma kapsam belirleme sürecini yürütmesi için başvurur. Kapsam belirleme ÇED çalışmalarında ele alınacak konuları ve bu çalışmaların yürütülmesi ile ilgili hususları belirler.
ÇED Çalışmaları	Proje sahibi ÇED Direktifi (ÇED Mevzuatı) uyarınca gerekli çalışmaları yapar veya yaptırır.
ÇED Raporunun İncelenmek üzere Yetkili Kuruma Sunulması	Proje sahibi ÇED Raporunu yatırım (proje) izni başvurusu ile birlikte sunar.
ÇED Raporunun İncelenmesi	Bazı üye ülkelerde ÇED Raporunun incelenmesi için yetkili kurum dışında kurumlar da söz konusudur. Birçok ülkede yetkili kurum raporları kendi uzmanları vasıtasıyla inceler. ÇED Raporu yetersiz bulunursa revize edilmesi veya ek çalışmalar yapılması istenebilir.
İlgili Kurum ve Kuruluşlar ve Halkın Katılımı	ÇED Raporu çevre konusunda yetkili kurumun yanı sıra tüm ilgili kurumlar ve halk tarafından incelenmeye açıktır. Bu incelemeler sonucunda ilgililer yetkili kuruma görüş bildirebilirler.

Karar Verme	Yatırım izni verilmeden önce ÇED Raporu ve ilgili tarafların görüşleri değerlendirilmelidir.
Kararın Açıklanması	Karar, olumsuz çevresel etkileri azaltıcı önlemlerin tanımı ve kararın sebepleri ile birlikte halka açıklanmalıdır.
Denetleme	Projenin uygulanması (inşaat, işletme, işletme sonrası) sırasında çevresel etkilerin ve olumsuz etkilere karşı alınacak önlemler denetlenmelidir.

6.3 Karar Verme Süreci

ÇED çalışmaları kapsamında elde edilen ara ve nihai sonuçlar proje ile ilgili tüm karar verme aşamalarında (prosesle, proje yeriyle, önlemlerle vb. ile ilgili kararlar) göz önüne alınmalıdır. Böylece, proje ile ilgili çevresel faktörler değerlendirilmiş ve projenin geliştirilmesinde göz önüne alınmış olacağından, proje için olumlu karar alınması daha muhtemel olacaktır.

Bir projenin uygulanmasına yönelik olumlu veya olumsuz bir karar verilmeye kadar olan projenin hazırlık sürecinde aşağıdaki gibi bazı kararlar verilmesi gerekmektedir (Petts, 1999):

- ÇED'in gerekli olup olmadığı.
- ÇED'in kapsamı.
- Hangi alternatiflerin göz önünde bulundurulması gerektiği.
- Proje tasarımı.
- Hesaba katılması gereken çevresel önlemler.
- Projenin uygulama aşamasında izleme ile ilgili neler yapılması gerektiği.

ÇED'in karar verme süreci üzerindeki etkisi, ÇED sisteminin bünyesinde çalıştığı karar verme ortamının doğasından kuvvetle etkilenir. Çeşitli rollere sahip taraflar proje sürecinde verilen belirli kararlarda yer alabilirler. Genel olarak dört ana taraftan söz edilebilir; proje sahipleri, etkilenen taraflar (ve proje karşıtları), danışmanlar ve proje ekibi ve kamu kurum ve kuruluşları.

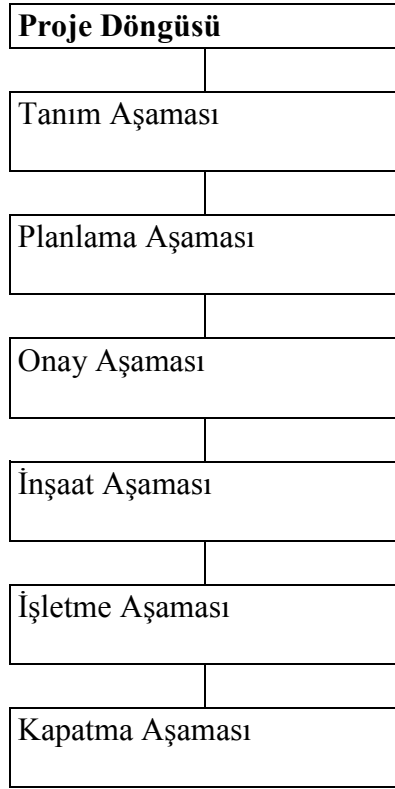
Yukarıdaki kısımlarda da söz edildiği gibi, ÇED'in kendi içinde bir karar verme süreci olmadığı veya bir izin prosedürü temsil etmediğinin altının çizilmesi büyük önem taşımaktadır.

ÇED Direktifi uyarınca, proje hakkındaki kararın, ÇED raporunun nasıl göz önüne alındığını gösterir şekilde yayınlanması gerekmektedir. Üye ülkeler ÇED Raporunun değerlendirilmesi ve proje ile ilgili karar verilmesi usüllerini kendileri oluşturmakla yükümlüdürler.

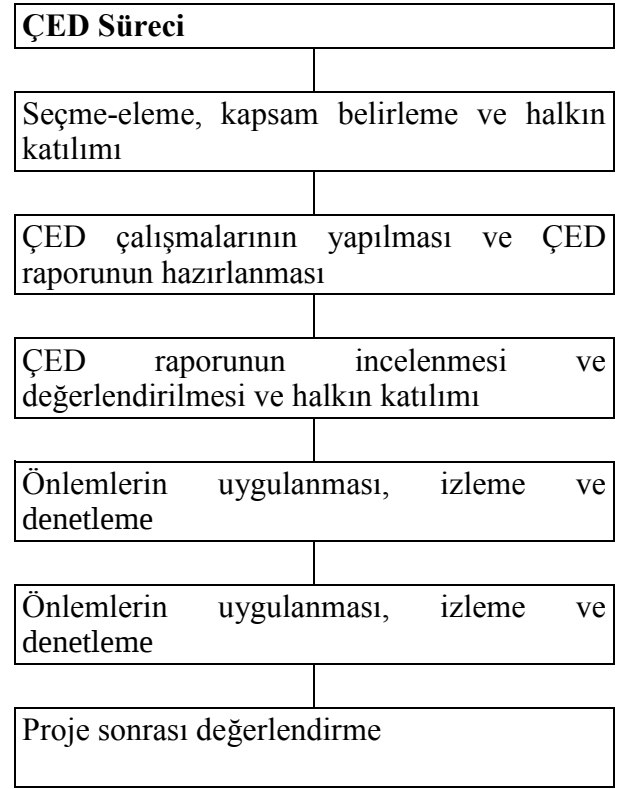
Ülkemizde ÇED Olumlu Kararı verilmesi projeye çevre açısından genel anlamda izin verilmesi anlamına gelmekle birlikte alınması gereken diğer izinleri ortadan kaldırmaz ve bu izinlerin alınamaması durumunda proje gerçekleştirilemez.

ÇED, süreçteki farklı taraflar tarafından değişik şekillerde algılanabilir. Bu nedenle, ÇED sürecinin erken aşamalarında bu taraflara tanımlanması ve bir projenin geliştirilmesi sürecinde rollerinin bu tanımlara göre belirlenmesi faydalı olacaktır.

İdeal olarak ÇED süreci proje döngüsüyle paralel şekilde yürütülmelidir (Şekil 5-1).

(i)

(ii)

Şekil 5-1 (i) Proje döngüsü aşamaları ve (ii) ÇED süreci aşamaları

6.4 Başvuru Kaynakları

EU, 1999. Handbook on Implementation of Environmental Legislation in the European Union.

Geffen, L.M.H.J. van. 1999. The Process of Strategic Decision-Making. Maastricht School of Management.

Glasson, J. 1999. *Environmental Impact Assessment – Impact on Decisions*. In Petts [ed.]. 1999. Handbook of Environmental Impact Assessment, Volume 1. Chapter 7.

Mayers, James. 2001. Stakeholder Power Analysis. IIED

7 ÇED SÜRECİNİN YÖNETİMİ

7.1 ÇED Sürecini Yönetmenin Önemi

ÇED sürecinin etkin şekilde yönetimi, katılan çeşitli tarafların karmaşık yapısı ve çevresel bilginin disiplinler arası doğası yüzünden çok önemlidir. Sürecin yönetiminde aşağıdaki hususlar göz önüne alınmalıdır:

- Süreçte yer alan tarafların sayıca çokluğu (proje sahibi, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu ve karar vericiler).
- Göz önüne alınan alternatifler ve konuların karmaşık doğası.
- Projenin planlama ve projelendirme çalışmalarına olan etkisi ve bağlantısı.
- Gecikmeleri önlemek için eşgüdüm ve bilgi alış verişi ihtiyacı.

ÇED sürecinin yönetimi denildiğinde esas olarak anlaşılması gereken projenin planlama ve değerlendirme sürecinin yönetimi olmalıdır. Bu sürecin başarılı bir şekilde yönetimi, zaman ve kalite anlamında önemli kazanımlar sağlayacaktır.

7.2 ÇED Sürecini Yönetmenin Unsurları

7.2.1 Sürecin aşamalandırılması ve yapılandırılması

ÇED süreci tarafların görev, rol ve sorumluluklarının açık şekilde tanımlandığı aşamalara bölünmelidir (örneğin kapsam belirleme, etkilerin değerlendirilmesi vb.). Bu bağlamda, sürecin i) başlangıcı, ii) hedefleri, iii) aşamaları (hazırlanması gereken belgeler ve karar noktaları), iv) zamana dağılımı, v) halkın katılımı ve vi) tarafların rolleri tanımlanmıştır. Her aşamanın sonunda yapılması gereken diğer işleri belirlemek üzere ara kararlar verilmesi söz konusudur. Ülkemizde bu süreç ÇED Yönetmeliği aracılığı ile tarif edilmiştir. Böylece ÇED süreci açık bir şekilde tanımlanarak şeffaflık büyük ölçüde sağlanmaktadır.

7.2.2 Sürecin esnekliği

ÇED süreci tarafların katılımı yoluyla elde edilen çeşitli görüş ve bilgilerin anlaşılma ve değerlendirilebilmesine imkan vermelidir. ÇED süreci bu nedenle aşamalandırma, zamanlama ve kullanılan yöntemler açısından esnek olmalıdır.

ÇED sürecinde esneklik sağlanabilmesi için, projenin planlama ve projelendirilmesi esnasında ÇED en erken aşamada başlayabilmeli, ilgili tarafların görüş ve önerilerine açık olmalı ve bunların değerlendirilebilmesi için gerekecek zamanı sağlamalıdır. Ayrıca, öngörülemezlik durumları için kullanılabilecek mekanizmalar içermelidir.

7.2.3 Sürecin yönetimi için kullanılabilecek araçlar

Proje için ÇED raporunun hazırlanmasından sorumlu olan proje sahibi, tüm sürecin proje adına yürütülmesinden sorumlu bir kişi veya danışman kurum seçebilir. Bu yaklaşım sürecin başarı

ile yürütülmesi için önemli bir adımdır. ÇED çalışmalarının gerçekleştirilerek raporun hazırlanması aşamasını yönetmek için aşağıda belirtilen araçlar kullanılabilir:

- Hazırlanacak ÇED raporu ve gerek duyulabilecek ara raporlar için net hedefler belirlenmesi.
- Çeşitli uzmanlardan oluşan disiplinler arası bir ekip oluşturulması (örneğin biyologlar, hava kalitesi modelleme uzmanları, sosyo-ekonomi uzmanları vs.).
- Proje sahibi, projeyi ve ÇED raporunu hazırlayan teknik ekip ve ÇED süreci ile ilgili idare/kamu kurumları arasında iletişim ve işbirliği sağlanması.
- ÇED raporunu hazırlayan grup ile proje mühendislik hizmetlerini yürüten grup arasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması.
- ÇED çalışması ile ilgili aşamaları şeffaflaştırmak için yeterli zaman ve kaynak ayrılması ve tarafların katılım ver görüşlerine açık bir süreç yürütülmesi.

ÇED sürecinde ilgili kamu kurumları ve diğer kuruluşlar arasında işbirliği oluşturulması yararlı ve taraflarca kabul edilebilir sonuçlara ulaşılması için çok önemli olup, genelde Çevre Bakanlıklarının etkili konumda olduğu ülkelerde bu yaklaşım görülmektedir.

7.3 Kaynaklar

European Commission, 1993. Manual on Project Cycle Management, Integrated Approach and Logical Framework. Directorate-General VIII, Brussels.

United Nations Economic Commission for Europe, 1996. Current Policies, Strategies and Aspects of Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context. Environmental Series 6, UN/ECE, Geneva.

8 ÇED MEVZUATI

Ülkemizde ÇED mevzuatı 7 Şubat 1993 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Uygulamada elde edilen sonuçlar ve AB katılım sürecindeki mevzuat uyumlaştırılması çalışmaları bağlamında ÇED Yönetmeliği birkaç kez revize edilmiş olup, 17 Temmuz 2008 tarihinde T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yayımlanan yönetmelik halen yürürlükte dir.

8.1 Mevzuatın İçeriği

Yürürlükteki ÇED Yönetmeliği 6 bölüm ve 5 ekt en oluşmaktadır. ÇED Yönetmeliği'nin içeriği ve ÇED uygulama sürecinde izlenen adımlar aşağıda özetlenmektedir. ÇED uygulama sürecindeki başlıca adımlar Şekil 7-1'de akış şeması biçiminde gösterilmektedir.

Birinci Bölüm. Amaç, Kapsam, Dayanak, Tanımlar.

Birinci bölüm ÇED mevzuatı içerisinde kullanılan terimlerin kapsamlı bir listesini vermektedir.

İkinci Bölüm. Genel Hükümler

İkinci bölüm Türkiye'de ÇED sürecinde kimlerin hangi etkinliklerden sorumlu olduğunu, bir başka deyişle gereken değişik türlerde çalışmaların yapılması için Çevre Bakanlığı'nın talimat vereceğini ve proje sahibinin veya tarafının Bakanlık tarafından hazırlanması talimatı verilen her türlü ÇED çalışmasını hazırlamakla yükümlü olduğunu hükme bağlar.

Üçüncü Bölüm. ÇED Uygulama Yöntemi

Bu bölüm Türkiye'deki genel ÇED süreci açısından kritik öneme sahiptir; çünkü bu bölümde tüm ÇED süreci boyunca neler yapılması gerektiği (hukuki bir dille olmakla birlikte) pratik terimlerle anlatılmaktadır. Temel olarak şu sorulara cevap verilmektedir:

- *Hangi şartlar altında ÇED gereklidir?*

ÇED gerektiren projeler EK 1 (projenin tabiatı gereği şartlar ne olursa olsun ÇED gereken projeler) ve Ek 2'de (projenin seçme – eleme prosedürünün tamamlanmasından sonra ÇED gerektirdiği kararı üzerine ÇED hazırlanan projeler) belirtilen niteliklerdeki projelerdir.

- *Türkiye'deki ÇED sürecindeki adımlar nelerdir?*

Sürecin başlatılması bir dizi adımla gerçekleşir ve sürecin kendisi de çeşitli adımlardan oluşur:

BAŞVURU

1. ÇED'e tabi olan projeler için, proje sahibi EK 3'de belirtilen genel formata uygun olarak projeyi gerçekleştirmek üzere bir başvuru yapar.
2. Bakanlık, başvuru dosyasındaki bilgi ve belgeleri uygunluk bakımından inceler. Uygun hazırlanmadığı anlaşılan dosya tamamlanmak üzere proje sahibine geri verilir. Proje sahibi, eksiklerini tamamlayıp dosyayı yeniden Bakanlığa sunar.

3. İnceleme sonucunda dosyanın uygun hazırlandığına karar verilmesi halinde Bakanlık tarafından başvuru dosyasındaki bilgiler dikkate alınarak, ilgili kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri ile proje sahibi ve/veya temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulur. Bakanlık, proje sahibinden başvuru dosyasını komisyon üyelerinin sayısı kadar çoğaltmasını ister. Bu fıkrada öngörülen işlemler üç işgünü içinde tamamlanır. (Ek 2 kapsamındaki projelerden “ÇED Gereklidir” kararı verilen projeler için, proje sahibi bir dilekçe ekinde bu karar ve Proje Tanıtım Dosyası ile Bakanlığa başvurur. Bu dosya başvuru dosyası olarak işlem görür.)
4. Bakanlık başvuru dosyasının bir kopyasını Halkın Katılımı Toplantısı ve Kapsam Belirleme Toplantısı’nın tarihini ve yerini belirten bir yazı ekinde, ÇED Raporunu inceleyip değerlendirmek üzere Bakanlık tarafından kurulan komisyon üyelerine gönderir ve komisyonu ilk toplantıya çağırır. Komisyona Bakanlık temsilcisi başkanlık eder ve komisyonun sekreteryası hizmetleri Bakanlıkça yürütülür.
5. Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde, projenin konusu, türü ve proje için belirlenen yerin özelliklerini de dikkate alarak, üniversiteler, enstitüler, araştırma ve uzman kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, birlikler, sivil toplum örgütlerinden temsilcileri de komisyon toplantılarına üye olarak çağırabilir. Komisyonda kurum ve kuruluş temsilcisi olarak görev yapan üyelerin, yeterli mesleki bilgi ve deneyime sahip olmaları ve temsil ettikleri kurum ve kuruluşlar adına görüş vermeye yetkili kılınmış olmaları esastır.

HALKIN KATILIMI

6. Kapsam belirleme toplantısından önce, halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere proje sahibi tarafından projenin gerçekleştirileceği yerde Bakanlık ile mutabakat sağlanarak belirlenen tarihte, halkın katılımı toplantısı düzenlenir. ÇED sürecinden önce proje sahibi tarafından, halkı bilgilendirmek amacıyla anket, seminer vb. çalışmalar yapılabilir.
7. Toplantı yeri Valilik ve proje sahibi tarafından belirlenir ve Valilik tarafından Bakanlığa bildirilir. Toplantı için projeden en çok etkilenmesi beklenen yöre halkının kolaylıkla ulaşabileceği merkezi bir yerin seçilmesine özen gösterilir.
8. Proje sahibi, toplantı tarihini, saatini, yerini ve konusunu belirten bir ilanı ulusal düzeyde yayımlanan bir gazete ile o yörede yayımlanan yerel bir gazetede toplantı tarihinden en az on gün önce yayınlatır.
9. Toplantı İl Çevre ve Orman Müdürünün veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında yapılır. Toplantıda; halkın proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş ve önerilerinin alınması sağlanır. Başkan katılımcılardan görüşlerini yazılı olarak vermelerini isteyebilir. Toplantı tutanağı, bir sureti Valilikte kalmak üzere Bakanlığa gönderilir.
10. Komisyon üyeleri, kendi isteklerine bağlı olarak Kapsam belirleme toplantısı öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir, kendilerine iletilen tarihe göre halkın katılımı toplantısına katılabilirler. Halkın katılımı toplantısı çalışmaları ile ilgili sekreteryası hizmeti, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından yürütülür.

KAPSAM BELİRLEME

11. Komisyonun, kapsam ve özel format belirleme amaçlı ilk toplantısında; proje sahibi, proje hakkında komisyonu bilgilendirir; Bakanlık ve/veya taşra teşkilatı Halkın Katılımı

Toplantısı hakkında komisyonu bilgilendirir. Ayrıca halkın katılımı toplantısına katılmış bulunan komisyon üyeleri de görüş ve önerilerini bildirirler.

12. Projenin hangi kapsamda ele alınmasının gerektiğini belirlemek üzere projenin önemli çevresel etkileri göz önüne alınarak EK 3'deki proje tanıtım genel formatında ana başlıklar altında ele alınması gereken konular detaylandırılır, kapsam belirlenir. Komisyon tarafından formata ilave edilmesi ya da formattan çıkarılması gereken hususlar tespit edilir. Halkın Katılımı Toplantısındaki görüş ve öneriler de dikkate alınarak özel format ile ÇED Raporunu hazırlayacak çalışma grubu belirlenir.
13. Halkın Katılımı, Bilgilenme, Kapsam Belirleme ve Özel Format verme işlemleri, 12 işgünü içerisinde tamamlanır. Komisyon tarafından belirlenen özel format, proje sahibi ve/veya temsilcisine bu süre içerisinde Bakanlık tarafından verilir.
14. Proje sahibi özel formatın verilış tarihinden itibaren bir yıl içinde ÇED Raporunu Bakanlığa sunmakla yükümlüdür. Bu süre içinde ÇED Raporu sunulmaz veya gerekçesi belirtilerek ek süre isteminde bulunulmaz ise başvuru geçersiz sayılır. Proje sahibinin süre uzatım talebi Bakanlıkça uygun bulunması halinde altı ayı geçmemek üzere ek süre verilir.

RAPORUN SUNULMASI

15. ÇED Raporu, proje sahibi tarafından bir dilekçe ekinde Bakanlığa sunulur. ÇED Raporunun özel formata uygunluğu ve belirlenen çalışma grubunda yer alması gereken meslek uzmanlarınca hazırlanıp hazırlanmadığı hakkındaki inceleme Bakanlık tarafından üç işgünü içinde sonuçlandırılır. ÇED Raporunun özel formata uygun olmadığı ve/veya belirlenen çalışma grubunca hazırlanmadığının anlaşılması halinde, bu hususların yerine getirilmesi için rapor proje sahibine iade edilir. Düzeltilen ÇED Raporunun üç ay içinde Bakanlığa sunulmaması durumunda başvuru geçersiz sayılır.
16. Özel formata uygun olduğu tespit edilen ÇED Raporu, proje sahibi tarafından yeterli sayıda çoğaltılarak Bakanlığa sunulur. Bakanlık, ÇED Raporunu incelemek ve değerlendirmek üzere yapılacak toplantının tarihini ve yerini belirten bir yazı ekinde raporu komisyon üyelerine gönderir.

RAPORUN İNCELENMESİ – DEĞERLENDİRİLMESİ

17. Proje ile ilgili inceleme değerlendirme sürecinin başladığı ve ÇED Raporunun halkın görüşüne açıldığı Bakanlık ve Valilik tarafından uygun araçlarla halka duyurulur.
18. ÇED Raporunu incelemek isteyenler, Bakanlık merkezinde veya İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde duyuru tarihinden itibaren raporu inceleyerek proje hakkında Bakanlığa veya Valiliğe görüş bildirebilirler. Valiliğe bildirilen görüşler Bakanlığa iletilir. Bu görüşler komisyon tarafından dikkate alınır. İnceleme, değerlendirme sürecinin tamamlanmasından sonra bildirilen görüşler dikkate alınmaz.
19. Bundan sonra komisyon ilk inceleme-değerlendirme toplantısını takip eden on iş günü içerisinde ÇED raporunu inceler. Takip eden toplantıda komisyonun üyeleri temsil ettikleri kuruluşlar adına görüşleri ifade etmelidirler. Başkan görüşleri yazılı olarak isteyebilir. Komisyon proje sahibinden gerçekleştirilen ölçüm ve analizlere ilişkin bilgi isteyebilir ve şüphe durumunda, proje sahası ziyaret edilebilir, örnekler alınabilir veya başka uzmanların bilgisine başvurulabilir. Masraflar proje sahibinin sorumluluğundadır.

Raporda önemli unsurlar eksikse, komisyon çalışması, bu unsurlar rapora ekleninceye kadar durdurulur. Komisyon toplantıları rapor tamam hale getirildiği zaman devam eder.

20. ÇED raporu beş bakış açısından değerlendirilir: 1) rapor ve eklerinin yeterli ve uygun olup olmadığı; 2) yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli düzeyde veri, bilgi ve belgeye dayandırılıp dayandırılmadığı; 3) projenin çevreye olabilecek etkilerinin kapsamlı bir şekilde incelenip incelenmediği; 4) çevreye olabilecek olumsuz etkilerin giderilmesi için gerekli önlemlerin tespit edilip edilmediği; 5) halkın katılımı toplantısının usulüne uygun yapıp yapılmadığı, halkın katılımı toplantısında üzerinde durulan konulara yeterince çözüm getirilip getirilmediği. İlk inceleme-değerlendirme toplantısını takip eden on iş günü içerisinde inceleme-değerlendirme çalışması tamamlanmalıdır. İnceleme-değerlendirme sürecine ilişkin rapor komisyon üyelerince hazırlanır ve imzalanır.
21. Proje sahibi bundan sonra, komisyon tarafından incelenerek son şekli verilen nihai ÇED raporunu beş iş gün içerisinde Bakanlığa sunar. Aynı zamanda proje sahibi nihai ÇED raporunun ve eklerinin taahhüdü altında olduğunu, noter onaylı imza sirküleriyle birlikte teslim ettiği bir taahhütnameyle taahhüt eder. Bu belgeler belirtilen süre içerisinde gerekçesi belirtilmeden sunulmaz ise ÇED Raporu geçersiz sayılır.

KARAR VERME¹

22. Bundan sonra Bakanlık komisyonun rapor hakkındaki çalışmalarını dikkate alarak beş iş günü içerisinde "ÇED Olumlu" veya "ÇED Olumsuz" kararı verir. Bakanlık, kararı proje sahibine ve ilgili kurum ve kuruluşlara yazılı olarak bildirir. Valilik, alınan kararı gerekçeleri ile beraber uygun araçlarla yöre halkına duyurur. "ÇED Olumlu" kararı verilen proje için beş yıl içinde yatırıma başlanmazsa, Olumlu görüş geçerliliğini kaybeder. Proje tasarımı, "ÇED olumsuz" görüşüne yol açan tüm yönler ortadan kaldırıldığı takdirde proje sahibi yeni bir başvuruda bulunabilir.

Dördüncü Bölüm. Seçme Eleme Kriterleri Uygulama Yöntemi

Seçme eleme süreci, Ek 2'deki listede bahse konu olan projeler için kapsamlı ÇED çalışması gerekip gerekmediğini belirlemek üzere yapılan seçme-eleme çalışmaları olarak tanımlanır.²

- *Ne tür projeler seçme-eleme incelemesine tabidir?*

Aşağıdaki projeler seçme eleme incelemesine tabidir:

- a) EK 2 listesinde yer alan projeler,
- b) Bu Yönetmelik kapsamında ya da kapsamı dışında bulunan projelere ilişkin kapasite artırım ve/veya genişletilmesi halinde, kapasite artış toplamı bu Yönetmeliğin EK-II'deki eşik değer veya üzerindeki projeler,

¹ Burada "karar verme" teriminin proje bağlamında kullanıldığının altı çizilmelidir. Ayrıca ÇED'in karar verme için yalnızca bir araç olduğu ve karar verme sürecinin kendisi olmadığı hatırlanmalıdır..

² 17 Temmuz 2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği* ile, seçme eleme incelemesine tabi projeler için ÇED Gereklidir ve/veya ÇED Gerekli Değildir karar yetkisi Valiliklere teslim edilmiştir.

- Seçme eleme incelemesine tabi projelerin ele alınış şekli nedir?

Seçme eleme süreci de bir dizi adımda gerçekleşir:

SEÇME ELEME

1. Proje sahibi, projesi için ÇED uygulamasının gerekli olup olmadığının araştırılması amacıyla bir dilekçe ekinde Ek 4'e göre hazırlayacağı üç adet Proje Tanıtım Dosyası (PTD) ile hazırladığı proje tanıtım dosyasında ve eklerinde yer alan bilgi belgelerin doğru olduğunu belirtir taahhüt yazısını ve imza sirkülerini Bakanlığa sunar (²).
2. Bakanlık, proje için hazırlanan proje tanıtım dosyasını Ek 4'de yer alan kriterler çerçevesinde beş işgünü içinde inceler. Dosya kapsamındaki bilgi ve belgelerde eksikliklerin bulunması halinde bunların tamamlanmasını proje sahibinden ister. Bakanlık gerekli gördüğü hallerde proje alanını yerinde inceleyebilir veya inceletebilir.

- "ÇED Gereklidir" veya "ÇED Gerekli değildir" kararları nasıl verilir?

Bununla ilgili olarak biri dizi adım takip edilir.

SEÇME ELEME KARARI

3. Bakanlık seçme eleme incelemesine tabi projeleri, EK 4'deki kriterler çerçevesinde inceler ve değerlendirir. Bakanlık, bu aşamada gerekli görülmesi halinde proje sahibinden projesi ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermesini, araç gereç sağlamasını, yeterliği kabul edilebilir kuruluşlarca analiz, deney ve ölçümler yapmasını veya yaptırmasını isteyebilir.
4. Bakanlık onbeş işgünü içinde inceleme ve değerlendirmelerini tamamlayarak proje hakkında "ÇED Gereklidir" veya "ÇED Gerekli Değildir" kararını beş işgünü içinde verir, kararı Valiliğe ve proje sahibine bildirir. Valilik bu kararı taşra teşkilatlarına ve halka duyurur.
5. "ÇED gerekli değildir" kararı verilen proje için 5 yıl içinde yatırıma başlanmaması durumunda "ÇED gerekli değildir" kararı geçersiz sayılır.
6. "ÇED gerekli" kararı alınan projeler Çevresel Etki Değerlendirmesine tabidir. Bir yıl içinde ÇED sürecinin başlatılmaması durumunda başvuru geçersiz sayılır.

Bölüm 5. İzleme ve Denetleme

Bu bölümde, hakkında olumlu karar verilen projelerin uygulanması aşamasında izlemenin nasıl yapılacağı ve Yönetmeliğe ayıkırı durumlarda izlenecek süreç açıklanmaktadır. Temel olarak şu sorulara cevap verilmektedir:

- ÇED'in tamamlanmasından sonra projenin izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin gerekler nelerdir?

Gerek "ÇED Gerekli değildir" kararı verilen, gerekse "ÇED olumlu" kararı verilen projelerde Bakanlık projenin uygulanmasını izler ve ÇED raporunda (ya da proje tanıtım dosyasında) öngörülen ve proje sahibi tarafından taahhüt edilen hususların yerine getirilip

getirilmediğini izler ve kontrol eder; Bakanlık bu görevi yerine getirirken gerekli görmesi durumunda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar. Her iki durumda da proje sahibi inşaat, işletme ve işletme sonrasındaki faaliyetlere ilişkin izleme raporlarını ve aynı zamanda ilgili mevzuat uyarınca aldığı diğer izin ve ruhsatların suretlerini Bakanlığa iletmekle yükümlüdür. Bakanlık bu belgeleri, halkı bilgilendirmeleri amacıyla ilgili valiliklere yollar.

– *Yönetmeliğe aykırı uygulamalara ilişkin yaptırımlar nelerdir?*

"ÇED Gerekli değildir" veya "ÇED olumlu" kararları söz konusu olmaksızın bir proje inşasına başlanması durumunda, bu iki karardan herhangi biri verilene karar çalışmalar durdurulur. ÇED Raporunda veya Proje Tanıtım Dosyasında taahhüt edilen hususlara uyulmadığının tespit edilmesi durumunda sözkonusu taahhütlere uyulması için Bakanlıkça da uygun görülmesi halinde Valilikçe bir defaya mahsus olmak üzere süre verilebilir. Bu süre sonunda taahhüt edilen hususlara uyulmaz ise yatırım durdurulur. Yükümlülükler yerine getirilmedikçe durdurma kararı kaldırılmaz. 2872 sayılı Çevre Kanununun ilgili hükümlerine göre işlem tesis edilir.

Bölüm 6. Çeşitli ve Son Hükümler

Yönetmeliğin bu son bölümünde, sürelerin uzatılması ve durdurulması, proje sahibinin değişmesi, Çevresel Etki Değerlendirmesi uygulamalarının güçlendirilmesi, askeri projeler, olağan üstü durumlar ve özel hükümler, entegre projeler, yeterlik belgesi, tebliğler ve yürürlükten kaldırılan yönetmelik gibi konular ile istisnai durumlara ilişkin dört geçici madde yer almaktadır. İstisnalara ilişkin geçici maddeler şöyledir:

Çevresel etki değerlendirmesi süreci başlamış projeler

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 6/6/2002 tarihli ve 24777 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ve 16/12/2003 tarihli ve 25318 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği hükümlerine tabi oldukları halde söz konusu yönetmeliklerde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen projelere bu Yönetmelik hükümleri uygulanır.

Geçiş süreci

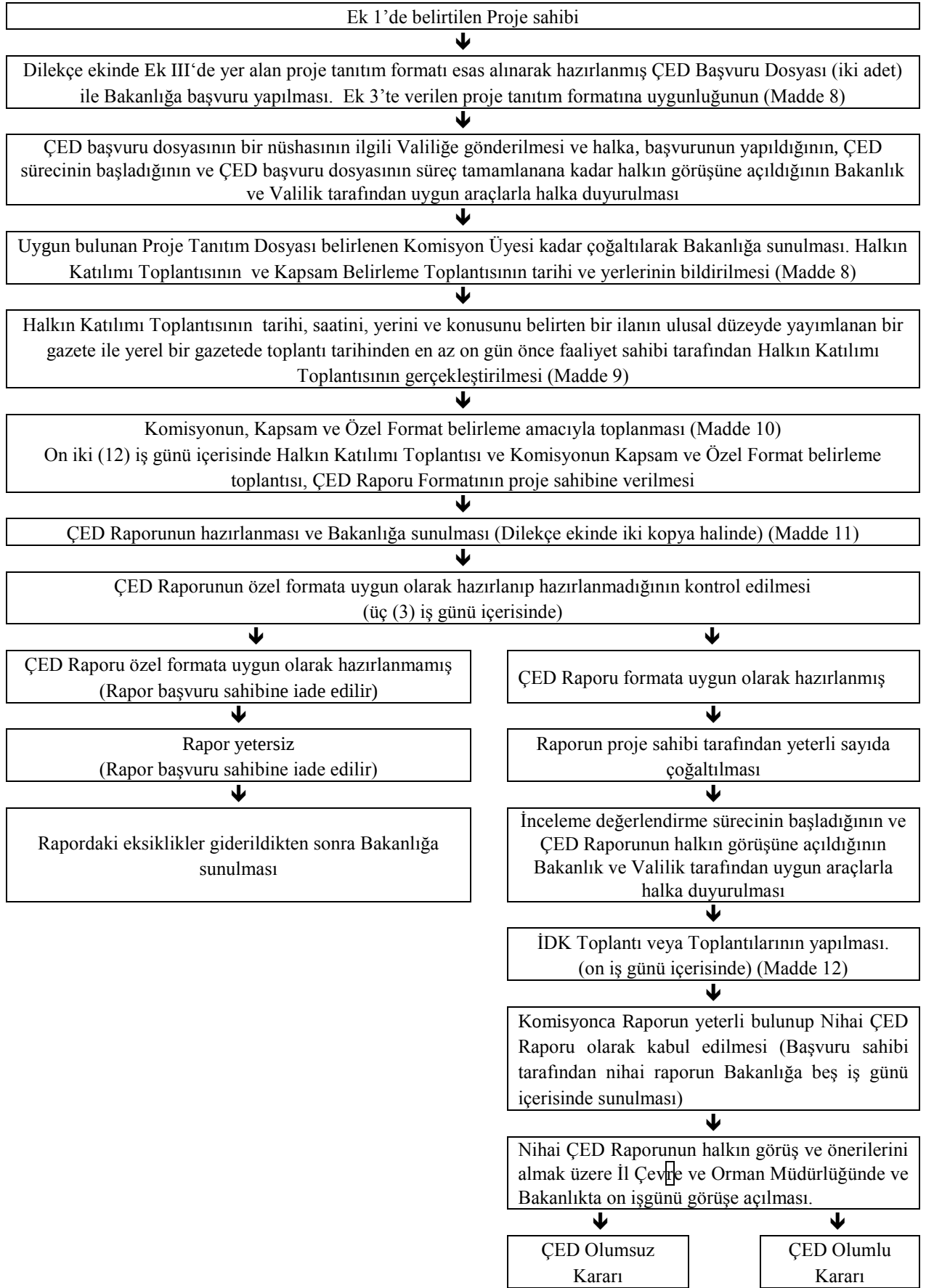
GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmeliğin yürürlük tarihinden önce, Proje Tanıtım Dosyaları Valiliğe ya da Bakanlığa sunulmuş projeler ile Bakanlığa sunulan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporlarına tabi oldukları Yönetmelik hükümleri uygulanır.

Kapsam dışı projeler

GEÇİCİ MADDE 3 – (1) 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere veya bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere Çevre Kanunu ve ilgili diğer yönetmeliklerde alınması gereken izinler saklı kalmak kaydıyla bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.

1/9/2008 tarihine kadar olan işlemler

GEÇİCİ MADDE 4 – (1) 1/9/2008 tarihine kadar Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlayacak olan kurum veya kuruluşlar için 24/2/2004 tarihli ve 25383 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yeterlik Belgesi Tebliği hükümleri geçerlidir. Ancak 1/9/2008 tarihine kadar Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası veya Proje Tanıtım Dosyası hazırlayan kurum ve kuruluşlarda Yeterlik Belgesi bulunması şartı aranmaz. Ancak, Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası veya Proje Tanıtım Dosyası, projenin türü ve yeri ile ilgili en az üç farklı meslek grubundan en az lisans seviyesinde eğitim görmüş kişiler tarafından hazırlanır.

Şekil 7-1: EK 1 Kapsamındaki Faaliyetler için ÇED Sürecini Gösteren Akım Şeması (Seçme Eleme Süreci bu şekilde gösterilmemektedir.)

Bu el kitabının sonraki bölümlerinde, yukarıda izah edilen ÇED sürecinin uygulanmasına yönelik bilgiler sunulmaktadır.

8.2 Başvuru Kaynakları

Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği. 17 Temmuz 2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Bazı kamu ve özel sektör projelerinin çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi hakkında 3 Mart 1997 tarih ve 97/11/EC sayılı Konsey Direktifi ile değişik 27 Haziran 1985 tarih ve 85/337/EEC sayılı Konsey Direktifi. [*Council Directive of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (85/337/EEC), amended by Council Directive 97/11/EC of 3 March 1997.*]

8.3 Türkiye’de ÇED sürecindeki çeşitli tarafların rol ve sorumlulukları nelerdir?

8.3.1 Giriş

Bu bölümde, Türkiye’deki ÇED sürecindeki ilgili tarafların, gerek mevzuat, gerekse son yıllarda Türkiye’de uygulanan ÇED süreçlerindeki rolleri açısından rol ve sorumlulukları incelenmektedir.

8.3.2 ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü

Çevre ve Orman Bakanlığı, kapsam belirlemeden nihai değerlendirme ve karar verme aşamasına kadar ÇED sürecinden sorumludur. Çevre ve Orman Bakanlığı seçme eleme sürecinin (ÇED hazırlanmasının gerekli olup olmadığına karar verilmesi) ve ÇED sürecinin gerektirdiği çeşitli çalışmaların yapılması talimatını vermek sorumluluğunu taşır³.

ÇED Yönetmeliği Ek 1 kapsamındaki projeler (ÇED raporu hazırlanması gereken projeler) için ilk aşamalarda, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ek 3’de verilen proje tanıtımı genel formatına uygun hazırlanan raporda sunulduğu haliyle proje amacının ve tanımının yeterli olup olmadığına karar verir. Uygun değilse, gerekli düzeltmelerin yapılması talimatını verir. Uygunsa, Bakanlık hazırlanan proje tanıtım dosyasını inceleyerek ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi/temsilcisinden oluşan bir “Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu” oluşturur ve her temsilciye iletmek üzere proje sahibinden yeterli sayıda başvuru dosyası kopyasını ister. Komisyonun başkanlık ve sekreteryaya görevleri Bakanlığın sorumluluğundadır. Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde Komisyon çalışmalarına katkıda bulunmak üzere üniversiteler, enstitüler, meslek odaları gibi kuruluşlardan uzmanlar da çağırabilir.

Komisyonun yaptığı kapsam belirleme toplantısının sonuçları, ÇED raporunun ayrıntılı formatı ve ÇED raporunu hazırlayacak ekip ile Komisyonun danışacağı meslek dallarını da içerecek şekilde, Bakanlık tarafından proje sahibine bildirilir.

³ 17 Temmuz 2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği* ile, seçme eleme incelemesine tabi projeler için ÇED Gereklidir ve/veya ÇED Gerekli Değildir karar yetkisi Valiliklere teslim edilmiştir.

Bakanlık proje sahibi tarafından hazırlanan ÇED raporunu kontrol eder ve raporun proje sahibine verilen özel formata uygun olup olmadığını belirler. ÇED raporu formata uygunsa, komisyonun her üyesi için bir kopyası hazırlanır ve Bakanlık tarafından raporun inceleneceği toplantının davetiyesiyle birlikte komisyon üyelerine gönderilir. Bakanlık ve ilgili Valilik daha sonra uygun bir vasıta ile ÇED raporunun değerlendirilmekte olduğunu ve raporun kamuoyunun incelemesine açık olduğunu duyurur. Bakanlık ve ilgili İl Müdürlüğü raporun talep eden kişilerce incelenmesini sağlar.

Komisyonun çalışmalarını tamamlamasını takiben Bakanlık proje için gerçekleştirilen tüm çalışmaları ve geçen dönemde yapılan tüm toplantıların sonuçlarını göz önüne alarak “ÇED Olumlu” veya “ÇED Olumsuz” kararını verir. Karardan proje sahibini, ilgili İl Müdürlüğünü ve diğer tarafları haberdar eder ve ilgili Valilik de uygun vasıtalarla kararı halka duyurur.

ÇED Yönetmeliği Ek 2 kapsamındaki projeler ile Yönetmelik kapsamı dışında olan ve mevcut durumlarında değişiklik yapılmak istenen projeler (ÇED raporu hazırlanmasının gerekip gerekmediğine karar vermek üzere seçme-eleme sürecine tabi olan projeler) için ise ilk aşamalarda, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ek 4’e uygun hazırlanan Proje Tanıtım Dosyası’nda sunulduğu haliyle sunulan bilgi ve belgelerin yeterli olup olmadığına karar verir³. Uygun değilse, gerekli düzeltmelerin yapılması talimatını verir. Uygunsa, Bakanlık hazırlanan proje tanıtım dosyasını Ek 4’deki kriterler çerçevesinde inceler ve değerlendirir. Bakanlık, bu aşamada gerekli görülmesi halinde proje sahibinden projesi ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermesini, araç gereç sağlamasını, yeterliği kabul edilebilir kuruluşlarca analiz, deney ve ölçümler yapmasını veya yaptırmasını isteyebilir.

Bu incelemenin sonucunda Bakanlık “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararını verir. Kararı proje sahibine ve Valiliğe bildirir; ilgili Valilik de kararı taşra teşkilatlarına ve halka duyurur.

“ÇED Olumlu” ya da “ÇED Gerekli değildir” kararı verilen projeler için, Bakanlık proje uygulaması sırasından gerçekleşen olayları izler ve bunların ÇED raporunda ya da Proje Tanıtım Dosyasında belirtilen hususlara uygun gerçekleştirilmesini sağlar; Bakanlık gerekli görmesi durumunda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapabilir. Her iki durumda da proje sahibi inşaat, işletme ve işletme sonrası aşamalarındaki faaliyetlere ilişkin izleme raporlarını ve alınmış diğer izin ve ruhsatların suretlerini Bakanlığa iletmekle sorumludur. Bakanlık bunları ilgili Valiliklere göndererek kamuoyunun bilgilendirilmesini sağlar.

ÇED tamamlanmadan ve “ÇED Gerekli Değildir” veya “ÇED Olumlu” kararı verilmeden projenin inşasına başlandığı tespit edilirse, bu iki karardan biri verilene kadar işler durdurulur. ÇED raporunda veya Proje Tanıtım Dosyasında ortaya konulan ve proje sahibi tarafından taahhüt edilen hususlardan projenin yürütülmesi sırasında yerine getirilmeyenler olduğu tespit edildiğinde, bu hususların yerine getirilmesi için Bakanlıkça da uygun görülmesi halinde Valilikçe bir defaya mahsus olmak üzere süre verilebilir. Bu süreden sonra şartlar yerine getirilmemişse, proje şartlar yerine getirilene kadar Bakanlık tarafından durdurulur.

Bir dizi diğerk husus da Çevre ve Orman Bakanlığının sorumluluğı altındadır. Bunlar şöyledir:

- Sözü edilen sürelerin uzatılması geçerli sebepler olmak ve Bakanlığın izni olmak kaydıyla mümkün olabilir.
- Proje sahibinin değışmesi durumunda, ÇED ile ilgili tüm taahhüt ve yükümlölükler projenin yeni sahibi tarafından yüklenilmiş olur.
- Anlaşmazlık durumunda, Bakanlık kararı esas alınır.
- Bakanlığın ÇED uygulamalarına ilişkin olarak yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içerisinde her türlü eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri yapma yetkisi bulunmaktadır.
- Askeri projelerle ilgili ÇED uygulamaları ilgili kurumun görüşü alınarak Bakanlık tarafından belirlenir.
- Birden fazla projeyi içeren entegre projeler için, Bakanlık tek bir ÇED raporu hazırlanmasını isteyebilir.
- ÇED Raporu hazırlayacak kurum ve kuruluşlar Bakanlıktan Yeterlik Belgesi almakla yükümlüdürler. Yeterlik Belgesinin verilmesi, Yeterlik Belgesi verilen kurum ve kuruluşların kontrolü ve belgenin iptal edilmesi ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak bir tebliğ ile düzenlenir.
- Bakanlık ÇED yönetmeliğinin uygulanmasına ilişkin tebliğler yayınlayabilir.
- Yeni yönetmeliğin yürürlüğe giriş tarihinden evvel teslim edilmiş belgeler eski mevzuatta belirtilen kurallara uygun olmak durumundadır.

8.3.3 (Seçilmiş) İnceleme-Değerlendirme Komisyonu

İnceleme-Değerlendirme Komisyonunun temel amacı Bakanlığa başvurusu yapılan projenin kapsamlı bir değerlendirmesinin yapılması, hazırlanacak ÇED raporunun kapsamının belirlenmesi ve hazırlanan raporun değerlendirilmesidir.

Komisyon, Bakanlık tarafından ilgili kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri ile proje sahibi ve/veya temsilcilerinden oluşmak üzere kurulur. Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde, projenin konusu, türü ve proje için belirlenen yerin özelliklerini de dikkate alarak, üniversiteler, enstitüler, araştırma ve uzman kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, birlikler, sivil toplum örgütlerinden temsilcileri de komisyon toplantılarına üye olarak çağırabilir. Komisyonunda kurum ve kuruluş temsilcisi olarak görev yapan üyelerin, yeterli mesleki bilgi ve deneyime sahip olmaları ve temsil ettikleri kurum ve kuruluşlar adına görüş vermeye yetkili kılınmış olmaları esastır.

Komisyonun kapsam belirleme amaçlı ilk toplantısından önce, projenin gerçekleştirileceği yerde halkın katılımı toplantısı yapılır. Komisyon üyeleri, kendi isteklerine bağlı olarak kapsam belirleme toplantısı öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir, kendilerine iletilen tarihe göre halkın katılımı toplantısına katılabilirler. Kapsam belirleme aşamasında, halkın katılımı toplantısından elde edilen girdiler ve halkın görüşleri Komisyon tarafından gözönünde bulundurulmalıdır.

Komisyonun **kapsam belirleme amaçlı ilk toplantısında** 1) Komisyon, proje sahibinden proje hakkında bilgi alır; 2) Bakanlık ve/veya taşra teşkilatı Halkın Katılımı Toplantısı hakkında Komisyonu bilgilendirir; halkın katılımı toplantısına katılmış bulunan Komisyon üyeleri de görüş ve önerilerini bildirirler; 3) projenin önemli çevresel etkileri göz önüne alınarak, ele alınması gereken konular detaylandırılır, kapsam belirlenir; 4) genel formata ilave edilmesi ya da formattan çıkarılması gereken hususlar tespit edilir, halkın katılımı toplantısındaki görüş ve öneriler de dikkate alınarak özel format ile ÇED raporunu hazırlayacak çalışma grubu belirlenir.

Hazırlanan ÇED raporunun özel formata uygun olduğunu tespit ettikten sonra Bakanlık, Komisyonu tekrar toplantıya çağırır. Komisyon üye sayısının salt çoğunluğu ile toplanır. Komisyon başkanı, üyelerden görüşlerini yazılı olarak vermelerini isteyebilir. Yazılı görüş veren kurum temsilcilerinin sonraki toplantılara katılmamaya ilişkin istemleri komisyon başkanınca değerlendirilir.

Komisyon proje sahibinden gerçekleştirilen ölçüm ve analizlere ilişkin bilgi isteyebilir ve şüphe durumunda, proje sahası ziyaret edilebilir, örnekler alınabilir veya başka uzmanların bilgisine başvurulabilir. Raporda önemli unsurlar eksikse, komisyon çalışması, bu unsurlar rapora ekleninceye kadar durdurulur. Komisyon toplantıları rapor tamam hale getirildiği zaman devam eder.

Komisyon, ilk inceleme değerlendirme toplantısından sonraki on işgünü içinde ÇED raporunu inceler ve değerlendirir. Komisyon tarafından, **inceleme değerlendirme toplantıları sırasında**; 1) rapor ve eklerinin yeterli ve uygun olup olmadığı; 2) yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli düzeyde veri, bilgi ve belgeye dayandırılıp dayandırılmadığı; 3) projenin çevreye olabilecek etkilerinin kapsamlı bir şekilde incelenip incelenmediği; 4) çevreye olabilecek olumsuz etkilerin giderilmesi için gerekli önlemlerin tespit edilip edilmediği; 5) halkın katılımı toplantısının usulüne uygun yapıp yapılmadığı, halkın katılımı toplantısında üzerinde durulan konulara yeterince çözüm getirilip getirilmediğine ilişkin inceleme ve değerlendirmeler yapılır. İnceleme-değerlendirme sürecine ilişkin rapor Komisyon üyeleri tarafından hazırlanır ve imzalanır.

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın dışında, ÇED sürecindeki ve çevre yönetimindeki önemli paydaşlardan bazıları şunlardır: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı. Bu Bakanlıklar ve bağlı kuruluşları söz konusu projenin özelliklerine bağlı olarak sıklıkla ÇED sürecinde pay sahibidirler ve ÇED komisyonlarında önemli rol oynarlar.

8.3.4 Proje sahibi

Proje sahibi Bakanlığın istediği ve ÇED yönetmeliğinin gerektirdiği her tür ÇED çalışmasını yapmakla yükümlüdür. Bu amaçla proje sahibi danışman(lar)dan faydalanabilir.

ÇED Yönetmeliği Ek 1 kapsamındaki projeler (ÇED raporu hazırlanması gereken projeler) için başlangıçta proje sahibi, Ek 3'te sunulan genel format kapsamında bir başvuru yapmakla yükümlüdür. Eğer Bakanlık başvuru dosyasını yetersiz bulur ve değişiklik talep ederse proje sahibi bu eksikleri tamamlar ve gerekli değişiklikleri yapar. Başvuru uygun bulunduğu anda, Bakanlık tarafından komisyon üyelerine gönderilmek üzere yeterli sayıda başvuru dosyası proje sahibi tarafından çoğaltılır.

Proje sahibi, halkın katılımı toplantısı için ilgili taraflar açısından uygun bir yer belirlemekte Valilik ile işbirliği içinde çalışır. Proje sahibi, toplantı tarihini, saatini, yerini ve konusunu belirten bir ilanı ulusal düzeyde yayımlanan bir gazete ile o yörede yayımlanan yerel bir gazetede toplantı tarihinden en az üç gün önce yayımlamakla sorumludur.

Proje sahibi, Bakanlık tarafından kurulan Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu'nun doğal üyesidir ve proje hakkında Komisyon üyelerini bilgilendirir. Proje sahibi, Komisyon tarafından talep edilmesi halinde proje ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermek, araç gereç sağlamak, yeterliği kabul edilebilir kuruluşlarca analiz, deney ve ölçümler yapmak veya yaptırmakla da yükümlüdür. Bu tür analizlerde tartışmalı durum olması halinde tanık numuneye başvurulması ve/veya yetkili uzman kurum ve kuruluşlardan görüş alınması ile ilgili harcamalar da proje sahibi tarafından karşılanır. ÇED raporunun hazırlanmasında Komisyonun ve Bakanlığın tüm tavsiyelerinin göz önüne alınması tamamen proje sahibinin sorumluluğundadır.

Bakanlık tarafından proje sahibine verilen ÇED raporu özel formatı bir yıllık bir süre için geçerlidir ve bu süre içerisinde raporun tamamlanarak Bakanlığa sunulması proje sahibinin sorumluluğundadır. Komisyon tarafından eksik ya da yetersiz bulunan konuların ÇED raporuna uygun şekilde eklenmesi proje sahibinin sorumluluğundadır.

İnceleme-değerlendirme aşamasının sonunda ve Komisyonun ÇED raporuna ilişkin değerlendirmesinin tamamlanmasının ardından, proje sahibi 5 iş günü içinde inceleme-değerlendirme sonuçlarına uygun olarak raporu düzeltir ve son şekli verilen nihai ÇED raporunu Bakanlığa sunar. Proje sahibi aynı zamanda nihai ÇED raporunun ve eklerinin taahhüdü altında olduğunu belirten taahhüt yazısı ve noter onaylı imza sirkülerini⁴ de teslim etmek zorundadır.

ÇED Yönetmeliği Ek 2 kapsamındaki projeler ile Yönetmelik kapsamı dışında olan ve mevcut durumlarında değişiklik yapılmak istenen projeler (ÇED raporu hazırlanmasının gerekip gerekmediğine karar vermek üzere seçme-eleme sürecine tabi olan projeler) için başlangıçta proje sahibi, Ek 4'te sunulan seçme-eleme kriterlerine uygun şekilde bir Proje Tanıtım Dosyası hazırlamakla yükümlüdür. Eğer Bakanlık Proje Tanıtım Dosyasını yetersiz bulur ve değişiklik talep ederse proje sahibi bu eksikleri tamamlar. Proje Tanıtım Dosyası uygun bulunduğu, proje sahibi tarafından yeterli sayıda çoğaltılarak Bakanlığa sunulur. Proje sahibi aynı zamanda raporun ve eklerinin taahhüdü altında olduğunu belirten taahhüt yazısı ve noter onaylı imza sirkülerini de teslim eder. Proje sahibi, Bakanlık tarafından talep edilmesi halinde proje ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermek, araç gereç sağlamak, yeterliği kabul edilebilir kuruluşlarca analiz, deney ve ölçümler yapmak veya yaptırmakla da yükümlüdür.

“ÇED Olumlu” ya da “ÇED Gerekli değildir” kararı verildikten sonra proje sahibi 5 yıl içinde yatırıma başlamalıdır, aksi takdirde bu kararlar geçersiz sayılır. Proje sahibi (veya yetkili temsilcisi), “ÇED Olumlu” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararını aldıktan sonra ilgili mevzuat uyarınca aldığı diğer izin ve ruhsatlar ile yatırımın başlangıç, inşaat, işletme ve işletme sonrası dönemlerine ilişkin izleme raporlarını Bakanlığa iletmekle yükümlüdür.

“ÇED Olumsuz” kararı verilen projeler için bu kararın verilmesine neden olan koşulların tamamında değişiklik olması durumunda proje sahibi yeniden başvuruda bulunabilir.

⁴ Kamu kurum ve kuruluşlarından imza sirküleri istenmez.

8.3.5 Danışman

Proje sahibi tarafından görevlendirilen danışmanların görevi yukarıda anlatılan görevlerin yetkin ve objektif şekilde yerine getirilmesidir.

8.3.6 İl Çevre ve Orman Müdürlükleri

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın taşra teşkilatı olan İl Çevre ve Orman Müdürlüklerinin de ÇED sürecinde bir dizi sorumlulukları vardır. **Ek 1 kapsamına giren projeler için kapsam belirleme aşamasında** bir halkın katılımı toplantısı yapılması zorunludur. Halkın katılımı toplantısının yeri, proje sahibiyle birlikte çalışarak İl Müdürlüğü tarafından belirlenir. Halkın katılımı toplantısının tarihi ve saati de Bakanlık ile mutabakat sağlanarak İl Müdürlüğü tarafından belirlenir. Halkın Katılımı Toplantısı, İl Çevre ve Orman Müdürünün veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında yapılır. Halkın katılımı toplantısı çalışmaları ile ilgili sekreteryaya hizmeti, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından yürütülür. Halkın katılımı toplantısı sırasında başkan, katılımcılardan görüşlerini yazılı olarak vermelerini isteyebilir ve toplantı tutanağı, bir sureti Valilikte kalmak üzere Bakanlığa gönderilir.

İl Çevre ve Orman Müdürlüklerinin ÇED raporunun inceleme değerlendirme sürecinde de bazı sorumlulukları vardır. Proje sahibi tarafından hazırlanmış olan ÇED raporu Bakanlığa sunulduktan sonra, proje ile ilgili inceleme değerlendirme sürecinin başladığı ve ÇED raporunun halkın görüşüne açıldığının uygun araçlarla halka duyurulmasında Bakanlık ile birlikte Valilik de görev alır. ÇED raporunu incelemek isteyenler için, İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde duyuru tarihinden itibaren rapor incelemeye açılır ve isteyenler proje hakkında görüş bildirebilirler. Valilik, kendisine bildirilen görüşleri Bakanlığa iletir. İnceleme değerlendirme sürecinin tamamlanmasının ardından Valilik, Bakanlık tarafından proje için verilen “ÇED Olumlu” ya da “ÇED Olumsuz” kararını gerekçeleri ile beraber uygun araçlarla yöre halkına duyurmakla sorumludur.

ÇED Yönetmeliği **Ek 2 kapsamındaki projeler** ile Yönetmelik kapsamı dışında olan ve mevcut durumlarında değişiklik yapılmak istenen projeler (ÇED raporu hazırlanmasının gerekip gerekmediğine karar vermek üzere seçme-eleme sürecine tabi olan projeler) için ise, Bakanlığın verdiği⁵ “ÇED Gereklidir” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararını Valilik taşra teşkilatlarına ve halka duyurmakla yükümlüdür.

Hakkında “ÇED Olumlu” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararı alınan ve uygulamaya konulan projelerin inşaat, işletme ve işletme sonrası dönemlerine ilişkin (Bakanlık tarafından Valiliğe iletilen) **izleme raporları** hakkında halkın bilgilendirilmesi de Valiliklerin sorumluluğundadır.

8.3.7 Halk

Halk, ÇED sürecine ilk olarak kapsam belirleme aşamasında katılabilmektedir. Bununla ilgili haklarını bilmek ve sürece katılmak halkın sorumluluğudur. Ek 1 kapsamına giren projeler için kapsam belirleme aşamasında bir halkın katılımı toplantısı yapılması zorunludur. ÇED mevzuatı

⁵ 17 Temmuz 2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği* ile, seçme eleme incelemesine tabi projeler için ÇED Gereklidir ve/veya ÇED Gerekli Değildir karar yetkisi Valiliklere teslim edilmiştir.

uyarınca halkın ÇED sürecine katılımı sırasıyla 1) ÇED başvuru dosyasını Bakanlığa sunulduğu tarihten itibaren inceleyerek görüş bildirmesi, 2) kapsam belirleme aşamasında halkın katılımı toplantısına katılması, 3) ÇED raporunun inceleme değerlendirme sürecinde, Bakanlık merkezinde veya İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde duyuru tarihinden itibaren halkın raporu inceleyerek görüş bildirmesi, 4) Nihai ÇED Raporunu on işgünü süreyle inceleyerek görüş bildirmesi, 5) proje hakkında ÇED olumlu ya da ÇED olumsuz, ÇED gereklidir ya da ÇED gerekli değildir kararları verildiğinde bu kararın Valilik tarafından yöre halkına duyurulması, ve 6) uygulamaya konulan projelerin izleme raporları hakkında halkın Valilik tarafından bilgilendirilmesi yoluyla sağlanmaktadır.

9 ÇED SÜRECİNDEKİ ADIMLARA GİRİŞ

9.1 Giriş: ÇED nasıl yürütülür?

Önceki bölümlerde ÇED'e ilişkin bazı temel ilkeler ve Türkiye'deki yasal çerçeve hakkında bilgiler verilmiştir; takip eden bölümlerde ise ÇED sürecinde yer alan adımların nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin pratik uygulama talimatları sunulmaktadır.

Bir ÇED süreci beş temel adım kullanılarak yürütülür. Bunlar:

- Seçme-Eleme
- Kapsam Belirleme
- Etki Değerlendirmesi ve Raporun Yazılması
- İnceleme ve Değerlendirme
- Onay (veya Uygunluk Kararı)

ÇED sürecinde büyük önem taşıyan bir diğer husus da halkın katılımıdır.

Takip eden bölümlerde ÇED sürecinin, bu temel adımlar çerçevesinde nasıl yürütüleceği ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Aradaki diğer önemli adımlar da yeri geldikçe ele alınmıştır.

Ayrıca, belirli faaliyetler için ÇED rehberleri hazırlanmıştır (Bknz. Bölüm 4.4.2).

9.2 Hazırlıklar: Bir ÇED ekibinin oluşturulması

9.2.1 Ekipte kimler yer almalıdır?

Herhangi bir ÇED ekibinde genel çevre uzmanlarıyla tercihen söz konusu proje türü hakkında tecrübe sahibi bir çevre uzmanı bulunmalıdır. Diğer uzmanlar söz konusu proje açısından önemli alanlara (meslek dallarına) ve projeden en fazla etkilenmesi muhtemel alıcı ortamlara ilişkin alanlara mensup olmalıdır. Bir ÇED ekibinde yer alabilecek uzmanlara ilişkin aşağıda bazı örnekler verilmiştir; her ÇED sürecinde uzmanların seçme-eleme ve kapsam belirleme aşamalarında uygun görüldüğü üzere ve değerlendirilen durum ışığında görevlendirilmeleri gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

9.2.1.1 Planlanan belirli bir projenin özelliklerine ilişkin bilgi sahibi olabilecek uzmanlara örnekler

- Trafik veya ulaşım planlamacıları;
- Katı atık veya tehlikeli atık yönetimi uzmanları;
- Şehir, makine, kimya, maden ve diğer (gereklikçe) mühendisler;
- Turizm planlama uzmanları;
- Şehir planlamacıları;
- Atıksu yönetimi ve arıtımı uzmanları;
- Sulama, drenaj veya tarım uzmanları.

9.2.1.2 Belirli bir projeden etkilenebilecek belirli alıcı ortam türleri konusunda bilgi sahibi uzmanlara örnekler

- Genel biyologlar;
- Botanikçiler;
- Zoologlar;
- Jeologlar;
- Hidrologlar, hidrojeologlar, jeohidrologlar;
- Tatlı su veya deniz çevrebilimcileri;
- Hava, toprak ve su kirliliği uzmanları;
- Sosyo-ekonomi uzmanları;
- Etkilenecek çeşitli arazi türlerine (sulak alanlar ve diğer hassas veya koruma altındaki alanlar gibi) ilişkin bilgi sahibi uzmanlar.

9.2.2 Bir ÇED ekibinde kaç kişi bulunmalıdır?

İdeal olarak bir ÇED ekibi dört ila altı kişiden oluşmalıdır. Ekipte bulunan kişi sayısı ne kadar fazla olursa çalışmada yararlanılabilecek o kadar fazla bilgi ve deneyim olacağı ilk bakışta düşünülebilirse de, büyük gruplarda karar alınması ve görevlerin yerine getirilmesi uygulamada zordur. Büyük gruplar tartışmalara girer, konudan uzaklaşır ve konuları birbirine karıştırmaya eğilimlidir. Dört ila altı kişilik bir çekirdek ekibin dışında uzmanlara da muhakkak danışılmalıdır, ancak raporun yazılması ve asıl araştırma bu çekirdek grup tarafından yapılmalıdır.

10 ADIM 1: SEÇME-ELEME SÜRECİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

10.1 Giriş

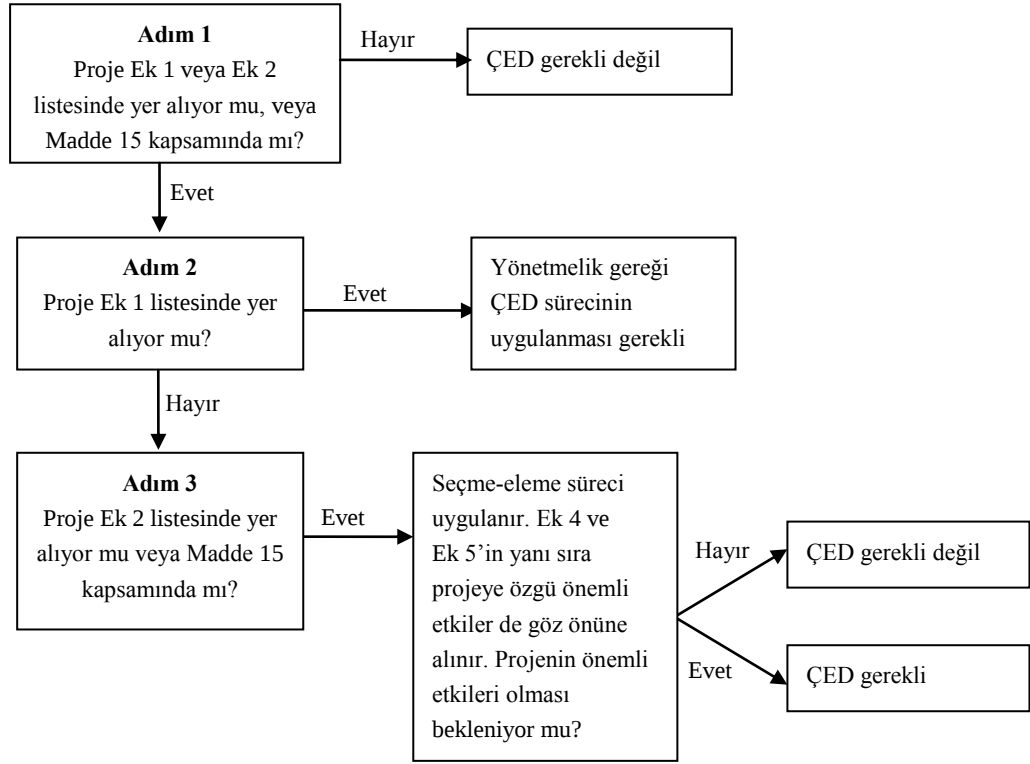
Seçme-Eleme, hangi projelerin ÇED gerektirdiğine karar verilmesi sürecine verilen addır. AB'nin ÇED direktifine göre bu direktifin Ek 1'inde gösterilen türdeki bütün projeler için ÇED gereklidir; Ek 2'de yer alan projeler içinse üye ülkeler her durumda ÇED isteyebilecekleri gibi projenin özelliklerine göre de seçme-eleme sürecini uygulamayı tercih edebilirler. AB'nin ÇED Direktifinde bir değişiklik çalışması hazırlık halindedir ve bu değişiklikte mevcut tesislere yapılan ekler söz konusu olduğunda, bu ek tesisler kendi başlarına Direktifin Ek 1'inde belirtilen eşik değerleri aşıyorlarsa ÇED sürecine tabi tutulmaları hükmünün yer alması düşünülmektedir.

Türkiye'deki Seçme-Eleme sürecinde Bakanlık, ÇED Yönetmeliği Ek 2'de yer alan bir projenin ÇED gerektirip gerektirmediğine karar vermektedir. Bu, Bakanlığa faaliyet için izin başvurusu yapılmasının düşünüldüğüne yönelik bir bilgi iletildiği zaman gerçekleşebilir veya proje sahibi Seçme-Eleme süreci sonucunda “ÇED gereklidir” ya da “ÇED gerekli değildir” kararının alınması için başvuruda bulunabilir. Seçme-Eleme süreci sonucunda alınan karar kayıt altına alınmalı ve halka açıklanmalıdır.

Türkiye'deki Seçme-Eleme sürecinin sınırları son derece belirgin çizilmiştir (Şekil 10-1):

- Proje ÇED Yönetmeliğinin Ek 1'indeki listede yer alıyorsa ÇED gerektirir ve Bakanlık bu konudaki yetkili makamdır;
- Proje (a) Ek 2'deki listede yer alıyorsa, (b) Yönetmelik kapsamında yer alıyor ve gerek yatırım gerekse işletme döneminde mevcut durumunda değişiklik yapılması isteniyorsa, (c) Yönetmelik kapsamı dışında yer alıyor ancak mevcut durumunda yapılmak istenen değişikliklerle Yönetmelik kapsamına giriyorsa, (d) Yönetmelik kapsamında olsun olmasın ileri teknoloji uygulamak suretiyle değişiklik yapılması isteniyorsa Bakanlık, belirli ölçütlere dayanarak ÇED gerekli gerekmediğine karar verir.⁶ Bu durumda hazırlanan rapor “Proje Tanıtım Dosyası” (PTD) olarak anılmaktadır, ancak Seçme-Elemeden sonra ÇED gerektirdiğine karar verilmesi halinde süreç aynıdır;
- Proje her iki listede de yer almıyorsa, yukarıdaki (b), (c) ve (d) maddeleri kapsamında değilse ya da Yönetmelikte belirtilen istinai durumlardan biri (bakınız Bölüm 8.1, ÇED Yönetmeliği geçici maddeleri) söz konusu ise, ÇED gerekli değildir. Bu duruma “ÇED Yönetmeliği kapsamı dışında” adı verilir.

⁶ 17 Temmuz 2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği* ile, seçme eleme incelemesine tabi projeler için ÇED Gereklidir ve/veya ÇED Gerekli Değildir karar yetkisi Valiliklere teslim edilmiştir.

Şekil 10-1 Türkiye’deki seçme-eleme (Seçme-Elemeye ilişkin AB Rehberinden adapte edilmiştir. *EU Guidance on Screening, 2001.*)

10.2 ÇED Yönetmeliği’nin Ek 1 Bölümü, ÇED’e Tabi Projeler

Türk ÇED Yönetmeliği’nin Ek 1’inde (bakınız Ek 1) çevresel etki değerlendirmesine tabi projelerin listesi verilmektedir. Bu projeler için yetkili kurum Çevre ve Orman Bakanlığı’dır. Ek 1 listesinde yer alan projeler, enerji santralleri (termik, hidroelektrik, nükleer), ulaştırma (otoyollar, demiryolu, havaalanı, vb.), büyük su projeleri (sulama, su temini, vb.), büyük endüstri tesisleri (kimya, petrokimya, demir-çelik, makine imalatı, tekstil, gıda, orman ürünleri, vb.), madencilik ve tehlikeli atıkların bertarafı gibi büyük ölçekli ve dolayısıyla çevresel etkileri de önemli olan projelerdir.

Ek 1 kapsamındaki projeler için, **Yönetmeliğin Ek 3’ünde verilen genel formata** göre projeyi tanıtıcı bir rapor hazırlanır, ve bu proje tanıtım raporunda yer alan bilgilere dayanarak ve halkın katılımı toplantısında belirtilen görüşler göz önüne alınarak ÇED çalışmasının kapsamı belirlenir. ÇED Yönetmeliği’ne göre Ek 1 listesindeki projeler için izlenecek ÇED süreci Bölüm 8.1’de ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.

10.3 ÇED Yönetmeliği’nin Ek 2 Bölümü ve 15. Maddesi, Seçme-Eleme Sürecine Tabi Projeler

ÇED Yönetmeliği’nin Ek 2’sinde (bakınız Ek 2) yer alan projeler ile Yönetmeliğin 15. maddesinde tanımlanan diğer faaliyetler (bakınız Bölüm 10.1, Şekil 10-1) için çevresel etki değerlendirmesi gerekip gerekmediğine, Yönetmeliğin Ek 4’ünde verilen seçme-eleme kriterlerine göre karar verilir. Bu süreçte Seçme-Eleme adı verilmektedir.

Duruma göre Seçme-Eleme: Yönetmeliğin Ek 2'sinde yer alan projeler, Ek 1 listesindeki projelerle aynı türde ancak daha küçük ölçekli projelerdir; örneğin, kurulu gücü 25 MW ve üzeri olan nehir tipi hidroelektrik santraller Ek 1'de yer alırken, gücü 25 MW ile 0,5 MW arasında olanlar Ek 2'de yer almaktadır. Dolayısıyla, Ek 2'de yer alan projeler için kapsamlı bir çevresel etki değerlendirmesi çalışması yapılmasına gerek olup olmadığı, projenin ölçeği dışındaki özelliklerine ve projenin etkileyeceği çevrenin özelliklerine bağlıdır. Bu projeler için şu sorunun sorulması gereklidir: “Bu projenin çevre üzerinde önemli etkilere neden olması ihtimali var mıdır?” Bu soruyu cevaplamak için, **Yönetmeliğin Ek 4'ünde verilen seçme-eleme kriterlerine** göre bir Proje Tanıtım Dosyası (PTD) hazırlanır. Bu dosyanın (PTD) proje sahibi tarafından hazırlanması, projenin olası çevresel etkilerinin tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Bölüm 10.4'te bu süreçte yardımcı olacak bazı Seçme-Eleme araçları sunulmaktadır. Seçme-eleme sürecinde göz önüne alınması gereken duyarlı yöreler (uluslararası ve ulusal mevzuatla korunan alanlar ve tarım ve orman alanları gibi korunması gereken diğer alanlar) ÇED Yönetmeliği'nin Ek 5'inde yer almaktadır (bakınız Ek 5).

Yönetmeliğin Ek 4'ündeki kriterler, Proje Tanıtım Dosyası'nın formatını oluşturmanın yanı sıra PTD'nin değerlendirmesinde kullanılacak olan kriterlerdir. Bakanlık, bu proje tanıtım dosyasında yer alan bilgilere dayanarak –ve Yönetmeliğin Ek 4'ünde verilen kriterlere göre– söz konusu proje için kapsamlı bir ÇED çalışması yapılmasına ve bir ÇED raporu hazırlanmasına gerek olup olmadığına karar verir⁶. ÇED Yönetmeliği'ne göre seçme-eleme kriterlerine tabi olan projeler için izlenecek süreç Bölüm 8.1'de ayrıntılarıyla açıklanmaktadır.

10.4 Duruma göre Seçme-Eleme araçları

10.4.1 Giriş

Bu kısımda duruma göre (projenin ve proje yerinin durumuna göre) seçme-eleme yapılması amacıyla kullanılabilecek bazı araçlar ve bu araçlar kapsamında üç kontrol listesi sunulmaktadır. “Seçme-Eleme kontrol listesi” [bakınız Ek 6] önerilen proje ve proje alanının çevresine ilişkin sorular içerir; listenin kullanımına ilişkin talimatlar ve kullanım örnekleri listenin başında verilmiştir. Listenin kullanımı için gerekli bilgiler ise ayrı bir listede verilmiştir [bakınız Bölüm 10.4.3.1]. “Çevresel etkilerin öneminin değerlendirmesine ilişkin kontrol listesi” de sunulmuş ve Seçme-Eleme kontrol listesi ile birlikte kullanımı amaçlanmıştır [bakınız Bölüm 10.4.3.3].

10.4.2 Sonuçların Yorumlanması

“Seçme-Eleme kontrol listesi”nde yer alan sorulara verilen cevapların, proje için ÇED gereklidir ya da ÇED gerekli değildir kararının verilmesini nasıl belirlediğine ilişkin kullanılabilecek genel bir kural yoktur. Teoride bir “evet” cevabının olması bile ÇED gereklidir kararına yol açabilir. Diğer taraftan, genel olarak “evet” cevapları çoğaldıkça etkilerin önemi daha fazla olmaktadır; “bilinmiyor” cevapları fazlaştıkça, projenin etkileri hakkındaki belirsizlik de artmaktadır. Bu gibi sonuçlar ÇED'in gerekli olduğu sonucuna işaret etmektedir.

10.4.3 Araçlar

10.4.3.1 Seçme – Eleme kontrol listesinin kullanımı için gerekli bilgiler

Belirli bir proje için ÇED gerekip gerekmediği incelenirken, proje hakkında bazı bilgiler gereklidir. Seçme – Eleme için gerekli bilgilere ilişkin bir kontrol listesi aşağıda verilmiştir. Bu

liste ÇED Yönetmeliği Ek 4’te yer alan Proje Tanıtım Dosyası’nın hazırlanmasında da yardımcı olacaktır.

Seçme-eleme için gerekli bilgiler listesi

1. Proje sahibinin temas bilgileri

- Şirketin adı.
- Posta adresi, telefon, faks ve e-posta adresi.
- Temas kurulacak kişinin adı ve açık posta adresi, telefon, faks ve e-posta bilgileri.

2. Projenin özellikleri

- Önerilen projenin kısa tanımı.
- Projenin önerilme nedenleri.
- İnşaat sırasında geçici olarak kullanılacak arazi de dahil olmak üzere proje sahasının sınırlarını gösterir plan
- Projenin fiziksel özellikleri (binalar, diğer yapılar, inşaat malzemeleri, vs)
- Proje ölçeği, kapasitesi, girdiler, çıktılar da dahil olmak üzere temel işlemlerin tanımı.
- Mevcut yol ağında yapılacak değişiklikler veya ilaveler
- İnşaat, işletme ve (varsa) işletmeye kapatma aşamaları ile restorasyon ve kullanım sonrasına ilişkin çalışma programı
- İnşaat yöntemleri
- İnşaat ve işletmede kullanılacak kaynaklar (malzeme, su, enerji, vs)
- Diğer mevcut/planlanan projelerle ilişkiler
- İncelenen alternatiflere ilişkin bilgiler
- Alınması planlanan etki azaltıcı önlemlere ilişkin bilgiler
- Projenin gerçekleştirilmesi nedeniyle ihtiyaç duyulacak diğer etkinlikler (yeni yollar, malzeme ocakları, su temini, enerji üretimi veya nakli, artan iskan ve kanalizasyon)
- Proje için gerekli diğer tüm izinlerin ayrıntıları

3. Projenin yeri

- Projenin yerini çevredeki fiziksel, doğal ve insan yapımı unsurlarla ilişkili olarak gösteren harita ve fotoğraflar.
- Proje alanındaki ve çevresindeki mevcut ve planlanan arazi kullanımları
- Bölgelendirme (sanayi, turizm, serbest bölge gibi) veya arazi kullanımı politikaları
- Korunan alanlar (Ek 5).
- Duyarlı (hassas) alanlar (Ek 5).
- Düşünülüş, incelenmiş diğer tüm alternatif alanlar hakkında ayrıntılı bilgiler

4. Olası etkilerin özellikleri

Aşağıdaki etkenler göz önünde bulundurularak, projenin olası etkilerinin kısa özeti:

- İnsanlar, insan sağlığı, fauna ve flora, toprak, arazi kullanımı, su kalitesi ve hidroloji, hava kalitesi, iklim, gürültü ve titreşim, peyzaj ve görsel çevre, tarihi ve kültürel miras üzerindeki etkiler ve bunlar arasındaki etkileşimler.
- Etkilerin türü (doğrudan, dolaylı, ikincil, kümülatif (toplam), kısa vadeli, orta vadeli, uzun vadeli, kalıcı veya geçici, olumlu, olumsuz)
- Etkinin kapsamı (coğrafi alan, etkilenen nüfus/ habitat/ türlerin büyüklüğü)
- Etkinin boyutu ve karmaşıklığı
- Etkinin olasılığı
- Etkinin süresi, sıklığı ve geri döndürülebilirliği
- Önemli olumsuz etkilerin azaltılması, önlenmesi veya telafisi/tazmin edilmesi için proje tasarımına dahil edilen önlemler

10.4.3.2 Seçme Eleme kontrol listesi

Seçme-eleme kontrol listesi [*Ek 6'ya bakınız*], projenin özellikleri ve ilgili çevresel koşullar göz önünde bulundurularak proje için ÇED gerekip gerekmediğine karar verilmesine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır.

Öncelikle, proje kısaca tanımlanmalıdır. Daha sonra proje hakkında elde olan bilgilere dayanarak, sağ taraftaki sütuna “evet”, “hayır” şeklinde veya cevap bilinmiyorsa “?” şeklinde cevaplar yazılmalıdır.

Neyin önemli olduğu kesin olarak belirlenemiyorsa, kapsam belirlemeye ilişkin Bölüm 12’de sunulan soru listesi yardımcı olabilir. Seçme-eleme kontrol listesinin ikinci sütununu doldurmak için, Bölüm 10.4.3.3’de sunulan sorular göz önüne alınmalıdır.

10.4.3.3 Çevresel Etkilerin Önemini Değerlendirmede Kullanılacak Kriterlerin Kontrol Listesi

Bu üçüncü kontrol listesi, seçme-eleme kontrol listesini [*Ek 6*] kullananlara, eldeki projede nelerin önemli olduğu ve nelerin önemli olmadığı konusunda karar vermede yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır; bir başka deyişle Ek 6’da sunulan seçme-eleme kontrol listesinin son sütununun doldurulması için tasarlanmıştır. Seçme-eleme sürecinin başlarında, karar vermeye yardımcı olacak ayrıntıda bilgi bulunmayabilmesi nedeniyle bu listeye ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla, bu listedeki gibi bir dizi soru sorularak önemli konular üzerinde yoğunlaşılması sağlanabilmektedir.

Seçme-eleme kontrol listesinin orta sütununda verilen her “Evet” cevabı için aşağıda belirtilen sorular sorulmalı ve bunlara verilen “Evet” cevabını doğrulamak için gerekçeleri de belirtilmelidir. Sorular, “evet” cevabı verildiği takdirde ÇED gerekli olduğunu belirtecek şekilde tasarlanmıştır.

Çevresel etkilerin önemini değerlendirmede kullanılacak kriterlerin kontrol listesi

1. Çevresel koşullarda büyük bir değişiklik olacak mı?
2. Yeni koşullar, mevcut çevresel özelliklerle dengesiz olacak mı?
3. Etki olağandışı ya da karmaşık olacak mı?
4. Etki geniş bir alana yayılacak mı?
5. Çok kişi etkilenecek mi?
6. Çok sayıda diğer tür alıcılar (flora-fauna, işyerleri, tesisler) etkilenecek mi?
7. Değerli ya da nadir bulunan kaynaklar / özellikler etkilenecek mi?
8. Çevresel standartların sağlanmaması gibi bir risk söz konusu mu?
9. Korunan alanların/özelliklerin etkilene riski söz konusu mu?
10. Etkinin gerçekleşme olasılığı yüksek mi?
11. Etki uzun süre devam edecek mi?
12. Etki geçici olmaktan ziyade kalıcı olacak mı?
13. Etki, aralıklarla gerçekleşmek yerine sürekli olacak mı?
14. Etki aralıklarla gerçekleşecekse, sık sık mı yoksa nadiren mi olacak?
15. Etki, geri döndürülemeyen bir etki mi?
16. Etki, önlenmesi, azaltılması ya da düzeltilmesi/tazmin edilmesi zor bir etki mi?

11 ADIM 2: HALKIN GÖRÜŞLERİNİN ALINMASI VE KATILIMININ GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

11.1 Halkın Katılımı nedir?

Halkın katılımı ÇED sürecinin temel taşı olarak kabul edilir. İlgili tarafların projeye ilişkin görüşlerini almak üzere halkın katılımı toplantısı(ları) düzenlenir. Projeden etkilenecek halk ve diğer ilgili taraflar genellikle yerel (ve gerekli görüldüğünde ulusal) bir gazetede yayınlanan ilan yoluyla davet edilir. (Gazete ilanlarına ek olarak diğer uygun araçlar da kullanılabilir.) Bu toplantıda, proje sahibinin projenin amacı ve planlamasına ve yürütülen ÇED çalışmasına ilişkin sunumundan sonra toplantıya katılanlar proje ile ilgili görüş bildirmeye ve proje hakkında soru sormaya davet edilir.

11.2 Kanunun gereklilikleri nelerdir?

Hali hazırda ÇED mevzuatı, otoyol, rafineri, termik santral, katı atık depolama sahaları gibi **Ek 1 kapsamına giren projeler için**, ÇED Başvuru dosyasının Bakanlığa sunulmasını takiben, ilgili başvurunun yapıldığının Valilik tarafından uygun yöntemlerle halka duyurulmasını ve kapsam belirleme aşamasında bir halkın katılımı toplantısı yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu toplantı, Komisyonun kapsam ve özel format belirleme amaçlı ilk toplantısından önce gerçekleştirilir. Komisyon, Halkın Katılımı Toplantısındaki görüş ve önerileri de dikkate alarak ÇED raporu özel formatını ve ÇED raporunu hazırlayacak çalışma grubunu belirler.

Bu özel formata uygun olarak hazırlanan ÇED raporu Bakanlığa sunulduktan sonra, proje ile ilgili inceleme değerlendirme sürecinin başladığı ve ÇED raporunun halkın görüşüne açıldığı Bakanlık ve Valilik tarafından uygun araçlarla halka duyurulur. ÇED raporunu incelemek isteyenler, Bakanlık merkezinde veya İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde duyuru tarihinden itibaren raporu inceleyerek proje hakkında Bakanlığa veya Valiliğe görüş bildirebilirler. Valiliğe bildirilen görüşler Bakanlığa iletilir. Bu görüşler Komisyon tarafından dikkate alınır. Komisyon tarafından son şekli verilen nihai ÇED Raporu Bakanlıkta ve İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde halkın görüşlerine açılır. Bakanlık tarafından proje için, Komisyonun rapor hakkındaki çalışmaları dikkate alınarak, “ÇED Olumlu” ya da “ÇED Olumsuz” kararı verilir. Bu karar proje sahibine ve ilgili kurum ve kuruluşlara yazılı olarak bildirilir. Valilik, alınan kararı gerekçeleri ile beraber uygun araçlarla yöre halkına duyurur.

ÇED Yönetmeliği **Ek 2 kapsamındaki projeler** ile Yönetmelik kapsamı dışında olan ve mevcut durumlarında değişiklik yapılmak istenen projeler (ÇED raporu hazırlanmasının gerekip gerekmediğine karar vermek üzere seçme-eleme sürecine tabi olan projeler) için ise, Bakanlık verdiği⁷ “ÇED Gerekli” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararını Valiliğe ve proje sahibine bildirir. Valilik bu kararı taşra teşkilatlarına ve halka duyurur.

⁷ 17 Temmuz 2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği* ile, seçme eleme incelemesine tabi projeler için ÇED Gerekli ve/veya ÇED Gerekli Değildir karar yetkisi Valiliklere teslim edilmiştir.

Hakkında “ÇED Olumlu” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararı alınan ve uygulamaya konulan projelerin inşaat, işletme ve işletme sonrası dönemlerine ilişkin **izleme raporları** proje sahibi tarafından Bakanlığa iletilir. Bu bilgiler Bakanlık tarafından halkı bilgilendirmek üzere Valiliğe gönderilir.

11.3 Halkın katılımı nasıl yapılmalıdır?

- I – Halkın katılımı ile söz konusu proje için ulaşılmaması beklenen amaç ve hedefleri belirleyin. Örneğin, bir ulaştırma projesi için ulaştırmayla ilgili olan bir kurum halka ne tür bir bilgi ulaştırmak veya etkilenecek halktan ne tür bir bilgi edinmek istemektedir? Proje sahibi kurumla kişi ve gruplar arasında ne tür potansiyel veya fiili anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması gerekebilir?
- II –Hedefleri başarmak için katılımı gerekli olan veya katılmaya istekli olabilecek halkı (kişi ya da gruplar) tespit edin. Hangi tür gruplar ve insanlar konuyla ilgidirler? Demografik özellikleri nelerdir, ne kadarının katılması beklenebilir, gruplar arasındaki ilişkiler nelerdir?
- III –Hedeflerinizi gerçekleştirmek üzere halkla etkileşim kurmakta kullanacağınız teknik veya teknikleri seçin. Seçim ölçütleri şunları içermelidir: 1-ilgili kişi ve grupların özellikleri ve sayısı, 2- maddi imkanlar ve personelin deneyimi bağlamında mevcut kaynaklar, 3- tekniği planlamak ve uygulamak için gerekli zaman.
- IV –Belirlenen kamuoyu grubuna gerekli bilgileri verebilmek için uygun haberleşme teknik(leri) seçin. Seçim ölçütleri yukarıdaki maddedeki ölçütlerle hemen hemen aynıdır.
- V –Halkın ilgili kurumla (bu örnekte ulaştırma kurumu) etkileşime geçmek için yardıma ihtiyaç duyup duymadığını belirleyin. Yardım tekniklerini seçin.
- VI –Halkın katılımının sonuçlarının proje gelişimine nasıl dahil edilebileceğini, özellikle de çevresel etüdler sırasında veya çevresel etüdlerin sonunda nihai karar aşamasında nasıl kullanılabileceğini tespit edin.
- VII –Kullanılan tekniklerin nasıl değerlendirileceğini belirleyin.

11.4 Halkın katılımı toplantısında kimler yer almalıdır?

ÇED mevzuatına göre halkın katılımı toplantısında yer alması gereken ya da kendi isteklerine göre katılabilecek kişi, kurum ve kuruluşlar aşağıdaki gibidir:

- İlgili İl Müdürlüğünün temsilcileri (Halkın katılımı toplantısı İl Çevre ve Orman Müdürünün veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında yapılır ve toplantı çalışmaları ile ilgili sekreteryaya hizmeti İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından yürütülür.)
- Söz konusu proje için kurulan Komisyon üyeleri (kendi isteklerine bağlı olarak halkın katılımı toplantısına katılabilirler ya da kapsam belirleme toplantısı öncesinde proje yerini inceleyebilirler)
- Proje sahibi ve danışmanları, ve

- Halk: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Türkiye’de ikamet eden yabancılar ile ulusal mevzuat çerçevesinde bir veya daha fazla tüzel kişi veya bu tüzel kişilerin birlik, organizasyon veya grupları,

Toplantı tarihini, saatini, yerini ve konusunu belirten bir ilan ulusal düzeyde yayımlanan bir gazete ile o yörede yayımlanan yerel bir gazetede toplantı tarihinden en az on gün önce proje sahibi tarafından yayınlatılır. Toplantıda; halkın proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş ve önerilerinin alınması sağlanır. Başkan katılımcılardan görüşlerini yazılı olarak vermelerini isteyebilir. Toplantı tutanağı, bir sureti Valilikte kalmak üzere Bakanlığa gönderilir.

12 ADIM 3: KAPSAM BELİRLEME SÜRECİNİN YÜRÜTÜLMESİ

12.1 Giriş

ÇED Yönetmeliği'nin Ek 3'ünde verilen "proje tanıtım genel formatı", Yönetmelik gereğince **ÇED raporu hazırlanması gereken projelerde** (Yönetmeliğin Ek 1'inde yer alan projeler ve "ÇED gereklidir" kararı verilen projeler) hazırlanacak ÇED raporunun içeriğinin belirlenebilmesi için ihtiyaç duyulan bilgilerin Bakanlığa sunulacağı formatı belirler. Proje sahibi tarafından Bakanlığa yapılan ilk başvuruda bu genel formata göre bir proje tanıtım raporu hazırlanır. Bu genel format tüm projeler için aynıdır; kapsam belirleme aşamasına kadar değişmez ya da daha ayrıntılı hale gelmez. Ancak, her projedeki kendine özgü koşullar ve çevresel özellikler nedeniyle hazırlanacak ÇED raporunun kapsamı ve içeriği eldeki proje özel olarak belirlenmelidir. Projeye özel olarak ÇED raporu kapsamının ve içeriğinin belirlenmesine "kapsam ve özel format belirleme" adı verilmektedir.

Kapsam belirleme, ÇED raporu hazırlanması sırasında yapılması gereken çalışmaların ve araştırma yapılacak konuların projeye özgü koşullara göre belirlenmesine ilişkin bir karardır. Kapsam belirleme ile aynı zamanda ÇED raporunun içeriği, özellikle de ele alınacak olası etkiler, karşılaştırılacak alternatifler ve göz önüne alınacak önlemler hakkında karar verilir. **AB ÇED Direktifinde** ÇED raporunun içeriğinin ana hatlarıyla nasıl olması gerektiği belirtilmekte ve raporda göz önünde bulundurulması gereken etkilerin bir listesi yer almaktadır. Uygulamada, her projenin durumu kendine özgüdür ve karar verici bu nedenle projeye özgü koşullara göre özel bilgi isteyebilir. AB ÇED Direktifine göre proje sahibi, ÇED raporunda nelerin yer alması gerektiği konusunda yetkili makamlardan daha fazla bilgi talep edebilmektedir.

ÇED Yönetmeliği'nde, AB ÇED Direktifi paralelinde, ÇED raporunun cevap vermesi gereken sorular ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, ÇED raporunun kapsamı ve özel formatı, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın kurduğu bir Komisyon'ca belirlenir. ÇED raporu hazırlanması gereken projelerde (Yönetmeliğin Ek 1'inde yer alan projeler ve "ÇED gereklidir" kararı verilen projeler), Çevre ve Orman Bakanlığı ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinden, Bakanlık yetkililerinden, proje sahibinden ve/veya temsilcilerinden oluşan bir Komisyon oluşturur. Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde, projenin konusu, türü ve proje için belirlenen yerin özelliklerini de dikkate alarak, üniversiteler, enstitüler, araştırma ve uzman kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, birlikler, sivil toplum örgütlerinden temsilcileri de komisyon toplantılarına üye olarak çağırabilir.

Proje sahibi tarafından Yönetmeliğin Ek 3'deki genel formata göre hazırlanan ve yeterli sayıda çoğaltılan başvuru dosyası Bakanlık tarafından Komisyon üyelerine gönderilir. Ancak, Komisyonun kapsam belirleme amaçlı ilk toplantısından önce, projenin gerçekleştirileceği yerde halkın katılımı toplantısı yapılır. Komisyon üyeleri, kendi isteklerine bağlı olarak kapsam belirleme toplantısı öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir, kendilerine iletilen tarihe göre halkın katılımı toplantısına katılabilirler.

Komisyonun **kapsam belirleme amaçlı ilk toplantısında** 1) Komisyon, proje sahibinden proje hakkında bilgi alır; 2) Bakanlık ve/veya taşra teşkilatı Halkın Katılımı Toplantısı hakkında Komisyonu bilgilendirir; halkın katılımı toplantısına katılmış bulunan Komisyon üyeleri de görüş ve önerilerini bildirirler; 3) projenin önemli çevresel etkileri göz önüne alınarak, ele alınması gereken konular detaylandırılır, kapsam belirlenir; 4) genel formata ilave edilmesi ya

da formattan çıkarılması gereken hususlar tespit edilir, halkın katılımı toplantısındaki görüş ve öneriler de dikkate alınarak özel format ile ÇED raporunu hazırlayacak çalışma grubu belirlenir.

ÇED raporu hazırlanmasının gerekip gerekmediğine karar vermek üzere seçme-eleme sürecine tabi olan projelerde ise (ÇED Yönetmeliği Ek 2 kapsamındaki projeler ile Yönetmelik kapsamı dışında olan ve mevcut durumlarında değişiklik yapılmak istenen projeler) proje sahibi tarafından hazırlanacak başvuru dosyası (proje tanıtım dosyası), Yönetmeliğin Ek 4'ünde verilen kriterlere (seçme-eleme kriterleri) ve formata göre hazırlanır. Bu kriterler ve format tüm projeler için aynıdır, ve eldeki proje için “ÇED gereklidir” kararı verilmedikçe kapsam belirleme süreci başlatılmaz.

Aşağıdaki bölümlerde, bir ÇED çalışmasının kapsamını belirlemede kullanılabilecek pratik bilgiler verilmektedir:

- Kapsam belirleme prosedürleri veya eylem planlaması; bir başka deyişle gerekli bilgilerin alınmasına ilişkin düzenlemeler, kapsam belirleme raporlarının veya görüşlerinin hazırlanması, ve halka/paydaşlara danışma faaliyetleri, ve
- Kapsam belirleme yöntemleri; bir başka deyişle ÇED’de daha ayrıntılı olarak ele alınması gerektiği düşünülen olası etkilerin belirlenmesi veya analiz edilmesine yönelik yöntemler.

12.2 Kapsam belirlemenin faydaları

ÇED raporu hazırlanırken toplanan bilgiler ve yürütülen çalışmaların sonuçları, rapor (ve dolayısıyla proje) hakkında verilecek karara temel oluşturur. Kapsam belirleme, projenin inşası, işletilmesi ve kapanışından kaynaklanacak önemli etkilerin açıklığa kavuşturulması için yeterli bilgi toplanmasını sağlamaya yardımcı olur. Kapsam belirleme aynı zamanda, etkilenen halkın/grupların ilgi alanındaki konuların da ÇED çalışmasına dahil edilmesine olanak sağlar. Kapsam belirleme, önemli konulara odaklanılmasını ve ilgisiz konularla vakit kaybedilmemesini sağlayarak ÇED süreci içerisindeki kararların verilmesini olumlu yönde etkiler. Benzer şekilde kapsam belirleme, çevresel bilginin, konunun önemine göre dengeli bir şekilde toplanmasını ve sunulmasını ve ÇED raporunun ilgisiz bilgilerle doldurulmamasını sağlar. Kapsam belirleme, proje sahibiyle yetkili makamlar, diğer ilgili taraflar ve kamuoyu arasında, projenin tasarımı, inşası ve işletilmesi ve potansiyel etkileri konularında görüş alış verişinin erkenden gerçekleşmesine olanak sağlar. Kapsam belirleme, çevresel etütlerin etkili bir şekilde planlanmasını, yönetilmesini ve bu etütler için kaynak sağlanmasını mümkün kılar ve çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik olarak proje sahibi tarafından göz önünde bulundurulması gereken önlemlerin ve alternatiflerin belirlenmesine (veya bu alternatiflerin geliştirilmesinin önerilmesine) yardımcı olur. Kapsam belirleme aynı zamanda, tüm gerekli bilgilerin kapsam belirleme aşamasında belirlenmesini gerektirmesi nedeniyle, gerek ÇED süreci içerisinde gerekse proje gelişimi içerisinde meydana gelebilecek gecikmeleri önler (diğer taraftan, kapsam belirleme sürecinin, yeni bilgiler ortaya çıktığı zaman kullanılmasına imkan verecek açık ve esnek bir süreç olduğu unutulmamalıdır). Bunlara ek olarak, kapsam belirleme, çevresel bilginin toplanmasından sonra etki değerlendirme yöntemlerinin (çevresel etütler, etki tahmin yöntemleri ve değerlendirme ölçütleri) uygulanmasındaki tutarsızlıkları ve hata riskini azaltır.

12.3 Kapsam belirleme sürecinde danışma

Kime danışılmalı?

Aşağıdaki liste kapsam belirleme sürecinde danışılması ve görüşlerinin alınması yararlı olabilecek tarafları (paydaşları) göstermektedir.

1. Çevre ile ilgili yetkili kurum ve kuruluşlar

- Merkezi, bölgesel ve yerel kurum ve kuruluşlar
- Su, atıklar, toprak, gürültü ve hava kirliliği de dahil olmak üzere kirliliğin kontrolünden sorumlu kurum ve kuruluşlar
- Doğal ve kültürel miras ile peyzaj değerlerinin korunmasından sorumlu kurum ve kuruluşlar
- Sağlık ve güvenlikle sorumlu kurum ve kuruluşlar
- Arazi kullanımının kontrolü, bölgesel ve yerel planlamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar

2. Diğer ilgili taraflar

- Yerel, ulusal ve uluslararası çevresel ve toplumsal ilgi grupları
- Yetki, sorumluluk ve dolayısıyla ilgi alanları (tarım, enerji, ormancılık, balıkçılık gibi) etki altında olan devlet kurumları
- Ticaret odaları, işveren sendikaları gibi yerel işveren ve meslek örgütlenmeleri
- Sendikalar gibi işçi örgütlenmeleri
- Çevreden faydalananları (çiftçiler, balıkçılar, yürüyüş sporları yapanlar, turistler, yerel yaban hayatı grupları) temsil eden gruplar
- Araştırma merkezleri, üniversiteler ve diğer uzmanlık merkezleri

3. Genel kamuoyu

- Arazi sahipleri ve söz konusu yerleşim(ler)in sakinleri
- Yerel halk ve genel kamuoyu üyeleri
- Seçilmiş temsilciler ve dini liderler ve öğretmenler gibi toplum liderleri
- Yerel gruplar, vs.

Halkın ve diğer ilgili tarafların katılımı için danışma toplantıları ve faaliyetlerinin nasıl yürütüleceği hakkında daha ayrıntılı bilgi Bölüm 11’de sunulmaktadır.

12.4 Kapsam belirleme girdileri ve çıktıları

12.4.1 Kapsam belirleme girdileri (Kapsam belirleme için gerekli bilgiler)

İnceleme-değerlendirme komisyonunun (ve diğer ilgili tarafların) hazırlanacak ÇED raporunun kapsamı ve içeriği hakkında bir karar verebilmeleri için gereken bilgiler, aşağıda “kapsam belirleme için gerekli bilgiler listesi”nde sunulmaktadır. Bu liste Bölüm 10’da (Seçme-Eleme) yer alan seçme-eleme için gerekli bilgiler listesiyle aynıdır; ancak kapsam belirleme için daha fazla ayrıntı gereklidir. Listedeki her madde için mümkün olduğunca ayrıntılı ve çok bilgi sağlanmalıdır; proje sahibinin Bakanlığa seçme-eleme için başvurduğu sırada bu bilgileri zaten sunmuş olduğu ve kapsam belirleme için artık daha fazla bilgiye ihtiyaç olduğu göz önüne alınmalıdır.

Kapsam belirleme için gerekli bilgiler listesi

1. Proje sahibinin temas bilgileri

- Şirketin adı.
- Posta adresi, telefon, faks ve e-posta adresi.
- Temas kurulacak kişinin adı ve açık posta adresi, telefon, faks ve e-posta bilgileri.

2. Projenin özellikleri

- Önerilen projenin kısa tanımı.
- Projenin önerilme nedenleri.
- İnşaat sırasında geçici olarak kullanılacak arazi de dahil olmak üzere proje sahasının sınırlarını gösterir plan
- Projenin fiziksel özellikleri (binalar, diğer yapılar, inşaat malzemeleri, vs)
- Proje ölçeği, kapasitesi, girdiler, çıktılar da dahil olmak üzere temel işlemlerin tanımı.
- Mevcut yol ağında yapılacak değişiklikler veya ilaveler
- İnşaat, işletme ve (varsa) işletmeye kapatma aşamaları ile restorasyon ve kullanım sonrasında ilişkin çalışma programı
- İnşaat yöntemleri
- İnşaat ve işletmede kullanılacak kaynaklar (malzeme, su, enerji, vs)
- Diğer mevcut/planlanan projelerle ilişkiler
- İncelenen alternatiflere ilişkin bilgiler
- Alınması planlanan etki azaltıcı önlemlere ilişkin bilgiler
- Projenin gerçekleştirilmesi nedeniyle ihtiyaç duyulacak diğer etkinlikler (yeni yollar, malzeme ocakları, su temini, enerji üretimi veya nakli, artan iskan ve kanalizasyon)
- Proje için gerekli diğer tüm izinlerin ayrıntıları

3. Projenin yeri

- Projenin yerini çevredeki fiziksel, doğal ve insan yapımı unsurlarla ilişkili olarak gösteren harita ve fotoğraflar.
- Proje alanındaki ve çevresindeki mevcut ve planlanan arazi kullanımları
- Bölgelendirme (sanayi, turizm, serbest bölge gibi) veya arazi kullanımı politikaları
- Korunan alanlar (Ek 5).
- Duyarlı (hassas) alanlar (Ek 5).
- Düşünölmüş, incelenmiş diğer tüm alternatif alanlar hakkında ayrıntılı bilgiler

4. Olası etkilerin özellikleri

Aşağıdaki etkenler göz önünde bulundurularak, projenin olası etkilerinin kısa özeti:

- İnsanlar, insan sağlığı, fauna ve flora, toprak, arazi kullanımı, su kalitesi ve hidroloji, hava kalitesi, iklim, gürültü ve titreşim, peyzaj ve görsel çevre, tarihi ve kültürel miras üzerindeki etkiler ve bunlar arasındaki etkileşimler.
- Etkilerin türü (doğrudan, dolaylı, ikincil, kümülatif (toplam), kısa vadeli, orta vadeli, uzun vadeli, kalıcı veya geçici, olumlu, olumsuz)
- Etkinin kapsamı (coğrafi alan, etkilenen nüfus/ habitat/ türlerin büyüklüğü)
- Etkinin boyutu ve karmaşıklığı
- Etkinin olasılığı
- Etkinin süresi, sıklığı ve geri döndürülebilirliği
- Önemli olumsuz etkilerin azaltılması, önlenmesi veya telafisi/tazmin edilmesi için proje tasarımına dahil edilen önlemler

12.4.2 Kapsam belirleme çıktıları

Kapsam belirlemenin amacı ÇED çalışmasında ele alınması gereken konuları belirlemektir. En önemli çevresel sorunlar listelenerek en ayrıntılı şekilde ele alınması sağlanmalıdır ve gerekirse olumsuz etkilerin önlenmesine ya da azaltılmasına yönelik somut öneriler ve önlemler belirlenmelidir. Bu nedenle kapsam belirleme sürecinde öncelikle olası etkilerin neler olabileceği ve bu etkilerden hangilerinin en önemli olduğu konuları üzerinde yoğunlaşılır. Diğer taraftan, kapsam belirleme çıktıları aşağıdaki konulardan bazılarını veya tamamını da içerebilir:

- Göz önüne alınması ve değerlendirilemesi gereken alternatifler,
- Mevcut çevresel özellikleri belirlemek üzere gerçekleştirilecek etütler (çevresel veritabanı çalışmaları),
- Veritabanı çalışmalarının coğrafi sınırlarına ve/veya zamanlamasına (flora ve faunanın dağılımındaki mevsimsel değişiklikler) ilişkin özel şartlar,
- Gerçekleştirilecek çalışmaların ayrıntı düzeyi,
- Etkilerin boyutunun tahmin edilmesinde kullanılacak yöntemler,
- Etkilerin öneminin değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütler,
- Göz önünde bulundurulması gereken etki azaltıcı önlemler,
- Çevresel veritabanı çalışmaları devam ederken yapılması gereken başka bilgilendirme/danışma faaliyetleri,
- Çalışmalarla elde edilecek çevresel bilginin (ya da hazırlanacak ÇED raporunun) yapısı, uzunluğu ve içeriği,
- ÇED ekibinde yer alacak kilit kişilerin ve çalışma organizasyonunun belirlenmesi, ve
- Çalışma planı ve çevresel veritabanı etütlerinin finansmanının nasıl sağlanacağı.

12.5 Kapsam belirleme araçları

Bu bölümde, dört adet kapsam belirleme aracı ele alınmaktadır. Bunlar:

- Kapsam belirleme kontrol listesi – iki bölüm halinde (Ek 7 ve Ek 8’de sunulmaktadır),
- Çevresel öneminin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler listesi, ve
- Kapsam belirlemede göz önüne alınacak alternatifler ve önlemler listesidir.

12.6 Kapsam belirleme kontrol listesi

Bu kontrol listesi kullanıcıların, kapsam belirleme aşamasında, önerilen projenin olası etkilerini belirlemelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Bu liste, “Etkilerin Öneminin Değerlendirilmesine İlişkin Ölçütler Listesi” ile birlikte kullanılmalıdır. Listenin kullanımında iki aşama vardır:

- Projenin inşaat, işletme ve kapanış aşamalarında kaynaklanan olası çevresel etkilerin belirlenmesi;
- Bu etkilerden hangilerinin önemli olduğunun ve dolayısıyla değerlendirmede daha ayrıntılı gözden geçirilmesi gerektiğinin belirlenmesi.

Olası etkilerin belirlenmesinde kullanılabilecek uygun bir yöntem, projenin inşaat, işletme ve kapanış faaliyetleri sonucu ortaya çıkabilecek ve çevreyi etkileyebilecek tüm etkinliklerin ve potansiyel etkilerin ve bunlar arasındaki etkileşimin nerelerde olduğunun belirlenmesidir. Kapsam belirleme kontrol listesi, bu süreçte kullanıcılara yardımcı olmak üzere iki bölüm halinde geliştirilmiştir.

12.6.1 Kapsam belirleme kontrol listesinin birinci bölümü: projenin özellikleri

Kapsam belirleme kontrol listesinin ilk bölümünde (bakınız Ek 7) projenin, çevre üzerinde önemli etkiler yaratması muhtemel özelliklerinin ayrıntılı bir listesi yer almaktadır.

Kullanım talimatları

Kapsam belirleme kontrol listesinin ilk kısmında (Ek 7) verilen sorularla başlayın. Listenin ikinci sütununu her soruya aşağıdaki şekilde cevap vererek doldurun:

- Proje sırasında faaliyetin gerçekleştirilmesi ihtimali varsa “evet”,
- Gerçekleştirilmesi beklenmiyorsa “hayır”, ve
- Gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği bu aşamada kesin olarak bilinmiyorsa “?” cevabını yazın.

Kapsam belirleme kontrol listesinin ilk bölümünün ikinci sütununa “evet” veya “?” şeklinde cevap verilen her soru için kontrol listesinin ikinci bölümüne gidiniz (Ek 8). Bu bölümde proje alanında ve civarında etkilenebilecek çevresel özellikler sunulmaktadır; bunlar arasında hangilerinin o faaliyet tarafından etkilenebileceğini belirleyin. Listenin bu kısmının tamamlanabilmesi için proje alanı ve çevresiyle ilgili bilgilere ihtiyaç duyulacaktır. Potansiyel etkileri ve bunlardan etkilenebilecek çevre öğelerini üçüncü sütuna yazın.

Son olarak da, dördüncü sütunu doldururken, “Etkilerin öneminin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler listesi”ni kullanın (bakınız Bölüm 12.7). Bu liste, önemli olması beklenen etkileri belirlemektedir. Bu sorular, “evet” cevabı verildiği takdirde etkinin önemli olduğunu belirtecek şekilde tasarlanmıştır. Çoğu zaman bir etkinin önemli olup olmadığına karar vermek zordur; bunu kontrol etmenin faydalı bir yolu, etkinin değerlendirmeye alınacak kadar önemli olup olmadığının ve projenin gerçekleştirilmesi için verilecek izin/onay üzerinde belirleyici bir etkisi olacak kadar önemli olup olmadığının sorulmasıdır. Çevresel etütlerin planlanması için yol göstermesi açısından, kapsam belirleme listesinin ilk bölümünün dördüncü sütununa etkilerin önemine ilişkin mümkün olduğunca fazla bilgi girilmelidir.

Kapsam belirleme kontrol listesi kullanılırken, projenin inşaat, işletme ve kapanış faaliyetlerinin çevre ile doğrudan etkileşimi sonucunda çevre üzerinde ikincil veya ilave çevresel etkiler oluşabileceğinin göz önünde bulundurulması önemlidir. Örneğin, proje alanındaki yüzey akışı özelliklerinin değişmesi, alandaki akarsuların hidrolojisini etkileyebilir. Bu ise, akarsudaki su kalitesini ve ekolojik özellikleri etkileyebilir. Bunun sonucunda da akarsuyun balıkçılık ve diğer amaçlarla kullanımını etkileyebilir. Bu nedenle, birincil ya da doğrudan bir etki belirlendiğinde, çevre üzerinde ikincil ve daha yüksek düzeyde dolaylı etkilerin de olup olamayacağı her zaman dikkate alınmalıdır.

Etkilerin sadece sabit bir şekilde ve uzun vadeli olarak değil; aynı zamanda geçici ve kısa vadeli olarak, örneğin sadece inşaat veya hizmet dışı bırakma (kapanış) sırasında gerçekleşebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Etkiler, aralıklı olarak da ortaya çıkabilir. Örneğin, yılın sadece belirli zamanlarında veya kaza ya da doğal afetler sonucunda da meydana gelebilirler.

Bu kontrol listesinin pratik bir şekilde görselleştirilmesinin bir başka yolu da, listenin her iki kısmının aynı anda hem yatay hem de dikey düzlemde, bir başka deyişle bir matris olarak gözden geçirilmesidir. Her iki liste de gerçek bir matriste gösterilemeyecek kadar uzundur, ancak bu yaklaşım “büyük resmin görülebilmesi”ne yardımcı olabilir. Böyle bir matris Şekil 12-1’de örnek olarak verilmiştir.

	Etkiler														
	Civardaki arazi kullanımı	Tarım	Hava kalitesi	Arkeoloji	Mevcut arazi kullanımı	Fauna	Flora	Otoyollar	İnsanlar	Peyzaj	Fiziksel yapılar	Gürültü	Koku	Geçiş hakları	Rekreasyon
İnşaat Aşaması															
Ulaşım / servis yollarının iyileştirilmesi															
Ofis / şantiye kurulması															
Elektrik / gaz / su hizmetlerinin sağlanması															
Yolların iyileştirilmesi															
Kil astarın inşası															
Malzeme alanlarının rehabilitasyonu															
Çukur alanlardan suyun uzaklaştırılması															
Alandan su dışarıları															
Suyun uzaklaştırılmasına devam edilmesi															
Peyzaj çalışmaları															
İşletme Aşaması															
Trafik															
Atıkların depolanması															
Atıkların sıkıştırılması															
Gaz ve süzünü suyunun izlenmesi															
Çöp ve böcek kontrolü															
Toprak malzemenin elenmesi															
Toprak malzemenin depolanması															
Alanın (ya da bir kısmının) rehabilitasyonu															
Ara dönemde bitkilendirme															
Rehabilitasyon / Uzun süreli bakım															
Toprakların geri serilmesi															
Peyzaj çalışmaları															
Kapanış sonrası bakım çalışmaları															
Uzun süreli çevre yönetimi															
Uzun süreli izleme															
Düzeltilici faaliyetler															

(+)	(-)	Önemli etki	İhmal edilebilir etki ya da etki yok
		Önemsiz etki	Bilinmeyen etki
		Önemsiz (+) ve Önemsiz (-) etki	

Şekil 12-1 Bir katı atık depo alanının kurulması, işletilmesi ve restorasyonuna ilişkin etki matrisi (Petts, 1999).

12.6.2 Kapsam belirleme kontrol listesinin ikinci bölümü: proje ve etki alanındaki çevresel özellikler

Kapsam belirleme kontrol listesinin ikinci bölümünde (bakınız Ek 8), projenin inşaat, işletme ve kapanış aşamalarında etkilenmesi muhtemel çevrenin özellikleri ve hangi özelliklerin önemli olumsuz etkilere karşı hassas olduğu yer almaktadır.

Kullanım talimatları

Yukarıda kapsam belirleme listesinin birinci bölümde tanımlanan her proje özelliği (Ek 7) için kapsam belirleme listesinin ikinci bölümündeki çevresel bileşenlerden (Ek 8) herhangi birinin etkilenip etkilenmeyeceğini göz önüne alın.

12.7 Etkilerin öneminin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler listesi

Bu kontrol listesi, bir etkinin önemli olup olmadığına karar verilirken göz önüne alınacak etkenlerin bir listesini sunar. Yukarıda da belirtildiği gibi, seçme-eleme için kullanılan listeyle aynıdır, ancak bu kez bilginin çok daha ayrıntılı olarak sağlanması gerekir.

Kullanım talimatları

Bu liste, bir etkinin önemli olup olmadığına karar verilmesinde değerlendiricilere yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır ve yukarıda açıklanan kapsam belirleme kontrol listesiyle bağlantılı olarak kullanılması gerekmektedir.

Kapsam belirleme kontrol listesinde, projenin inşaat, işletme ve kapanış faaliyetlerinin çevre üzerindeki potansiyel etkilerinin nerede (hangi konuda) olduğunu belirlemeye yarayan bir dizi soru yer almaktadır. Bu liste ise, bu etkilerin önemli olup olmadığına karar verilmesine yardımcı olur.

Kapsam belirlemekle görevli/yetkili/sorumlu olan kişiler genellikle neyin gerçekte “önemli” olduğunu belirlemede zorluk çekerler. Faydalı bir kontrol yöntemi, etkinin düşünülen etki olup olmadığının sorulması ve geliştirme izin kararının verilmesinde etki sahibi olunmasıdır. Bu amaçla kullanılabilecek faydalı bir kontrol yöntemi, etkinin göz önüne alınması gerekip gerekmediğinin ve projenin gerçekleştirilmesi için verilecek izin/onay üzerinde belirleyici bir etkisi olup olmadığının sorulmasıdır. Proje planlamasının erken aşamalarında genellikle bu karara temel oluşturacak çok az veri bulunur; ancak aşağıdaki soru listesinin amacı neyin önemli bir etki olduğuna karar verilmesine yardımcı olmaktır.

Kapsam belirleme aşamasında bu sorulara mümkün olan en ayrıntılı cevapların verilmesi gereklidir.

Etkilerin öneminin değerlendirilmesine ilişkin ölçütler listesi

1. Çevresel koşullarda büyük bir değişiklik olacak mı?
2. Yeni koşullar, mevcut çevresel özelliklerle dengesiz olacak mı?
3. Etki olağandışı ya da karmaşık olacak mı?
4. Etki geniş bir alana yayılacak mı?
5. Çok kişi etkilenecek mi?
6. Çok sayıda diğer tür alıcılar (flora-fauna, işyerleri, tesisler) etkilenecek mi?
7. Değerli ya da nadir bulunan kaynaklar / özellikler etkilenecek mi?
8. Çevresel standartların sağlanmaması gibi bir risk söz konusu mu?
9. Korunan alanların/özelliklerin etkilenme riski söz konusu mu?
10. Etkinin gerçekleşme olasılığı yüksek mi?
11. Etki uzun süre devam edecek mi?
12. Etki geçici olmaktan ziyade kalıcı olacak mı?
13. Etki, aralıklarla gerçekleşmek yerine sürekli olacak mı?
14. Etki aralıklarla gerçekleşecekse, sık sık mı yoksa nadiren mi olacak?
15. Etki, geri döndürülemeyen bir etki mi?
16. Etki, önlenmesi, azaltılması ya da düzeltilmesi/tazmin edilmesi zor bir etki mi?

12.8 Göz önüne alınacak alternatifler ve önlemler listesi

Kapsam belirlemenin amaçlarından biri de projenin tasarımı, inşası ve işletilmesinde ve faaliyetin işletmeye kapatılması sürecinde yatırımcı (proje sahibi) tarafından göz önünde bulundurulması uygun olabilecek alternatiflerin ve etki azaltıcı önlemlerin belirlenmesidir. Aşağıdaki liste, alternatiflerin ve etki azaltıcı önlemlerin belirlenmesi/geliştirilmesi sırasında göz önünde bulundurulabilecek çeşitli olasılıklara ilişkin bir rehber olarak sunulmuştur.

Göz önüne alınacak alternatif ve önlem türleri

- Mal ve hizmet taleplerinin yönetilmesine yönelik önlemler
- Kaynakları korunmasına ve kaynak israfını azaltmaya yönelik önlemler
- Talebi karşılamaya yönelik değişik yaklaşımlar
- Yer seçimi ve/veya güzergah alternatifleri
- Proses veya teknoloji alternatifleri
- İşletme yöntemleri/özellikleri
- (Proje alanı içinde) proje birimlerinin yerleşim planı alternatifleri
- Yapıların ve binaların tasarımı
- Malzemelerin türleri ve kaynakları
- Ürün özellikleri
- Projenin tüm etapları dahil olmak üzere inşaa, işletme ve kapanış takvimi
- Faaliyetlerin başlangıç ve bitiş tarihleri
- Sahanın veya tesisin ölçeği
- Üretim seviyesi
- Uygulama sorumluluğu
- Kirlilik kontrolüne yönelik önlemler
- Geri dönüşüm, geri kazanım, yeniden kullanım ve nihai depolama da dahil olmak üzere atık bertarafı alternatifleri
- Sahaya giriş ve çıkış trafiği için ulaşım düzenlemeleri ve alternatif ulaşım yolları
- Yardımcı tesisler ile ilgili alternatifler
- Yönetim ve yönetim sistemi alternatifleri

- Çevre yönetimi sorumlulukları ve usulleri
- İstihdam ve personel eğitimi
- İzleme ve acil durum planları
- Hizmet dışı bırakma (işletmeye kapatma) düzenlemeleri, saha rehabilitasyonu (doğaya yeniden kazandırma) ve kapanış sonrası kullanıma yönelik düzenlemeler
- “Hiç bir şey yapma” (eylemsizlik) veya “En azını yap” alternatifleri

13 ADIM 4: ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

13.1 Etki Değerlendirmesine Giriş

Çevresel etki değerlendirmesi, insan faaliyetlerinin çevre üzerinde yarattığı etkilerin belirlendiği ve değerlendirildiği, ve uygun/mümkün olduğu durumlarda bu etkilerin en az seviyeye indirilmesi için alınacak önlemlerin belirlendiği bir süreçtir. Dünya genelinde, çevresel etki değerlendirmesi konusunda geniş bir yelpazeye dağılan çeşitli yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan özellikle ikisinin her zaman geçerli olduğu gözlenmektedir ve herhangi bir çevresel etki değerlendirmesi çalışması gerçekleştirilirken bu iki yaklaşımın dikkate alınması yararlı olacaktır. Bu iki yaklaşım aşağıda açıklanmaktadır (Erickson, 1994).

13.1.1 Çevre, canlı veya cansız herşeyi çevreleyen varlıkların ve şartların toplamıdır.

Çevre, sadece canlıların yaşadığı fiziksel habitatlardan ibaret değildir. Örneğin çevre, sadece su kuşlarının yaşadığı fiziksel ortam değildir, aynı zamanda su kuşlarının habitatını oluşturan su, hava, toprak ve bitki yaşamıdır. Çevre sadece ormandan ibaret değildir; aynı zamanda ormanın içinde, çevresinde ve orman yüzünden meydana gelen çok çeşitli süreçler de çevrenin bileşenleridir. Çevre aynı zamanda insanları ve insanlara ait yapıları, süreçleri ve koşulları da içerir. Bu nedenle “çevre” terimi bizi çevreleyen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve sosyal varlıklar, koşullar ve etkileşimlerin tamamına işaret eder.

13.1.1 Bir çok çevresel bileşen, süreç ya da özellik mevcut sayısal analiz yöntemleriyle ölçülebilirken, bir çoğu da ölçülememektedir.

Sürekli olarak yeni analitik yöntemler geliştirilmekte olmasına rağmen, burada yazılamayacak kadar karmaşık ve çok sayıda bir çok etken, tabiatları itibarıyla, belki de hiç bir zaman sayısal olarak ölçülemeyecektir. ÇED çalışmalarının, katı bir yaklaşımla, yalnızca ölçülebilir etkilerle sınırlandırılması, çevresel süreçlerin çok basite indirgenmesine yol açmaktadır ve bu nedenle karar verme açısından kabul edilemez bir yaklaşımdır.

13.2 Çevresel etki nedir?

Çevre üzerindeki bir etki –önemli olsun ya da olmasın–, belirli bir çevre bileşeninde (hava, su, toprak, flora, fauna, vb.), belirli bir proje kapsamındaki belirli bir faaliyetten kaynaklanan bir değişiklikdir. Çevresel etki, çevre bileşeninde (bir başka deyişle, alıcı ortamda), projenin başlatılmasından önceki durum ile söz konusu etkinlik gerçekleştikten sonra meydana gelen durum arasındaki fark şeklinde ölçülebilir.

Çevresel etkiler, değişik şekillerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalar aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

13.2.1 Doğrudan veya birincil etkiler

Doğrudan, veya birincil etki, bir proje faaliyeti ile bir alıcı ortam arasındaki etkileşim sonucu doğrudan meydana gelen değişimdir. Daha somut bir anlatımla, doğrudan/birincil çevresel etkiler, gerçekleştirilen bir proje faaliyeti nedeniyle çevresel bileşenler ve süreçler üzerinde doğrudan doğruya meydana gelen etkilerdir. Örneğin, saha inşaata hazırlanırken ağaçların kesilmesinde ağır iş makinelerinin kullanılması büyük olasılıkla toprakların sıkışmasına neden

olacaktır; dolayısıyla toprak sıkışması sahanın inşaata hazırlanması faaliyetinin doğrudan/birincil etkisidir.

13.2.2 Dolaylı veya ikincil etkiler

Dolaylı veya ikincil etkiler, doğrudan ya da birincil bir etkilerden kaynaklanan değişikliklerdir. Daha somut bir anlatımla, ikincil etkiler çevresel bileşenlerde ve süreçlerde doğrudan etkilerin sonucu olarak gelişen değişiklikler ve etkileşimlerdir. Yukarıda verilen örnekte, ağır iş makinalarının kullanılmasının birincil sonucu olan toprak sıkışması, yüzey akışının artmasına ve bunun sonucunda da toprak erozyonu riskinin artmasına neden olabilir. Dolayısıyla, bu örnekte, toprak sıkışması birincil/doğrudan etkidir; bu birincil/doğrudan etki ise, yüzey akışı ve toprak erozyonu riskinin artması şeklindeki ikincil/dolaylı etkileri doğurmaktadır.

Aralarındaki farkı belirginleştirmek için;

- *doğrudan/birincil etkilerin*, doğrudan doğruya proje faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel etkiler (alıcı çevredeki doğrudan değişiklikler) olduğu, ve
- *dolaylı/ikincil etkilerin ise*, (a) doğrudan etkilerin ve (b) doğrudan etkilere dinamik olarak bağlı olan veya bağlı hale gelebilecek olan fiziksel ve sosyal çevrenin bileşenleri, koşulları ve süreçlerinin çeşitli etkileşimleri sonucunda meydana gelen etkiler olduğu belirtilmelidir.

Her ÇED çalışmasında, dolaylı etkiler, doğrudan etkilerden sayıca daha fazladır ve etki değerlendirmesi çabalarının önemli bir kısmı bu alanda gerçekleştirilir. Dolaylı/ikincil etkiler, aynı zamanda üçüncül ve daha üst seviyelerde karmaşık etkilere de yol açabilir.

13.2.3 Kümülatif etkiler (Toplam etkiler)

Kümülatif etkiler, bir projenin etkilerinin, mevcut veya planlanan diğer projelerin etkileri ile bir araya gelmesinden kaynaklanır. Her proje, kendi başına bazı birincil ve ikincil etkilere neden olur. Kümülatif etkiler, aynı yörede ya da bölgede yer alan iki ya da daha fazla projenin doğrudan ve dolaylı etkilerinin toplamıdır. Örneğin, bir otoyol projesi belirli bir bölgedeki orman örtüsünün %7'sinin kaybına yol açabilir; aynı bölgede daha sonra inşa edilen bir enerji nakil hattı buna ek olarak bir %3'lük orman kaybına daha neden olabilir. Böylece, o alandaki orman örtüsü kaybı kümülatif (toplam) olarak %10'a ulaşır.

Kümülatif etkilerin göz önüne alınması, yukardaki örnekte şu açıdan önemlidir: her bir proje başına gerçekleşen orman kaybı önemli görünmeyebilir, ancak toplamdaki kayıp, bir başka deyişle kümülatif etkiler son derece önemli olabilir.

Bkz. *EU Guidelines for the Assessment of Indirect and Cumulative Impacts as well as Impact Interactions* (1999).

13.2.4 Etkilerin zaman açısından sınıflandırılması

Kalıcı/sürekli etkiler: Gerçekleştikten sonra geri döndürülemeyen etkilerdir. Örnek olarak, bir proje kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler nedeniyle bölgedeki canlı türlerinin yok olması gösterilebilir.

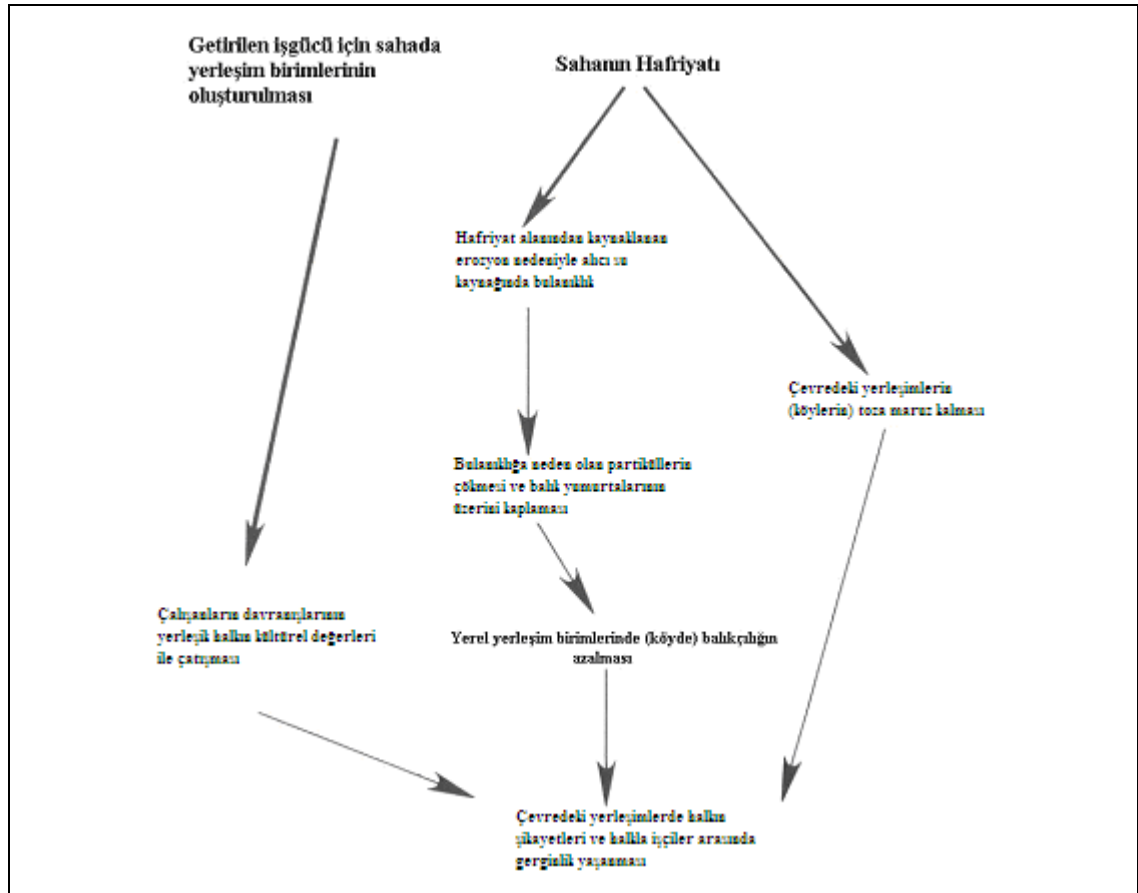
Geçici etkiler: Sadece belirli bir süre içinde meydana gelen etkilerdir. Örneğin, bir projenin inşaat faaliyetlerinden kaynaklanan hava kirliliği (toz) ve gürültü gibi etkiler sadece inşaat süresince gerçekleşir ve geçicidir.

Aralıklı etkiler: Zaman zaman ya da belirli aralıklarla ortaya çıkan etkilerdir. Örneğin, ilkbahardaki yağışlardan kaynaklanan yüzey akışı ile ilgili etkiler, bu tür etkilerdir.

Anormal olayların sonucunda ortaya çıkan etkiler, yukarıda zamana göre yapılan sınıflandırmalardan herhangi birinin altında yer alabilir. Bunlar arasında bir deprem veya bir proje altyapısına kasten verilen bir zarardan (sabotaj gibi) kaynaklanan etkiler sayılabilir.

13.2.5 Etkilere ilişkin genel ifadeler

Doğrudan ve dolaylı etkiler arasındaki fark, proje veya ÇED çalışması açısından hiç bir anlam ifade etmez. Etkilerin bu şekilde sınıflandırılması, yalnızca nedenselliklerin (neden-sonuç ilişkilerinin) belirlenmesi ve değerlendirilmesine yardımcı olur. Şekil 13-1’de nedenselliğe ilişkin varsayımsal bir dizi veya bir neden-sonuç ağı gösterilmektedir. Bu şekilde, bir etkileşim dizisinin ya da ağının daha fazla veya daha az mümkün olup olmamasını belirleyen çeşitli faktörler ve koşullar daha iyi görülebilmektedir. Etkilerin değişik adlar altında gruplandırılmasındaki amaç, bir etkinin doğrudan, bir diğerinin ise dolaylı olduğunun söylenmesi değildir; asıl amaç, etki değerlendirmesi kapsamında yapılan tüm analizlerin, projedeki tüm faaliyetlerin olası etkilerinin göz önüne alınmasını sağlayacak şekilde organize edilmesidir.

Şekil 13-1 Proje etkinlikleriyle fiziksel ve sosyal çevre arasındaki nedensellik ilişkilerinin gösteren ağ diyagramı. Kalın çizgiler doğrudan etkileri, ince çizgiler dolaylı etkileri göstermektedir. (Erickson, 1994'den uyarlanmıştır).

13.3 Çevrenin hangi kısımları incelenmelidir?

Bölüm 13.1’de de açıklandığı üzere, "çevre" terimi sadece hava, su ve toprak gibi fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda biyolojik, insani ve sosyal çevre bileşenlerini de içerir. Aynı şekilde, fiziksel, biyolojik ve sosyal bileşenler arasında ve içlerinde gerçekleşen tüm etkileşimler de “çevre” terimi kapsamında ele alınır. Bu nedenle, ÇED sürecinde, çevrenin proje ile ilgili olan tüm bileşenleri ayrıntılı olarak incelenir. Bununla birlikte, kapsam belirleme aşamasında her proje için en önemli çevresel etkilerin (bir başka deyişle, çevresel bileşenler üzerindeki en önemli etkilerin) belirlendiği unutulmamalıdır. Bu nedenle, doğru şekilde yapılmış bir çevresel etki değerlendirmesinde yalnızca en önemli etkiler ele alınmalıdır.

13.4 Projenin özellikleri

Projenin özellikleri, seçme-eleme ve kapsam belirleme süreçleri bağlamında önceki kısımlarda ele alınmıştır. Ancak, etki değerlendirmesi açısından, bir projenin genellikle aşağıdaki aşamalardan ve bileşenlerden oluştuğunun göz önünde bulundurulması gerekir:

- planlama, tasarım, arazi satın alma, inşaat, işletme ve bakım, ve kapanış aşamaları;
- nihai tasarımda veya uygulama prosedürlerinde yerinde yapılan tadilatlar, ve
- etki azaltıcı önlemler veya uygulamalar.

Proje gelişiminin çeşitli aşamalarıyla ve bileşenleriyle ilişkilendirilebilecek bazı faaliyetler Şekil 13.2’de sunulmaktadır. Projeye özel faaliyetler, projenin türüne (ulaşım, enerji, vb.) ve projenin bulunduğu yerdeki çevresel özelliklere (yaşlı orman alanı, şehir, sanayi bölgesi, vb.) göre değişecektir.

İnşaat öncesi aşama

sahanın yerinde incelenmesi, saha teslimi
saha çalışmaları, etüdler
arazi sahipliği (tapu) kayıtlarının toplanması
test kuyularının açılması
taşınmazların değerlerinin belirlenmesi
arazi sahipleri ile görüşülmesi, pazarlık yapılması
yeniden yerleşim
sahaya ulaşımın sağlanması
mevcut binaların ve yapıların yıkılması, sahanın hazırlanması

İnşaat aşaması

hafriyat
patlatma
dip tarama
kum-çakıl, vb malzemelerin sahaya taşınması
bitki örtüsünün kaldırılması, ağaçların kesilmesi
kimyasal, yakıt, vb malzemelerin sahaya nakliyesi ve sahada depolanması
sahanın drenajı, suyun saha dışına pompalanması
sahada malzemelerin işlenmesi
ışıklandırma
toz kontrolü
peyzaj düzenlemeleri, bitkilendirme

İnşaat sonrasındaki aşamalar (işletme ve kapanış)

bitki örtüsünün seçici şekilde kesilmesi, kesilen bitkilerin bertarafı
ilaçlama
toplanan yüzey sularının (saha drenajı) bertarafı

atıkların depolanması ve bertarafı
doğal kaynakların kullanımı
kimyasal prosesler ve risk yönetimi
yan ürünlerin yönetimi

Şekil 13-2 Proje geliştirilmesi ve uygulamasının çeşitli aşamalarındaki etkinliklere örnekler (Erickson, 1994'den uyarlanmıştır).

13.5 Etki tahmini yöntemleri

Bir yatırım faaliyetinin olası etkilerinin boyutlarının tahmini, ve önemlerinin değerlendirilmesi (Bölüm 13.6) çevresel etki değerlendirmesi sürecinin özüdür. Etki tahmini yapılabilmesi için teknik uzmanlık ve alıcı ortamın tüm özelliklerinin anlaşılması gereklidir. Çok çeşitli etkileri olan projeler için pek çok farklı uzmanlıkları içeren disiplinlerarası bir ekip gerekebilir. Bu bölümde her bir etki türünün tahmini için uzmanlaşmış rehberlik sağlanması amaçlanmamaktadır; yalnızca etki tahmini ve değerlendirmesinin tüm disiplinler için geçerli olan genel ilkeleri sunulmaktadır.

Herhangi bir etki değerlendirmesinde izlenmesi gereken temel adımlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- 1 etkilerin belirlenmesi için yeterli olacak kapsamda/ayrıntıda (ama daha fazla değil) mevcut çevrenin şimdiki haliyle tanımlanması
- 2 faaliyetin gerçekleştirilmediği durumda mevcut çevrede gelecekte olacak değişikliklerin belirlenmesi
- 3 sonuçlarını anlamak için faaliyetin yeterli ayrıntıda tanımlanması
- 4 faaliyetin olası önemli etkilerinin belirlenmesi (kapsam belirleme)
- 5 her bir etkinin büyüklüğünün, öneminin değerlendirilmesine ve etki azaltıcı önlemlerin belirlenmesine yetecek kesinlikte tahmin edilmesi (gerektiğinde daha fazla veri toplayarak)
- 6 etki önemini azaltacak önlemlerin belirlenmesi
- 7 kalan/süren etkilerin büyüklüğünün tahmin edilmesi
- 8 kalan/süren etkilerin öneminin değerlendirilmesi

Etki boyutunu ve etki önemini birbirinden ayırmak önemlidir. Oluşacağı bölgenin (= alıcı ortamın) endüstriyel bölge ya da yerleşim alanı olmasına bağlı olarak, aynı gürültü düzeyinin birbirinden çok farklı önem seviyeleri olabilir. Emisyonların önemi ise, mevcut hava kalitesinin hava kalitesi sınır değerlerinin oldukça altında, sınır değerlere yakın ya da zaten sınır değerlerin üstünde olmasına göre değişecektir.

Diğer taraftan, etkilerin boyutunun ve öneminin, etki azaltıcı önlemlerin belirlenmesi için gerekenden daha fazla kesinlikte/ayrıntıda değerlendirilmesine gerek yoktur. Ancak kalan/süren etkilerin boyutlarının ve önemlerinin daha kapsamlı olarak değerlendirilmesi gerekebilir.

Etki boyutunun tahmin edilmesi için, birincil etkinin boyutunun belirlenmesi gerekir, örneğin kirlenici emisyonun miktarı, kullanılacak arazinin büyüklüğü, ya da binanın kapladığı alan gibi. Bundan sonra, kaynak ve alıcılar (flora, fauna ya da insanlar) arasındaki bağlantılar ya da ilişkiler tanımlanmalı, gerektiğinde modellenmelidir. Bu bağlantılar anlaşıldığında, alıcılar üzerindeki etkiler tahmin edilebilir.

Tahmin yönteminin seçimi

Bazıları oldukça karmaşık olan çeşitli etki tahmin yöntemleri vardır. Bunlar; yetkinlikleri, yetersizlikleri ve geçerlilik koşulları da belirtilerek Tablo 13.1'de özetlenmektedir.

Tablo 13.1. Tahmin yöntemleri çeşitleri

	Yetkinliği	Yetersizliği	Geçerliliği
Geçmiş deneyim	kolayca modellenemeyen ve başka şekilde belirlenemeyebilen karmaşık etkiler için özellikle yararlıdır	değerlendirilen faaliyet için temsil edici olmayabilir	gerçek deneyimlere atıf yapılmalı, ve önerilen faaliyetin ve çevresinin farklı özellikleri için pay bırakılmalıdır
Sayısal hesaplamalar ya da modeller	değerlendirilen faaliyete özgü koşullar ele alınabilir; birincil etkilerin miktarı (ör: arazinin alanı) çoğunlukla doğrudan belirlenebilir	karmaşık modellerin kullanımı bu konuda ayrıntılı teknik bilgi gerektirir, ve önemli miktarda veri ihtiyacı olabilir; modellerde kullanılan uygun olmayan varsayımlar ve yuvarlamalar nedeniyle gizli hatalar olabilir	karmaşık modeller, yalnızca daha basit modellerin yetersiz kaldığı durumlarda kullanılmalıdır; veri kaynakları belirtilmeli ve geçerliliği gösterilmelidir; modelin geçerliliği, ör: ilgili literatüre atıfta bulunarak, kanıtlanmalıdır
Deneyler ya da testler	karmaşık etkiler modellenenebilir, ör: makinelerin gürültüsünü ya da bir kirleticinin belirli bir tür üzerindeki etkisini ölçerek	pahalı olabilir; değerlendirilen faaliyeti tam olarak temsil etmeyebilir	deney düzeneğinin önerilen faaliyeti temsil edici olduğu gösterilmelidir
Fiziksel ya da görsel simülasyonlar ve haritalar	görsel ya da diğer alansal etkiler için yararlıdır; ör: fiziksel modeller, foto-montajlar, bilgisayarda grafik görüntüler, üstüste bindirilmiş haritalar, coğrafi bilgi sistemleri	doğru bir şekilde modellenmediği takdirde yanıltıcı olabilir	simülasyonu ve haritaları destekleyici yazılı tanımlamalar ve açıklamalar gerekebilir, ör: çeşitli stratejik konumlar ya da etkinin süresi hakkında
Uzman görüşü	çok yönlü ve uygulaması kolaydır	başvurulan uzmanlık söz konusu görev için yetersiz olduğunda yanıltıcı olabilir; doğrulanması zordur	yaklaşım ve destekleyici veriler tanımlanmalı, ve her uzmanın nitelikleri ve deneyimleri ÇED raporunda verilmelidir

Yöntem seçimi koşullara uygun olmalıdır. Eğer kabaca yapılmış bir tahmin etkinin önemsiz boyutta olduğunu yüksek bir kesinlikte gösteriyorsa ya da etkili önlemlerin tanımlanmasını mümkün kılıyorsa, çok fazla veri gerektiren son derece gelişmiş matematiksel bir modelin kullanılması tamamen gereksiz olabilir. Ancak, büyük projelerin çoğunlukla belli bir gelişmişlik düzeyinde tahmin edilmesi gereken büyük etkileri olabilir. Veri ve/veya uzmanlık yetersizliği sorun yaratabilmektedir; ancak daha basit tahmin yöntemleri ve en kötü durum varsayımları bir etkinin önemsiz olduğunu göstermeye yetmiyorsa daha fazla veri toplanması ve/veya ileri uzmanlık hizmetleri alınması gerekebilir.

Birden fazla yöntemin birarada kullanılmasıyla yetersizlikler çoğunlukla telafi edilebilir. Bununla birlikte, arasında pek çok ekolojik etkilerin de bulunduğu, özellikle karmaşık etkilerin tahmin edilmesinde kullanılabilecek yetkin bir model, uygulanabilir ve eksiksiz bir deney, ya da benzer bir çevrede benzer bir yatırım hakkında söz konusu durumu tam olarak temsil edebilecek örnek bir deneyim bulunmayabilir. Bu durumda, etki tahmini, uzman görüşüne dayanarak yapılmak zorundadır. Bu tahmin, ilgili bilimsel ilkelerin ve süreçlerin tam olarak anlaşılmasına, alıcı ortamın özelliklerinin iyi bilinmesine ve ilgili konularda kapsamlı pratik bilgiye dayandırılmalıdır. Hiçbir uzman görüşü yalnızca bir görüş olarak belirtilmemeli, ardındaki mantık her zaman açıklanmalıdır. Doğrulama için, etki tahmini ve önem değerlendirmesinde görev alan her uzmanın akademik ve profesyonel nitelikleri ve deneyimleri ÇED raporunda belirtilmelidir.

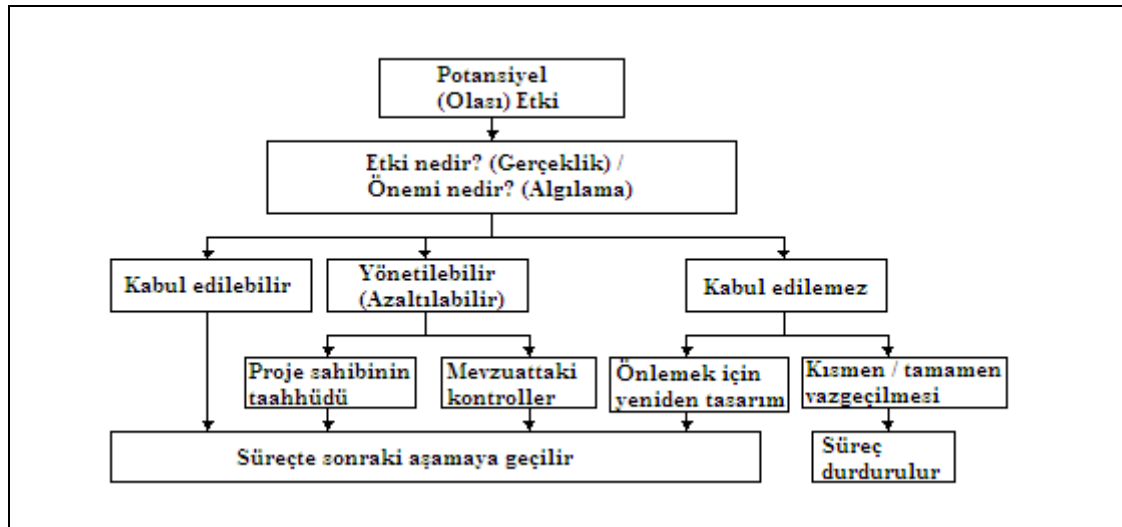
Kaynak: *Environmental Assessment in Developing Countries and Countries in Transition - Gelişmekte Olan ve Değişim Geçiren Ülkelerde Çevresel Etki Değerlendirmesi* Copyright © 1999 Clive George, Norman Lee, John Wiley & Sons, Chichester.

13.6 Etki öneminin belirlenmesi

13.6.1 Etkinin öneminin belirlenmesine neden ihtiyaç vardır?

“Önem” kavramı ÇED sürecinde (a) seçme-eleme ve (b) kapsam belirleme adımlarında karar vermek üzere kullanılır; ancak (c) etki değerlendirmesi açısından da geniş kullanımı vardır. ÇED’de bir kavram olarak “önem”, belirli bir proje bağlamında ortaya çıkacak olan etkilerden hangilerinin diğerlerine göre daha fazla önem taşıdığına karar verilmesine yardımcı olan bir araçtır. “Önem” subjektif (özel, objektif ya da nesnel olmayan) bir yargıdır; çevresel önemin derecesi çevresel etkilerin doğasıyla (ölçek, kapsam, süre, yoğunluk) belirlenir ve etki önemi fiziksel, biyolojik ve sosyo-ekonomik değerlerle ifade edilir. Etkilere –elbette antropojenik bir bakış açısından– önem atfedilmesi, çevre üzerindeki belirli bir etkinin göreceli öneminin ne olduğunun ortaya konulması için gereklidir. Sosyo-ekonomik açıdan önem, etkilenen halk ya da gruplar açısından kabul edilebilir değişiklik miktarını ifade eder.

Şekil 13-3’te etki önemi konusunda karar verilirken izlenmesi gereken felsefi düşünce süreci gösterilmektedir.

Şekil 13-3 Etki öneminin belirlenmesinde izlenen felsefi düşünme sürecini gösteren akış şeması (Petts, 1999’dan uyarlanmıştır).

13.6.2 Gerçeklik ve algılama

Etki önemi, “çevresel etki, ulusal çevre standartlarını, mevcut çevre politikalarını veya programlarını ihlal edecek midir?” şeklinde bir soru sorularak gerçeklik açısından sorgulanabilir. Bu sorgulama aynı zamanda “proje etki alanındaki halka/topluluklara göre bu projeye ilgili en önemli sorunlar veya etkiler nelerdir?” şeklindeki bir soruyla algılama açısından da yapılabilir. ÇED çalışmalarında her iki sorgulama yönteminin de (gerçeklik ya da algılama açısından) değeri vardır ve hiç bir zaman biri diğerine tercih edilmemelidir.

Etki öneminin nasıl değerlendirileceğine ilişkin tam, eksiksiz bir reçete mevcut değildir. Ancak söz konusu olan proje bağlamında, nelerin önemli olup nelerin önemli olmadığına karar verilmesine yardımcı olmak üzere, ÇED uygulayıcılarının ihtiyaçlarına ve sosyo-politik çevrelerine uygun bir çerçeve üzerinde anlaşılmalıdır. Buradaki anahtar etkenlerden biri, etki önemine karar verilen sürecin şeffaf olmasıdır.

13.7 Duyarlı (hassas) alanlarda ÇED

13.7.1 “Koruma alanı” ve “duyarlı alan” arasındaki fark

Bir bölge kanunla “korunuyorsa” ve herhangi bir şekilde yapılaşma ya da yatırımlar yasaklanmışsa, bu bölgede önerilen bir proje için ÇED raporu hazırlanmasına gerek yoktur. Böyle bir durumda proje başvurusu yapıldığında, otomatik olarak olumsuz görüş verilir.

Duyarlı alanlar, sıkı şekilde kontrol edilen alanlardır; ancak bu alanlarda yatırım faaliyetleri kesin olarak yasaklanmamıştır; yatırım yapılıp yapılmaması ÇED sürecinin sonucuna bağlıdır. Planlanan projenin uygulanıp uygulanmaması aynı zamanda ilgili kurumların –örneğin Çevre ve Orman Bakanlığı ya da Kültür ve Turizm Bakanlığının– iznine / onayına bağlıdır.

13.7.2 Koruma alanı ve duyarlı alan çeşitleri nelerdir?

ÇED Yönetmeliğinin Ek 5’inde (bakınız Ek 5) koruma alanı ve duyarlı alan çeşitleri belirtilmektedir. Bu alanlar üç grupta sınıflandırılmaktadır:

- Ulusal mevzuat uyarınca korunması gerekli alanlar,
- Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler uyarınca korunması gerekli alanlar, ve
- Duyarlı olduğu bilinen alanlar ya da Onaylı Çevre Düzeni Planlarında korunacak alan olarak tesbit edilen alanlar (örneğin sulak alanlar, arazi kullanım kabiliyeti yüksek olan tarım alanları, orman alanları, biyogenetik rezervler, vb.).

13.7.3 Biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi

13.7.3.1 Biyolojik çeşitlilik nasıl yorumlanmalıdır

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nde (BÇS) biyolojik çeşitlilik “karasal, denizel ve diğer sucul ekosistemler ve bunlardan oluşan daha büyük ekolojik sistemler de dahil olmak üzere her çeşit ortamda yaşayan canlılar arasındaki değişkenlik; buna türler içindeki çeşitlilik, türler arasındaki çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği de dahildir” şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle, biyolojik çeşitlilik, bir türün genlerinden dünyadaki popülasyonlarına, ya da aynı küçük alanı

paylaşan türlerin oluşturduğu topluluklardan dünya çapındaki ekosistemlere kadar dünyada üzerindeki yaşamın her seviyedeki değişkenliğidir.

BÇS'nin amaçları, sürdürülebilirliğin üç bileşenini; insanlar, gezegen ve faydalar (bir başka deyişle, sırasıyla, eşitlikçi paylaşım, koruma ve sürdürülebilir kullanım) yansıtmaktadır. Bu sözleşmede ayrıca, sözleşmenin amaçlarının her düzeydeki biyolojik çeşitlilik için (bir başka deyişle genetik, türler ve ekosistemler düzeylerinde) uygulanması vurgulanmaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin böyle geniş kapsamlı bir şekilde yorumlanması, bir ÇED çalışmasındaki herşeyin biyolojik çeşitlilik ile ilgili bir konu olarak ele alınması riskini de ortaya çıkarmaktadır. Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi (Millennium Ecosystem Assessment⁸) bu konuda yardım sağlamaktadır. Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi'nin ekosistem hizmetleri kavramı, sadece ilgili konular üzerinde yoğunlaşılmasına, ve biyolojik çeşitlilik verilerinin ÇED kapsamında karar vermek için gerekli bilgilere dönüştürülmesine yardımcı olmaktadır.

Ekosistem hizmetleri, insanların ekosistemlerden sağladığı faydalardır; bu faydalar (ürün ve hizmetler) toplum için ekonomik, sosyal (kültürel dahil) ve ekolojik değerler ifade eder ve dolayısıyla paydaşları da tanımlanabilmektedir. Paydaşlar, biyolojik çeşitlilik adına konuşabilirler ve bunun sonucunda Stratejik ÇED (SÇD) sürecinde yer alabilirler. Biyolojik çeşitliliğin korunması (ya da doğanın korunması) önemli ekosistem hizmetlerinden biridir; ancak, biyolojik çeşitlilik bundan başka ekosistem hizmetleri de sağlamaktadır:

- İkmal hizmetleri: hasat edilebilir ürünler; örneğin balık, kereste, av eti, meyve, genetik malzeme.
- Düzenleyici hizmetler; örneğin suyun doğal arıtımı, biyolojik kontrol mekanizmaları, karbon tutulması, ticari değeri olan tahılların tozlaşması, kıyı koruma.
- Kültürel hizmetler; sanatsal, estetik, ruhani, dini, rekreasyonel ya da bilimsel zenginleşme, ya da manevi kazanç sağlayan hizmetler.
- Destek hizmetleri; diğer tüm ekosistem hizmetlerinin gerçekleşebilmesi için gereken hizmetler, örneğin toprak oluşumu, besin maddelerinin çevrimi and birincil üretim.

13.7.3.2 Biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkiler nasıl değerlendirilmelidir?

Ekosistemlerde ve ekosistem hizmetlerinde değişikliğe neden olan etmenlerin iyi anlaşılması, olumlu etkilerin artırılması ve olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik önlemlerin belirlenmesinde son derece önemlidir. Değişikliğe yol açan etmenler (drivers of change) doğal ya da antropojenik (insan kaynaklı) olabilir. Etki değerlendirmesi daha çok insan kaynaklı etmenler ile ilgilidir. Ancak değişikliğe yol açan doğal etmenler de önemlidir; çünkü doğal etmenler insan kaynaklı değişikliklerin karşılaştırılacağı mevcut durumun değişimlerini ve değişim eğilimlerini belirler.

⁸ Karar vericilerin, ekosistem değişimleri ve insanların refahı arasındaki bağlantılar hakkında bilimsel veri ve bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tasarlanmış dört yıllık bir uluslararası çalışma programıdır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Haziran 2001'de başlatılmıştır. Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi, 100'den fazla ülkenin önde gelen bilimadamları tarafından yürütülmektedir.

Biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi süreci aşağıdaki şekilde tasarlanmıştır:

- Biyolojik çeşitlilikte değişikliğe yol açan tüm etmenler göz önüne alınır:
 - doğrudan etmenler, belirlenebilirler ve ölçülebilirler; doğrudan etmenler arasında (i) arazi kullanımı ve bitki örtüsündeki değişimler, (ii) habitatların bölünmesi ve yalıtılması, (iii) türlerin toplanması, hasadı, ya da yerlerinden edilmesi, (iv) emisyonlar, atıksu deşarjı, kimyasallar gibi dışsal girdiler, (v) türlerin rahatsız edilmesi, (vi) istilacı, yabancı ve/veya genetik olarak değiştirilmiş türlerin getirilmesi, (vii) restorasyon gibi faaliyetler yer alır.
 - dolaylı etmenler, sonradan doğrudan etmenleri de etkileyebilirler; dolaylı etmenler arasında (i) demografik, (ii) ekonomik, (iii) sosyal-politik, (iv) kültürel ve (v) teknolojik süreçler ve faaliyetler yer alır.
- Karar verici tarafından etkilenebilen/yönlendirilebilen etmenler (içsel etmenler) ile karar vericinin kontrolü dışında olan etmenler (dışsal etmenler) arasındaki ayrım belirlenir.
- Değişikliğe yol açan etmenlerin ele alınabileceği zaman, mekan ve organizasyon (örgütlenme) ölçekleri tanımlanır.

BÇS'ni imzalayan ülkeler (=BÇS'ne taraf ülkeler), biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir şekilde kullanılmasını önemli ölçüde olumsuz etkilemesi muhtemel faaliyetlerin neler olduğunu belirlemekle, ve bu faaliyetlerin etkilerini izlemekle yükümlüdür. Biyolojik çeşitliliğin her seviyesi üzerindeki etkilerin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi için biyolojik çeşitliliğin aşağıdaki özellikleri göz önüne alınmalıdır:

- Bileşim: ne bulunduğu ve ne miktarda (hangi bollukta) bulunduğu (belirli bir süre içinde); bu, biyolojik çeşitliliğin en yaygın olarak bilinen özelliğidir (bileşenler ve bollukları). Uygulamada, etki değerlendirmesi, genellikle, yüksek seviyedeki bitki ve hayvan türlerinin bileşimi (tür kompozisyonu) üzerindeki etkilerin tanımlanmasından öteye gitmez. Anahtar türler özellikle önemlidir; bu türler, görece bollukları ya da toplam biyokütleleri göz önüne alındığında, bulundukları topluluk ya da ekosistem üzerindeki etkileri beklenildiğinden daha büyük ve daha önemli olan türlerdir; bu türlerin birey sayılarındaki en az bir değişim bile ekosistemin bütünü üzerinde orantısız bir etkiye neden olmaktadır.
- Yapı: biyolojik birimlerin zaman ve mekan içinde nasıl düzenlendiği ya da örgütlendiği:
 - faaliyetin ölçeği ile ilişkili olarak ekosistemin *mekansal yapısı ve ölçeği*. Ekosistem "ölçeği" ekosistemin kapladığı alanı ve zaman içinde nasıl değiştiğini ifade etmektedir. Faaliyetin ölçeği, ekosistemin ölçeğine oranla daha küçük (ör: bir nehir havzasında belirli bir kesimdeki yerel erozyon, ya da geniş bir ekosistemdeki küçük bir faaliyet) ya da daha büyük (ör: bir nehir havzasındaki büyük bir baraj) olabilir. Ekosistem ölçeğine benzer ölçekte ya da daha büyük ölçekte etkileri olan faaliyetler, biyolojik çeşitlilik üzerinde potansiyel olarak daha etkilidirler. Düşük çözünürlükte/hassasiyette veri kullanılan büyük ölçekli etki değerlendirmesi çalışmalarında karşılaşılan bir başka zorluk da, bu tür etki değerlendirmelerinde yüksek çözünürlük/hassasiyet gerektiren süreçlerin her zaman tespit edilememesidir.
 - enerji akışını ve biyokütle dağılımını belirleyen *besin zinciri yapısı ve etkileşimleri*; besin zincirindeki değişiklikler, ekosistemin bütünündeki işleyişi hemen etkilemektedir. Örneğin, yırtıcı bir yabancı tür olan Nil levreğinin Viktorya Gölü'ne aşılması

sonucunda bütün ekosistem zarar görmüştür; alglerle beslenen düzinelerce özelleşmiş balık türünün nesli yok olmuştur, ve bunun sonucunda da göl sularında bulanıklık artmış ve yer yer oksijensiz koşullar ortaya çıkmıştır.

- aynı ya da farklı ekosistemlerin habitatlarına olan *bağlantılar*, bu bağlantılar ekolojik süreçler için önemli bir “oyun alanı” sağlamakta ve bunların sürekliliğinin amacına ulaşmasına olanak vermektedir. Bu bağlantılar, doğal habitat parçalarının etkili bir şekilde yalıtıldığı büyük ölçüde parçalanmış peyzajlar ile zıtlık içindedir.
- Kilit süreçler (ekosistem hizmetleri dahil): ekosistemlerin oluşturulması ve/veya korunması için hangi doğal (fiziksel ve/veya biyolojik) ve yapay (insanlar tarafından tetiklenen) süreçlerin en önemlileri olduğu. Örneğin, en önemli (kilit) fiziksel süreç gelgitlere bağlı olarak gelişen çamur düzlüklerinde çökelti (sediman) dengesi iken, sulak alanlarda hidrolojik/hidrojeolojik rejimdir (su dengesi); ya da en önemli (kilit) biyolojik süreç savanalarda (Afrika'daki düz çayırlıklar) otlama rejimi iken, mercan kayalıklarında denizyıldızlarının avlanmasıdır. Kilit süreçlerin devamlılığı, dışsal etmenler (iklim, gelgit rejimi, çökelti miktarı, vb.) ya da içsel ekosistem süreçleri (besin maddesi ve enerji akışı, popülasyon dinamiği, vb.) tarafından sağlanabilir. Ayrıca, antropojenik etkiler de kilit öneme sahip olabilir; bazı ekosistemler (daha doğru bir deyişle, bazı arazi-kullanımı sistemleri) yüzyıllar boyunca süregelen insan etkileşimleri sonucunda oluşmuştur; bunların örnekleri arasında yüksek rakımlardaki çayırlıklar, çalılık alanlar ve besin maddesince fakir otlaklar sayılabilir.

Biyolojik çeşitlilik üzerindeki olası etkiler, etkilenecek biyolojik çeşitlilik tüm ayrıntılarıyla tanımlanmadan da belirlenebilir. Bir faaliyetin, biyolojik çeşitliliğin bileşimi, yapısı ya da kilit süreçleri üzerinde bir değişikliğe yol açması bekleniyorsa, ekosistemlerin ve ilgili ekosistem hizmetlerinin etkilenmesi de büyük olasılıkla beklenebilir. Sonraki çalışmalar, biyolojik çeşitliliğin etkilenmesi beklenen özelliği üzerinde, ve ilgili ekosistem hizmetleri üzerindeki etkiler üzerinde yoğunlaştırılabilir. Özellikle, biyolojik çeşitliliği hakkında yetersiz bilgi olan alanlar için bu yaklaşım, pahalı veri toplama girişimlerinin yalnızca biyolojik çeşitliliğin ilgili özelliği üzerinde yoğunlaştırılmasını (ve bu şekilde etkilenecek alandaki biyolojik çeşitliliğin tüm özelliklerinin gereksiz yere uzun uzun tanımlanmasının önüne geçilmesini) sağlar. ÇED sürecinin farklı aşamalarında biyolojik çeşitliliğin ele alınışı ile ilgili daha fazla bilgi için aşağıdaki rehber dokümana başvurulabilir:

Kaynak: *Biodiversity-Inclusive Impact Assessment; Information document in support of the CBD Guidelines on Biodiversity in EIA and SEA*. Compiled and edited by Slootweg et al. July 2005.

14 ADIM 5: RAPORUN HAZIRLANMASI

14.1 Giriş

Bir ÇED raporu iyi bir kararın alınmasına temel oluşturabilir veya yararsız bir kağıt israfı da olabilir. Bir çok ÇED raporu bu iki uç arasında yer almaktadır. Bu bölümün amacı yararlı bir ÇED raporunun, –bir başka deyişle uzmanların kullanacağı kadarıyla teknik açıdan doğru ve aynı zamanda hedef kitlenin “hazmedebileceği” uzunlukta ve hedef kitle içinde yer alan sade bir vatandaşın anlayabilmesi için gereken kısımlarda yeterince basit bir raporun– nasıl yazılabileceğinin gösterilmesidir.

14.2 Faydalı ÇED raporları yazılmasında bazı temel ilkeler

Bir ÇED raporunun mümkün olduğunca yüksek kalitede hazırlanmasını ve karar verme sürecinde (karar vericilere) bilgi sağlamada faydalı olmasını sağlamak için kullanılabilecek bazı ilkeler vardır. Bu konular Bölüm 15’de de ele alınmaktadır. Bu temel ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Raporun başlangıç kısmında, raporda nelerin yer aldığının, projenin ne olduğunun, önemli çevresel ve sosyo ekonomik etkilerin, bu etkilere karşı alınacak önlemlerin ve raporda yer alan başlıca sonuçların sade bir vatandaşın anlayabileceği bir dille yazıldığı **teknik olmayan bir özetin** yer alması. Bu özet sade bir dille yazılmalı ve ilgili herkes tarafından anlaşılabilirliktir.
- Rapor, **açık şekilde tanımlanmış bir veya birden fazla belgeden oluşmalıdır**; bu şekilde raporun okuyucuya anlattığı “hikaye”nin kopuk ya da eksik kalmaması sağlanmalıdır.
- Rapor **mantıklı bir şekilde düzenlenmeli ve açık bir şekilde yapılandırılmalıdır**. Bu şekilde, okuyucu aradığı bilgiyi rahatça bulabilmelidir.
- Raporun başında bir **içindekiler listesi** yer almalıdır.
- ÇED raporundaki sonuçlara ulaşılırken **izlenen süreç açık şekilde tanımlanmalıdır**.
- Raporda bilgi kapsamlı ve ayni zamanda özlü şekilde sunulmalıdır: ilgisiz veriler tamamen rapordan çıkarılmalıdır, ve belirli bir alandaki uzmanlar için yararlı olmakla beraber raporun genelinde anlatılanlar için merkezi önem taşımayan konular **ekler** halinde sunulmalıdır.
- Raporda **grafiklerden, tablolardan, şekillerden ve haritalardan iyi şekilde faydalanılmalı** ve sunumun daha çekici ve görsel açıdan daha iyi anlaşılabilir olmasına dikkat edilmelidir.
- Yapılan tüm analizler ve varılan tüm sonuçlar **gerçek veri ve kanıtlarla desteklenmelidir**.
- Tüm bilgi kaynaklarına uygun şekilde **atıfta bulunulmalıdır**.
- ÇED raporunun tamamında **tutarlı terminoloji kullanılmalı**, ve bu terimler gerekirse bir sözlükte tanımlanmalıdır.
- Rapor tek bir belge (veya hikaye) şeklinde okunabilmeli ve **kısımlar arasında uygun atıflar yapılarak** okuyucunun kısımlar arasında kolayca gezebilmesi sağlanmalıdır.
- Raporlama, açık şekilde **adil** ve mümkün olduğunca **tarafsız ve nesnel** olmalıdır.

14.3 Kapsamlı bir ÇED raporu hazırlanması için teknik şartname ve genel rapor formatı

Aşağıda verilen örnek, bir çevresel etki değerlendirmesi raporu hazırlanması için genel bir teknik şartname olup; Dünya Bankası tarafından kaleme alınmıştır (1999). Örnek olarak verilen bu teknik şartname genel formatı, elinizdeki proje için her zaman tam olarak uygun olmasa bile, genel olarak bir ÇED raporunda nelerin yer alması gerektiği ve bir ÇED raporu hazırlanması için gerçekleştirilmesi gereken çalışmalar konusunda bir fikir vermektedir.

ÇED ÇALIŞMASI İÇİN ÖRNEK TEKNİK ŞARTNAME
Giriş. Bu kısımda teknik şartnamenin amacı belirtilir, etkileri değerlendirilecek proje tanımlanır ve çevresel etki değerlendirmesi çalışmasının yürütülmesi ile ilgili olarak yapılan düzenlemeler açıklanır.
Arka plan. ÇED çalışmasını gerçekleştirecek kurum ya da kuruluş, ister özel bir danışman ister bir devlet kurumu olsun, bu kurum / kuruluşa sağlanması gereken arka plan bilgileri şunları içerir: önerilen projenin temel bileşenlerinin neler olduğu, projeye neden ihtiyaç duyulduğu ve hedefleri, projeyi uygulayacak kurum / kuruluşun kim olduğu, projenin kısa bir tarihçesi (göz önünde bulundurulmuş alternatiflerle birlikte), projenin mevcut statüsü (hangi aşamada olduğu) ve zaman cetveli, ve varsa ilgili diğer projelerin neler olduğu. Aynı bölgede devam eden veya yapımı planlanan ve aynı kaynakları kullanan / kullanacak başka projeler de söz konusuysa yine bu kısımda belirtilmelidir.
Hedefler. Bu kısımda çevresel etki değerlendirmesinin genel kapsamı özetlenir, ve proje hazırlıkları, tasarımı ve uygulanması süreçleriyle ilişkili olarak ÇED çalışmasının zamanlaması ele alınır.
Çevresel etki değerlendirmesi gereklilikleri. Bu maddede ÇED çalışmasının yapılışını ve ÇED raporunun içeriğini yönlendirecek mevzuat ve/veya rehber dokümanlar ve kılavuzlar belirlenir. Bunların arasında çevresel etki değerlendirmesine ve genel olarak çevresel konulara ilişkin kanunlar ve/veya yönetmelikler (Türkiye’de ÇED Yönetmeliği, Çevre Kanunu, ve diğer çevre mevzuatı –Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, Gürültü Kontrol Yönetmeliği, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, vb.); bölgesel veya yerel çevresel etki değerlendirmesi düzenlemeleri veya projede yer alan kredi kuruluşlarının çevresel etki değerlendirmesine ilişkin direktifleri ve düzenlemeleri bulunabilir.
Çalışma alanı. Bu paragrafta ÇED çalışması için incelenmesi gereken çalışma alanının (yağış alanı gibi) sınırları belirtilmelidir. Söz konusu projenin olası etkileri bağlamında incelenmesi gereken bitişikte veya uzakta yer alan diğer alanlar varsa bunlar da belirtilmelidir.
ÇED çalışmasının kapsamı. Bazı durumlarda, danışman tarafından yürütülecek görevler, teknik şartnamede tam bir kesinlikle ifade edilebilecek kadar açıktır. Bazı durumlarda ise, etkilerin değerlendirilebilmesi için bilgi eksikliğinin giderilmesi, ve arazi çalışmaları ve modelleme yapılması gerekebilecektir ve danışmandan, sözleşme makamı tarafından gözden geçirilmek ve onaylanmak üzere bazı belirli görevleri daha ayrıntılı olarak tanımlaması istenebilecektir.

İş Tanımı 1: Planlanan projenin tanımı.

Bu kısımda projenin ilgili birimleri hakkında gerektiğinde (uygun ölçekli) haritalar kullanılarak kısa bilgi verilmeli ve projenin yeri, genel yerleşim, proje ölçeği, kapasite, inşaat öncesi etkinlikler, inşaat sırasındaki etkinlikler, proje takvimi, personel ve destek, tesisler ve hizmetler, bakım ve işletme hizmetleri, alan dışında yapılması gerekli yatırımlar, ve projenin ekonomik ömrü gibi bilgiler de eklenmelidir. [Not: Proje kategorisi açısından önemli olan diğer bilgiler varsa bu kısımda belirtilmelidir.]

İş Tanımı 2: Mevcut çevresel özelliklerin tanımı.

Çalışma alanının (proje ile) ilgili mevcut çevresel özelliklerine ilişkin verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve sunulması. Bu kısma proje başlamadan önce meydana gelebileceği öngörülen değişiklikler de eklenmelidir. [Aşağıdaki listeler, proje kategorisi için kritik öneme sahip bilgileri vurgulamak ve ilgisiz olan bilgileri açıkça belirtmek üzere ayrıntılandırılmalı veya değiştirilmelidir. İlgisi olmayan verilerin toplanmasından özellikle kaçınılmalıdır.]

- **Fiziksel çevre:** jeoloji; topoğrafya; toprak; iklim ve meteoroloji, mevcut hava kalitesi; yeraltı ve yer üstü sularının hidrolojisi; kıyı ve okyanus ile ilgili parametreler; mevcut hava emisyonlarının kaynakları; mevcut su kirliliği kaynakları; vs.
- **Biyolojik çevre:** flora, fauna, nadir veya tehlike altındaki türler; milli parklar veya koruma alanları, önemli doğal alanlar vs. dahil olmak üzere hassas habitatlar; ticari değeri olan türler; ve potansiyel olarak rahatsızlık ve tehlike kaynağı veya vektör olabilecek türler.
- **Sosyokültürel çevre** (hem mevcuttaki, hem de uygunsa gelecekteki öngörülen durum kapsamalıdır): nüfus; arazi kullanımı; planlanan kalkınma faaliyetleri; toplum yapısı; istihdam; gelir, mal ve hizmet dağılımı; rekreasyon; halk sağlığı; kültürel varlıklar; yerel topluluklar/gruplar; gelenekler; ve istek, beklenti ve tutumlar.

İş Tanımı 3: Yasal ve idari çerçeve.

Uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde çevre kalitesi, çevre sağlığı ve güvenliği, hassas alanların korunması, nesli tehlikede olan türlerin korunması, yer seçimi, arazi kullanımının kontrolüne ilişkin mevzuat ve standartlar tanımlanmalıdır. (Teknik Şartname’de bilinen tüm ilgili mevzuat yer almalıdır ve danışmandan diğerlerini araştırması istenmelidir.)

İş Tanımı 4: Planlanan projenin olası etkilerinin belirlenmesi.

Bu analizde, önemli olumlu ve olumsuz etkiler, doğrudan ve dolaylı etkiler ve kısa vadeli ve uzun vadeli etkiler arasındaki ayırım belirlenmelidir. Önlenemez veya geri döndürülemez etkiler tespit edilmelidir. Mümkün olduğunda, etkiler, çevresel maliyetler ve faydalar bağlamında nicel (sayısal) olarak ifade edilmelidir. Yapılabilir olduğunda ekonomik (parasal) değerler de verilmelidir. Eldeki verilerin kapsamı ve niteliği belirtilmeli, önemli bilgi eksiklikleri açıklanmalı ve etki boyutunun tahminine ilişkin belirsizlikler tanımlanmalıdır. Mümkünse eksik verilerin elde edilebilmesine yönelik çalışmalar için iş tanımı (ayrı bir teknik şartname şeklinde) verilmelidir. [Söz konusu proje kategorisi için gerekli olabilecek özel çalışma türleri tespit edilmelidir.]

İş Tanımı 5: Planlanan projenin alternatiflerinin değerlendirilmesi.

Önerilen projenin geliştirilmesi sırasında incelenen alternatiflerin tanımlanması ve önerilen proje ile aynı hedefleri gerçekleştirilecek diğer alternatiflerin belirtilmesi. Alternatif kavramı yer seçimi, tasarım, teknoloji seçimi, inşaat teknikleri ve aşamalandırma ve işletme ve bakıma kadar bir dizi konuyu kapsar. Alternatifler potansiyel çevresel etkileri, anapara ve işletme maliyetleri, yerel koşullar altında sürdürülebilirlikleri, ve kurumsal güçlendirme, eğitim ve izleme gereksinimleri açısından karşılaştırılmalıdır. Etkiler tanımlanırken, hangilerinin geri döndürülemez veya önlenemez olduğu, hangilerinin azaltılabileceği belirtilmelidir. Mümkün olduğu ölçüde her alternatifin maliyet ve faydaları sayısallaştırılmalı ve ilgili tüm etki azaltıcı önlemlerin maliyetleri de bu hesaplama dahil

edilmelidir. Proje olmadan çevresel koşulların nasıl olacağını göstermek amacıyla, projenin gerçekleştirilmemesi alternatifi (eylemsizlik alternatifi) de değerlendirilmelidir.

İş Tanımı 6: Çevre Yönetim Planı'nın (ÇYP) geliştirilmesi.

Çevre Yönetim Planı'nın (ÇYP) oluşturulmasında üç ana başlık kapsamaktadır: 1) olumsuz etkilere karşı alınacak önlemler planı, 2) kurumsal güçlendirme ve eğitim, ve 3) izleme planı. Bu üç ana başlığa verilecek ağırlık, ÇED çalışması ile belirlendiği şekliyle, tamamen söz konusu projenin özelliklerine bağlıdır.

- **Çevresel etkilere karşı alınacak önlemlerin belirlenmesi (Önlemler Planı'nın oluşturulması).** Önemli olumsuz etkileri önlemek veya kabul edilebilir seviyelerin altına indirmek için (teknik ve ekonomik açıdan) yapılabilir ve maliyet-etkin önlemlerin önerilmesi. Bu önlemler sonucunda ortaya çıkacak etkilerin ve önlemlerin maliyetlerinin tahmin edilmesi. Etki azaltıcı önlemlerin yetersiz kaldığı durumlarda etkilenen kişi/gruplara tazminat ödenmesi göz önüne alınmalıdır. Önlemler planında, iş programları, bütçe tahminleri, takvimler, önlemlerin uygulanabilmesi için gereken personel eğitim gereksinimleri ve diğer gerekli destek hizmetleri yer almalıdır.
- **Çevresel etki değerlendirmesi çalışmasındaki önerilerin uygulanması için gerekli kurumsal ihtiyaçların belirlenmesi.** Yerel, il/bölge ve ulusal düzeyde kurumların yetki ve kapasitelerinin değerlendirilmesi; ve ÇED çalışmasında geliştirilen çevre yönetimi ve izleme planlarının gerçekleştirilebilmesini sağlamak üzere gerekirse bu kapasitelerin ve yetkilerin geliştirilmesi ve genişletilmesine yönelik öneriler oluşturulması. Bu öneriler arasında yeni yasa ve yönetmelikler, yeni bir kurum-kuruluş oluşturulması veya mevcut kurumun işlevlerinin genişletilmesi, sektörlerarası düzenlemeler, yönetim prosedürleri, eğitim, personel, işletme ve bakım eğitimleri, bütçeleme ve mali destek gibi hususlar yer alabilir.
- **İzleme Planı'nın geliştirilmesi.** Önemli çevresel etkilere karşı alınacak önlemlerin uygulanmasının ve projenin etkilerinin –inşaat ve işletme sırasında– izlenmesi için ayrıntılı bir plan hazırlanması. Planda anapara ve işletme maliyetlerine ilişkin tahminler ve uygulama için gerekli diğer girdiler (eğitim ve kurumsal güçlendirme gibi) de belirtilmelidir.

İş Tanımı 7: Kurumlararası koordinasyon ve halkın/STK'ların katılımına yardımcı olunması.

Çevresel etki değerlendirmesi çalışması sırasında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyonun sağlanması, yerel STK'ların ve etkilenen grupların proje hakkındaki görüşlerinin alınması, ve bu amaçla gerçekleştirilen tüm toplantıların, görüşmelerin ve diğer etkinliklerin kayıtlarının tutulması, iletişimin sağlanması, yorumların alınması ve sonuca bağlanması ile ilgili olarak ÇED raporunu hazırlayacak danışmanın / kurumun gerçekleştireceği faaliyetler bu kısımda belirlenmelidir. Teknik Şartname'de etkinlik türleri (örneğin kurumlararası kapsam belirleme toplantısı, proje personeli için çevre brifingleri ve kurumlararası komiteler, çevre danışma panellerine destek verilmesi, kamuoyu forumu düzenlenmesi) açık olarak belirtmelidir.

Raporlandırma.

Çevresel etki değerlendirmesi raporu özlü olmalı ve sadece önemli çevresel konularla sınırlı kalmalıdır. Raporun asıl metninde bulgular, sonuçlar ve önerilen eylemlere odaklanılmalıdır, toplanan veriler özetlenmeli ve bu verilerin yorumlanmasında kullanılan kaynaklara atıf yapılarak yorumlar desteklenmelidir. Ayrıntılı veya yorumlanmamış verilerin asıl metinde yer alması uygun değildir ve bu tür veriler eklerde veya ayrı bir ciltte yer almalıdır. Etki değerlendirmesinde kullanılan yayınlanmamış kaynaklar (makale, rapor, vb.) henüz ulaşılabilir olmayabilir ve bunların da ekte sunulması gerekir. Çevresel etki değerlendirmesi raporunun aşağıdaki şekilde düzenlenmesi gerekir.

- Yönetici özeti.
- Politika, yasal ve idari çerçeve.
- Önerilen projenin tanımı.
- Mevcut çevresel özelliklere ilişkin veriler.
- Önemli çevresel etkiler ve etki değerlendirmesi.
- Alternatiflerin değerlendirilmesi.
- Çevre Yönetim Planı.
- Ekler (ÇED raporunu hazırlayanlar, kaynaklar, kurumlararası koordinasyon ve halkın/STK'ların katılımına yönelik toplantıların kayıtları)

Danışmanlar ekibi.

Çevresel etki değerlendirmesi, disiplinlerarası analiz(ler) yapılmasını gerektirir. Bu paragrafta, söz konusu proje için hangi uzmanlık alanlarına ihtiyaç duyulduğu tanımlanmalıdır.

Takvim.

ÇED çalışmasının ilerlemesinin gözden geçirilmesi için, ara raporlar ve nihai rapor ve diğer önemli olaylar için tarihler belirtilmelidir.

Diğer bilgiler.

Bu kısımda veri kaynakları, projeye ilişkin arka plan raporları ve çalışmaları, ilgili yayınlar ve danışmanın dikkatine sunulması gereken diğer unsurlar belirtilmelidir.

15 ADIM 6: ÇED RAPORUNUN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

15.1 Giriş

15.1.1 ÇED Raporunun inceleme değerlendirilmesi ne demektir?

Tüm ilgili tarafların, raporun tam ve kabul edilir olduğu konusunda mutabakata varmasını sağlamak üzere ÇED raporunun inceleme-değerlendirilmesi yapılır. Temel olarak bu inceleme-değerlendirme, raporun belirli niteliklerinin, aşağıdaki sorular sorularak derinlemesine incelendiği sistematik bir süreçtir:

1. Projenin amacı ve projenin fiziksel özellikleri yeterli şekilde tanımlanmış mıdır?
2. Olası seçenekler uygun şekilde göz önüne alınmış mıdır?
3. Çevresel özellikler yeterli şekilde tanımlanmış mıdır?
4. Projenin uygulanması sonucunda beklenen önemli etkiler yeterli şekilde tanımlanmış mıdır?
5. Alınacak etki azaltıcı önlemler yeterli şekilde tanımlanmış mıdır?
6. Teknik olmayan özet, okuyucuya raporun ana hatlarını verecek şekilde uygun olarak yazılmış mıdır?
7. Raporun sunum kalitesi yeterli midir?

15.1.2 İnceleme Değerlendirme neden gereklidir?

İnceleme değerlendirme, sunulan her ÇED raporunun yeterliliği, kalitesi, ve sunumu itibarıyla derinlemesine kontrol edilmesi açısından gereklidir. Sunulan her raporun başka raporlarla aynı adil kontrol sürecinden geçmesinin sağlanması açısından sistematik bir inceleme değerlendirme süreci geliştirilmesi gereklidir. Bu şekilde, sunulan ÇED raporlarının kalitelerinin, örneğin yıllık temelde karşılaştırılması da mümkün olacaktır.

15.1.3 İyi bir ÇED Raporunun nitelikleri nelerdir?

- Raporun yapısının açık, anlaşılır bir şekilde ve mantıksal bir sıralamayla oluşturulmuş olmalıdır;
- Mevcut çevresel özellikler yeterince açık tanımlanmalıdır;
- Tahmin edilen etkiler (etkinin niteliği, kapsamı ve boyutu), etkilere karşı alınacak önlemlerin kapsamı ve üzerinde anlaşmaya varılmış etki azaltıcı önlemler tanımlanmalıdır;
- Önlenemeyen ya da yeterince azaltılamayan (kalan/süren) etkilerin önemi değerlendirilmelidir;
- Raporun başında bir içindekiler listesi yer almalıdır;
- Yatırım için izlenen izin/ruhsat/onay süreci açık şekilde tanımlanmalı ve bu süreçte ÇED'in yeri belirtilmelidir;
- Rapor içinde bölümler arasında gerekli atıflar yapılarak, raporun tek bir belge gibi rahatlıkla okunabilmesi sağlanmalıdır;
- Özlü, kapsamlı ve nesnel (objektif) olmalıdır;
- Tarafsız ve önyargısız bir şekilde yazılmalıdır;
- Planlanan yatırım eksiksiz olarak tanımlanmalıdır;
- Metni desteklemek amacıyla şekil, çizim, fotoğraf ve grafiklerden yeterince yararlanılmalıdır;

- Raporda kullanılan terminoloji tutarlı olmalıdır, önemli terimler bir sözlükte açıklanmalıdır;
- Kullanılan tüm bilgi kaynaklarına uygun şekilde atıf yapılmalıdır;
- Karmaşık konular açık ve anlaşılır şekilde açıklanmalıdır;
- Gerçekleştirilen tüm çalışmalarda kullanılan yöntemler yeterli şekilde tanımlanmalıdır;
- Her konu, önemiyle orantılı şekilde ele alınmalıdır;
- Halkın katılımı kapsamındaki danışma/bilgilendirme faaliyetlerine ilişkin kayıtlar uygun ve yeterli şekilde sunulmalıdır;
- Tüm alternatifler açık şekilde karşılaştırılmalı ve değerlendirilmelidir;
- Alınacak önlemler ve izleme faaliyetleri (bir program dahilinde) taahhüt edilmelidir; ve
- Teknik terimler (jargon) içermeyen bir "Teknik Olmayan Özet" hazırlanmalıdır.

15.2 Türkiye'deki İnceleme Değerlendirme Süreci

Türkiye'de ÇED raporlarının inceleme-değerlendirme süreci iç içe geçmiş iki aşamadan oluşur: birincisi, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın onayı, ikincisi halkın katılımı ve görüşlerinin alınması. Bu süreç aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

15.2.1 Çevre ve Orman Bakanlığı'nın onayı

15.2.1.1 Özel formata uygunluk

Proje sahibi tarafından bir dilekçe ekinde Bakanlığa sunulan ÇED raporunun özel formata uygunluğu ve belirlenen çalışma grubunda yer alması gereken meslek uzmanlarınca hazırlanıp hazırlanmadığı hakkındaki inceleme Bakanlık tarafından üç işgünü içinde sonuçlandırılır. ÇED raporunun özel formata uygun olmadığı ve/veya belirlenen çalışma grubunca hazırlanmadığının anlaşılması halinde, bu hususların yerine getirilmesi için rapor proje sahibine iade edilir. Düzeltilen raporun üç ay içinde Bakanlığa sunulmaması durumunda başvuru geçersiz sayılır.

15.2.1.2 İnceleme-değerlendirme

Özel formata uygun olduğu tespit edilen ÇED raporu, proje sahibi tarafından yeterli sayıda çoğaltılarak Bakanlığa sunulur. Bakanlık, raporu incelemek ve değerlendirmek üzere yapılacak toplantının tarihini ve yerini belirten bir yazı ekinde raporu Komisyon⁹ üyelerine gönderir. Komisyon ÇED raporunu, ilk inceleme değerlendirme toplantısından sonraki on işgünü içinde inceler ve değerlendirir.

Komisyon tarafından, inceleme değerlendirme toplantıları sırasında;

- a) ÇED raporu ve eklerinin yeterli ve uygun olup olmadığı,
- b) Yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli düzeyde veri, bilgi ve belgeye dayandırılıp dayandırılmadığı,
- c) Projenin çevreye olabilecek etkilerinin kapsamlı bir şekilde incelenip incelenmediği,
- d) Çevreye olabilecek olumsuz etkilerin giderilmesi için gerekli önlemlerin tespit edilip edilmediği,

⁹ Komisyon: Proje için verilecek özel formatın kapsamını, kriterlerini belirlemek ve bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan ÇED raporunu inceleyip değerlendirmek üzere Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından kurulan Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu.

- e) Halkın katılımı toplantısının usulüne uygun yapıp yapılmadığı, halkın katılımı toplantısında üzerinde durulan konulara yeterince çözüm getirilip getirilmediğine ilişkin inceleme ve değerlendirmeler yapılır.

Komisyon, proje sahibinden projesi ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermesini, araç gereç sağlamasını, yeterliği kabul edilebilir kuruluşlarca analiz, deney ve ölçümler yapmasını veya yaptırmasını isteyebilir. Su, toprak vb. analizlerde, tartışmalı durum olması halinde tanık numuneye başvurulabilir. Yetkili uzman kurum ve kuruluşlardan görüş alabilir. Bu işlemlerde gerekli harcamalar proje sahibi tarafından karşılanır. Komisyon gerekli görürse, görevlendireceği üyeleri aracılığı ile projenin gerçekleştirilmesi planlanan yerde ve benzer tesislerde inceleme yapabilir.

ÇED raporunda önemli eksiklik ve yanlışların görülmesi durumunda Komisyon, bunların giderilmesini proje sahibinden veya ilgili kurumlardan ister. Bu durumda, inceleme değerlendirme çalışması durdurulur. Eksiklikler tamamlanmadan veya gerekli düzeltmeler yapılmadan Komisyon çalışmalarına devam edilemez.

Proje sahibinden ÇED raporunda değişiklik yapması en çok iki kez istenebilir. Yapılan düzeltme komisyonca yeterli görülmez ise durum bir tutanakla saptanır ve başvuru Bakanlıkça geçersiz sayılır.

15.2.1.3 “ÇED olumlu” ya da “ÇED olumsuz” kararı

İnceleme-değerlendirme toplantılarının sona erdirilmesinden sonraki beş işgünü içinde proje sahibi (a) Komisyon tarafından incelenerek son şekli verilen nihai ÇED raporunu, ve (b) Nihai ÇED Raporu ve eklerinin taahhüdü altında olduğunu belirten taahhüt yazısı ve noter onaylı imza sirkülerini Bakanlığa sunar. Bu belgeler öngörülen süre içinde gerekçesi belirtilmeden sunulmaz ise ÇED raporu geçersiz sayılır.

Bakanlık, Komisyonun rapor hakkındaki çalışmalarını dikkate alarak beş işgünü içinde proje için “ÇED Olumlu” ya da “ÇED Olumsuz” kararı verir. “ÇED Olumlu” kararı verilen proje için beş yıl içinde yatırıma başlanmaması durumunda bu karar geçersiz sayılır. “ÇED Olumsuz” kararı verilen projeler için bu kararın verilmesine neden olan koşulların tamamında değişiklik olması durumunda proje sahibi yeniden başvuruda bulunabilir.

15.2.2 Halkın katılımı ve görüşlerinin alınması

Halk, ÇED sürecine ÇED başvuru dosyasını Bakanlığa sunulduğu tarihten itibaren, kapsam belirleme aşamasında, ÇED raporu henüz hazırlanmadan önce katılabilmektedir. Halkın katılımı ve görüşlerinin alınmasındaki sonraki aşama, ÇED raporunun Çevre ve Orman Bakanlığı’na sunulması ile başlamaktadır. Proje ile ilgili inceleme değerlendirme sürecinin başladığı ve ÇED raporunun halkın görüşüne açıldığı Bakanlık ve Valilik tarafından uygun araçlarla halka duyurulur. ÇED raporunu incelemek isteyenler, Bakanlık merkezinde veya İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde duyuru tarihinden itibaren raporu inceleyerek proje hakkında Bakanlığa veya Valiliğe görüş bildirebilirler. Valiliğe bildirilen görüşler Bakanlığa iletilir. Bu görüşler Komisyon tarafından dikkate alınır. Proje hakkında ÇED olumlu ya da ÇED olumsuz, ÇED gereklidir ya da ÇED gerekli değildir kararları verildiğinde, bu karar Valilik tarafından yöre halkına duyurulur.

15.2.3 Anlaşmazlıkların çözümü

ÇED Yönetmeliği Madde 22'ye göre, bu Yönetmelik kapsamındaki işlemler konusunda herhangi bir anlaşmazlık olması halinde Bakanlık kararı esas alınır.

15.3 İnceleme –Değerlendirme Araçları

ÇED raporlarının sistematik ve adil bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılan önemli araçlardan biri Ek 9'da (inceleme-değerlendirme kontrol listesi) sunulmaktadır ve kullanımı aşağıda açıklanmaktadır.

15.3.1 İnceleme-Değerlendirme Kontrol Listesinin kullanım amaçları

İnceleme değerlendirme kontrol listesi aşağıdaki amaçlardan biri ya da hepsi için kullanılır:

1. Ele alınan bir projenin inşaat, işletilme ve kapanış aşamalarındaki çevresel fizibilitesi (çevresel açıdan yapılabilirlik/ sürdürülebilirlik) konusunda (ÇED süreci içerisinde) bir karar vermek amacıyla ÇED raporunun kalitesinin değerlendirilmesi. Bu durumda kontrol listesinin çıktısı, raporda sunulan bilginin yeterli olup olmadığını belirler. Bilgi yeterli değilse, kontrol listesi değerlendiriciyi daha fazla bilgi istemeye yönlendirir.
2. Genel olarak ÇED raporlarının kalitesinin, araştırma ya da izleme amacıyla değerlendirilmesi. Kontrol listesi, örneğin, belirli bir ÇED raporunda sunulan bilgilerin, diğer ÇED raporlarında sunulan bilgilere göre kalitesinin karşılaştırılması; çeşitli sektörlerdeki projelerin ÇED raporlarının genel kalitesinin araştırılması; ya da ÇED raporlarının kalitesinin zaman içindeki değişiminin izlenmesi için kullanılabilir.

Ancak, yukardaki amaçlardan hangisi için kullanılacak olursa olsun, bu kontrol listesinin yalnızca raporun genel yeterliliğinin değerlendirilmesi için uygun olduğu ve teknik ve bilimsel uzmanlık gerektiren değerlendirmeler için kullanılamayacağı unutulmamalıdır. Raporun genel yeterliliği ile ifade edilen, raporun ÇED Yönetmeliği'ne ve en iyi ÇED uygulamalarına uygunluğu, ve proje hakkında karar vermek için bilginin yeterli olup olmadığıdır. Ancak, raporda sunulan veri ve bilgilerin ve yapılan etki değerlendirmesi çalışmalarının teknik ve bilimsel açıdan doğru ve yeterli olup olmadığının değerlendirilmesi için bu kontrol listesi uygun bir araç değildir. Raporun teknik ve bilimsel açıdan değerlendirilmesi için ilgili uzmanlara danışılması gerekmektedir. Ayrıca, ÇED Yönetmeliği dışında ilgili diğer çevre mevzuatına uygunluğun değerlendirilmesi için de bu kontrol listesi yeterli değildir; bu amaçla ilgili mevzuatın incelenmesi gereklidir.

15.3.2 Bir ÇED Raporunun incelenmesi-değerlendirilmesi için talimatlar

1. Raporu yapısını anlamak amacıyla kısaca gözden geçirin.
2. Her inceleme-değerlendirme sorusu için o sorunun eldeki proje ile ilgili olup olmadığına karar verin. İlgiliyse, Kontrol Listesinin (Ek 9) ikinci sütununa “Evet” yazın. Her kısmın sonunda, Kontrol Listesinde yer almayan bazı konuların bu proje ile özellikle ilgili olup olmadığını inceleyin. Kontrol listesinde yer almayan ancak eldeki proje açısından ilgili olabilecek bilgiler varsa, bunları listede bu amaçla ayrılmış kısma yazın.
3. Bir inceleme-değerlendirme sorusunun ilgili olduğu düşünülüyorsa, ÇED raporunu ayrıntılı şekilde gözden geçirin ve soruda istenen bilginin raporda verilir verilmeyeceğine ve verilen bilginin karar vermek için yeterli olup olmadığına karar verin. Eğer bilgi karar vermek için yeterliyse, Kontrol Listesinin üçüncü sütununa “evet” yazın; değilse

- “hayır” yazın. Bilginin karar vermek için yeterli olup olmadığını değerlendirirken, bilgide eksik bir unsur olup olmadığını ve varsa atlanan bu kısımların karar verme süreci açısından hayati önemi olup olmadığını inceleyin. Eksik bilgiler karar vermek için hayati öneme sahip değillerse, daha fazla bilgi istemek gereksiz olabilir; bu şekilde süreçteki gereksiz gecikmeler önlenabilir. Burada göz önünde bulundurulacak etkenler: (i) ilgili yasal hükümler, (ii) ilgili çevresel konuları daha ayrıntılı olarak inceleyen izinlerin/ ruhsatların (örneğin, kirlilik kontrolü ile ilgili deşarj/emisyon izinleri) ilerdeki aşamalarda alınması gerekip gerekmediğı, (iii) projenin ölçeğı ve karmaşıklığı ve alıcı çevrenin/ortamın duyarlılığı, (iv) projenin neden olacağı çevresel etkilerin ve proje ile ilgili çevresel konuların halkın/medyanın dikkatini çekip çekmediğı, (v) halkın proje hakkında görüşleri, danışılan diğer grupların görüşleri ve proje hakkındaki tartışmalar.
4. Eğer bilgi karar vermek için yeterli değilse, Kontrol Listesinin dördüncü sütununa karar vermek için başka ne tür bilgiye ihtiyaç olduğunu yazın.

15.3.3 Birden fazla ÇED raporunun karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi

ÇED raporlarının kalitesinin değerlendirilmesinde bir başka uygulama, birden fazla ÇED raporunun (örneğin aynı türde projeler için hazırlanmış ÇED raporlarının) karşılaştırılmasıdır. Birden fazla ÇED raporunun karşılaştırması için ÇED raporlarına genel bir not verilmesi gerekir. Kontrol listesinin son kısmı bu amaç için ayrılmıştır. Raporu değerlendiren kişi, tek tek sorulara verilen notları toplayarak kontrol listesinin her kısmındaki bilgiler için toplam bir not verir; ve raporun genel notunu bulmak üzere bunların ortalamasını alır. Bu ortalamanın hesaplanmasında belli oranda kanaat notu verilmesi gerekebilir:

- bir kısımda 10 soru varsa ve 9’una “B”, 1’ine “A” notu verildiyse, genel not büyük olasılıkla “B” olacaktır; ancak
- bir kısımda 10 soru varsa ve 9’una “B”, 1’ine “E” notu verildiyse ve bilginin önemli bir kısmı bu şekilde eksik kalmışsa, genel not “D” olabilir.

Bu tür bir uygulama ile, örneğin çeşitli sektörlerdeki projelerin ÇED raporlarının genel kalitesi araştırılabilir; ya da ÇED raporlarının kalitesinin zaman içindeki değişimi izlenebilir.

16 ADIM 7: ÇED SONUÇLARININ UYGULANMASININ İZLENMESİ VE DENETLENMESİ

16.1 Giriş

Doğru olarak yürütüldüğü taktirde ÇED süreci, karar verme sürecine çevre hakkında bilgi sağlamada etkili bir araç olabilir. Bununla birlikte, karar verildikten ve proje onaylandıktan sonra proje kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler ve yapılan işler de önemlidir. ÇED raporunda belirtilen koşulların ve taahhütlerin ve alınan “ÇED olumlu” kararının gerçekte karar verildiği şekilde uygulanmasını sağlayacak bir mekanizma olmalıdır. Bu amaçla, ÇED raporundaki koşulların ve taahhütlerin uygulanmasının izlenmesi gereklidir.

16.2 Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ÇED’in uygulamasının izlenmesi

ÇED Yönetmeliğine göre, hakkında “ÇED Olumlu” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararı alınan ve uygulamaya konulan projelerin başlangıç (inşaat öncesi), inşaat, işletme ve işletme sonrası dönemlerine ilişkin izleme raporları proje sahibi tarafından Bakanlığa iletilir. Proje sahibi, izleme raporlarının yanı sıra ilgili mevzuat uyarınca aldığı diğer izin ve ruhsatları da Bakanlığa iletmekle yükümlüdür. Bu bilgiler Bakanlık tarafından halkı bilgilendirmek üzere Valiliğe gönderilir.

Bu nedenle, değişik aşamalarda raporlama gereklidir. Proje sahibinin hazırlayacağı izleme raporları, nihai ÇED raporundaki koşullara ve taahhütlere uygunluğu belgelemelidir. İdeal olarak, bu bağlamda hazırlanacak bir izleme raporu aşağıdakileri içermelidir:

- İzlemenin amacı;
- ÇED raporunda tanımlanan etkiler ve etki azaltıcı önlemler arasındaki bağlantıyı kuran performans (başarı) göstergelerinin tanımı (test etmek amacıyla hipotezler geliştirilmesi izleme sürecinin bir parçası olmalıdır; bu hipotezler büyük ölçüde projenin özelliklerine bağlı olacaktır ve projenin etkilerinin ÇED raporunda yapılmış olan tahminlerle ya da standartlarla karşılaştırılmasını içerecektir);
- Ölçülecek parametrelerin tanımlanması (mevcut durum için, proje sırasında ve proje sonrasında), izlenecek yöntemler, örnekleme yapılacak yerler/alanlar, ölçümlerin sıklığı, ölçülebilirlik sınırı (gerekli olduğu yerlerde) ve düzeltici/iyileştirici faaliyetlere gerek duyulduğuna işaret eden eşik değerlerin tanımlanması;
- Kurumsal sorumluluklar, zamanlamayı ve izleme sıklığı gösterir çizelge;
- Raporlandırmaya yönelik düzenlemeler (ÇOB ve/veya İl Müdürlüklerine);
- İzin ve ruhsat süreçleri ile bağlantılar (hibeler, izinler, ruhsatlar ve diğer onaylar ile alınması gereken etki azaltıcı önlemler arasındaki ilişki);
- Maliyetler ve bütçenin sağlanması (kamu kurum ve kuruluşlarının önlemlerle ilgili gerçekleştireceği faaliyetlerin nasıl bütçelendirileceği, kamu kurum ve kuruluşlarının izleme masraflarının nasıl karşılanacağı – ücret, protokol, anlaşma ve diğer benzer yöntemlerle).

İdeal olarak, bir Çevre Yönetim Planı (ÇYP) oluşturulmalı ve ÇED raporuna dahil edilmelidir ve sonraki izleme raporları bu ÇYP'na uygun olmalıdır. ÇYP Bölüm 16.4'de ele alınmaktadır; bir sonraki bölümde ise (Bölüm 16.3) çevresel izleme hakkında genel bilgi verilmektedir.

16.3 İzleme

16.3.1 Neler izlenebilir?

Çeşitli çevresel ve sosyo-ekonomik parametreler herhangi bir proje bağlamında ölçülebilir. Bununla ilgili bazı örnekler aşağıda verilmektedir. Mevcut çevresel özellikler ile ilgili verilerin toplanması, bir başka deyişle çevresel koşulların projenin gerçekleştirilmesinden *önceki* durumunun belirlenmesi şarttır.

16.3.2 İzleme ilkeleri

- İzleme planı ve performans göstergeleri, ÇED'le bütünlük içinde ve ÇED'de belirlenmiş olan önemli etkiler için geliştirilmelidir.
- İzleme planı, ÇED süreci bitiminde ve ayrı bir doküman olarak değil, ÇED süreci sırasında hazırlanmaya başlanmalıdır. Tercihan, ÇED raporunun bitiminde izleme planı tamamlanmış olmalıdır.
- Proje sahibi, ÇED çalışmasını gerçekleştirdiği ve proje hakkında en iyi bilgiye sahip olduğu için, izleme planının geliştirilmesi ve uygulamasından sorumludur. Bu durum aynı zamanda “kirleten öder” ilkesine de işaret etmektedir.
- İzleme planı, yalnızca ölçülmesi gereken parametrelerle sınırlı olmalıdır; uygun olmayan ve gereksiz/pahalı bir izleme programı oluşturulmamalıdır. İzleme planında, hakkında yeterli bilgi olmayan önemli etkilere ağırlık verilmelidir.
- Fiziksel/biyolojik etkilerin yanı sıra, sosyal etkiler de izlenmelidir.
- İzleme raporu halka açık olmalıdır ve izleme sürecinde halkın görüşlerine danışılmalıdır.
- Eğer proje sahibi (ya da temsilcisi), izleme sürecini gönüllü bir program çerçevesinde, örneğin ISO 14001 programının bir parçası olarak, gerçekleştiriyorsa, uygun bir şekilde ödüllendirilmelidir.

16.3.2.1 Alıcı ortamın (çevrenin) izlenmesi

Alıcı ortamın ya da çevrenin izlenmesi, çevredeki doğal ve sosyo-ekonomik çevrenin mevcut durumunu belirtmesi açısından, her proje için çok önemlidir. Alıcı ortamda izlenecek parametrelerin seçimi alandaki kaynaklara, alıcılara ve alıcı ortamlara ve projenin etkilerine bağlıdır. Uygulamada, bir dizi temel parametrenin ve buna ek olarak özellikle önem verilmesi gereken diğer göstergelerin ölçümü esastır.

Alıcı Ortamdaki Hava Kalitesi

- Temel parametreler: partikül madde (ince partiküller de dahil olacak şekilde, PM 10 veya PM 2.5), kükürt oksitler, azot oksitler, kurşun, ozon, uçucu organik maddeler (UOM'ler), ve aerosoller

Alıcı Ortamdaki Su Kalitesi

- Temel parametreler: pH (asitlik derecesini belirtir); çözülmüş oksijen (ÇO); biyokimyasal oksijen ihtiyacı (BOİ); askıda katı maddeler; ve akım (debi) (gerekli ise); koliformlar (koliform bakterileri), amonyak, azot, fosfor, klorofil, nitrat, ve metaller

Alıcı Ortamdaki Toprak Kalitesi

- Temel parametreler: pH, organik bileşenler, su içeriği, aşınılabilirlik

Biyolojik Çevre

- Temel parametreler: Uygun botanik (flora) ve zoolojik (fauna) gösterge türler, Kırmızı Listelere göre tehlike altında olan türler

Sosyo-ekonomik Çevre

- Temel parametreler: Nüfus, istihdam oranı, diğer demografik ve sosyo-ekonomik veriler

16.3.2.2 Etkilerin izlenmesi

Projenin doğal çevre üzerindeki etkileri (örneğin hava, su, toprak üzerine etkiler ve atıklar), ve sosyo-ekonomik çevre üzerindeki etkileri de (kültürel varlıklar, gelişmenin tetiklenmesi, vb.) uygun yöntemlerle ölçülmelidir. Etkilerin izlenmesi, kirliliği önleyen/azaltan kontrol sistemlerinin tasarlanması ve işletilmesi, olumsuz sosyo-ekonomik etkilerin gözlenmesi ve azaltılması, ve/veya denetleme amacıyla gerçekleştirilir.

İşletme ile ilgili olarak, az sayıda parametre düzenli ya da sürekli olarak ölçülebilir. Yasal gereklikleri sağlamak amacıyla yapılan örneklemelerin takvimi ise genellikle son derece açık ve kendine özgüdür (DB, 1998).

Diğer izleme parametreleri de uygun olduğu durumlarda eklenebilir.

16.4 Çevre Yönetim Planı (ÇYP) nedir?

Belirli bir projenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için, ÇED sürecinde ortaya konan koşulların doğru şekilde hayata geçirilmesi önemlidir. Söz konusu projeden kaynaklanabilecek çevresel ve sosyo-ekonomik etkileri ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla alınacak önlemlerin, izleme faaliyetlerinin ve kurumsal önlemlerin uygulanması için bir çerçeve oluşturmak üzere bir Çevre Yönetim Planı hazırlanır. Bu bölümde bir ÇYP'nın temel öğeleri anlatılmakta olup; bu temel öğelerin eldeki projeye göre şekillendirilmesi gerekir.

16.4.1 Çevre Yönetim Planı (ÇYP) Öğeleri nelerdir?

Bir Çevre Yönetim Planı'nın, giriş ve sonuç bölümleri dışındaki temel öğeleri aşağıda verilmektedir:

- Önlemler Planı
- İzleme Planı
- Kapasite Geliştirme ve Eğitim Planı (Kurumsal Güçlendirme)
- Uygulama Programı ve Maliyet Tahmini
- ÇYP'nın proje ile nasıl bütünleştirileceği

Yukarıda belirtilen temel öğeler aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır. Etkili bir ÇYP geliştirmek için, öncelikle amacın açık bir şekilde tanımlanmış olması şarttır.

16.4.2 Önlemler Planı

ÇYP'nin bu bölümünde, çevre üzerindeki olası (tahmin edilen) etkilerin kabul edilebilir düzeylere indirilmesini sağlayacak teknik ve ekonomik olarak yapılabilir önlemler ortaya konur. Ayrıca, alınacak etki azaltıcı önlemlerin yapılabilir ya da maliyet-etkin olmadığı durumlarda bunu telafi edici diğer önlemler de belirlenir. Önlemler planı özellikle aşağıdakileri sağlar:

- Tahmin edilen olumsuz önemli çevresel etkiler belirlenir ve özetlenir (yerel halk ve zorunlu yeniden yerleşim dahil olmak üzere)
- Her bir etki azaltıcı önlem ayrıntılı bir şekilde tanımlanır (önlemin hangi etkiye karşı alınacağı ve hangi koşullar altında bu önleme ihtiyaç duyulacağı; mühendislik tasarımı, ekipman tanımları ve işletme prosedürleri dahil olmak üzere);
- Bu önlemlerin olası çevresel etkileri tahmin edilir, ve
- Proje için gerekli diğer etki azaltıcı önlem planları ile bağlantılar ve ilişkiler belirtilir (zorunlu yeniden yerleşim, kültürel varlıklar, vb..).

16.4.3 İzleme Planı

İzleme, projedeki önemli çevresel konular ve uygulanan etki azaltıcı önlemlerin etkinliği/yeterliliği hakkında bilgi sağlar. Bu bilgiler, etki azaltıcı önlemlerin başarısının ölçülmesine olanak sağlar ve gerektiği durumda düzeltici/iyileştirici önlemler alınmasını sağlar. ÇYP'nda izlemenin amacı ve yapılacak izleme türü belirlenir, ve bunun yanı sıra izleme faaliyetlerinin ÇED raporunda belirlenen etkilerle ve ÇYP'de belirlenen etki azaltıcı önlemlerle bağlantısı belirtilir. İzleme planı özellikle aşağıdaki konuları içerir:

- Gerçekleştirilecek izleme faaliyetlerinin kendine özgü tanımının yapılması ve teknik ayrıntılarının belirtilmesi (ölçülecek parametreler, bu amaç için kullanılacak yöntemler, ölçüm yapılacak yerler, ölçümlerin sıklığı, ölçüm yönteminin sınırları [ölçülebilir en düşük değer], iyileştirici/düzeltilici önlemlerin alınması gerektiğine işaret edecek eşik değerler dahil olmak üzere), ve
- Belirli bir önlemin alınmasını gerektirecek durumların erken teşhisine olanak sağlayacak ve etki azaltıcı önlemlerin ilerleme durumu ve sonuçları hakkında bilgi verecek bir izleme ve raporlandırma prosedürü/sistemi oluşturulması.

16.4.4 Sorumluluklar ve Eğitim Planı

ÇYP'nda, etki azaltıcı önlemlerin ve izleme faaliyetlerinin uygulanmasından sorumlu olan kişiler belirtilmelidir (örneğin; işletme, yürütme, denetleme, iyileştirici/düzeltilici faaliyetler, raporlandırma, finans sağlanması ve gerekli olduğu durumlarda personelin eğitimi). Sorumluluklar belirlenirken kolaylık sağlamak açısından, etkiler, önlemler ve izleme faaliyetleri arasındaki ilişkileri göstermek için geliştirilen matrislerden yararlanılabilir.

16.4.5 Uygulama Programı ve Maliyet Tahmini

Bölüm 16.3’de belirtilen konularla ilgili etki azaltıcı önlemler için bir uygulama programı oluşturulmalıdır. Bu uygulama programının aşamaları proje inşaatı ve işletme planlarına göre belirlenmelidir. Bu aşamalarda koordinasyonun nasıl sağlanacağı ve ÇYP’nin uygulanması için gerekli anapara ve işletme giderleri ile finansmanın nasıl sağlanacağı da belirtilmelidir.

16.4.6 ÇYP’in proje ile bütünleşmesi

ÇYP’nda, etki azaltıcı önlemler ve izleme faaliyetleri açık olarak tanımlanmalı; kurumsal sorumluluklar açıkça belirlenmelidir. ÇYP, projenin genel planlaması, tasarımı, bütçesi ve uygulaması ile bütünleşmelidir. ÇYP’nin proje ile bütünleşmesi sağlamak amacıyla, ÇYP ve proje birlikte oluşturulmalıdır.

17 STRATEJİK ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME

Stratejik Çevresel Değerlendirme süreci ülkemizde henüz uygulamaya geçmemiştir. Fakat taslak bir yönetmelik hazırlanmış durumdadır. Uygulamaya geçtiğinde, Stratejik Çevresel Değerlendirme ve ÇED yönetmelikleri arasında gerekli bağlantılar kurulacak ve bu iki yasal yapı birbirini destekler şekilde çalışacaktır.

Stratejik Çevresel Değerlendirme sürecinin aşamaları ile ÇED sürecinin aşamalarının benzerlik göstermesinin yanı sıra, iki sürecin kullandığı metotlar ve ölçek bakımından birbirinden önemli farkları bulunmaktadır. ÇED süreci parsel bazında yapılan projelere uygulanmakta iken, SÇD süreci daha üst ölçekte stratejik kararlara uygulanacak ve ÇED sürecine yön verir durumda olacaktır. Üst ölçekte standart bir çevresel değerlendirmeden geçerek alınan planlama kararları ÇED ölçeğinde değerlendirme yapılmasını kolaylaştıracaktır.

ÇED ve Stratejik Çevresel Değerlendirme arasındaki bir diğer önemli fark, ÇED’de olumlu ya da olumsuz bir karar ve buna bağlı bir faaliyet sözkonusu iken, Stratejik Çevresel Değerlendirme resmi olarak diğer devlet kurumları ya da belediyeler tarafından hazırlanan plan ya da programlara uygulandığı için sonuçları tam anlamıyla bağlayıcı bir süreç değildir. Süreç daha çok iki kamu kurumunun birlikte çalışması, plan/program sürecinin belirli çevresel değerlendirmeler açısından standartlaşması ve halkın sürece etkin katılımını içeren bir yardımcı süreçtir.

TERİM	AÇIKLAMA
Biyolojik çeşitlilik (<i>Biodiversity</i>)	Yeryüzündeki yaşam çeşitliliği. Biyolojik çeşitlilik, genler, türler ve ekosistemler açısından tanımlanabilir: sürdürülebilir kalkınma, dünyanın karşılıklı etkileşim içindeki pek çok ekosistemlerini koruma ve bunların devamını sağlamaya dayanır.
Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) (<i>Environmental impact assessment, EIA</i>)	Uygulanması planlanan projelerin muhtemel olumlu ya da olumsuz etkilerinin tanımlanmasında, bu projelerin çevreye zarar vermemesi için olumsuz etkilerini engellemek veya azaltmak üzere alınacak önlemlerin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde, seçilen bölge ile alternatif teknolojilerin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde ve projelerin uygulamasının izlenmesi ile denetiminde gerçekleştirilen çalışmadır.
ÇED Süreci	Bir Çevresel Etki değerlendirmesi için yapılacak uygulama ile başlayıp işin işlem sonrası kabulünün belirlenmesi ile biten süreçtir.
ÇED Raporu	ÇED sürecinin kesin sonucunu belirten doküman. Şu unsurları içermelidir: (i) özet, (ii) karar verme çerçevesi, (iii) çevresel temel (iv) projenin hedefleri ve tanımı, (v) alternatif analizleri, (vi) öngörülen çevresel etkilerin tanımı, (vii) çevre koruma tedbirleri, (viii) danışma ve katılım raporu, (ix) belirsizlik analizi ve (x) çevresel eylem ve izleme planı
Önlemler planı ve izleme planı (<i>Mitigation plan and monitoring plan</i>)	Proje faaliyetlerinin uygulandığı ve izlendiği; ÇED sürecinde yapılan anlaşmalara uyulmasını sağlamayı amaçlayan ve çevresel etkileri izleyerek bunların, tahmin edilen senaryoları yansıtıp yansıtmadığını belirten plan.
Etki (<i>Impact</i>)	Belirli bir projedeki herhangi bir faaliyetin, çevre üzerindeki muhtemel sonucu. Etkiler, potansiyel kaynak tüketme/harcama tanımlamalarını, iklim değişimi, asidifikasyon, bölgesel hava kirliliği, foto-kimyasal duman, biyolojik çeşitlilik üzerindeki etki, yeryüzündeki görsel veya diğer etkileri, gürültü/sessizlik, arazi/yakınlık, sular üzerindeki etkiler ve kazaları da içerebilir. Doğrudan, dolaylı, ikincil, kümülatif (toplam) ve sinerjik etkiler düşünülmelidir.
Etki azaltıcı önlem (<i>Mitigation measure</i>)	ÇED açısından, bir projenin mevcut veya potansiyel yan etkilerini önlemek, bu etkilerden kaçınmak veya en aza indirmek üzere girişilen eylem: bir öneriden vazgeçme veya öneriyi değiştirmeyi, yeniden konumlandırmayı; mevcut

TERİM	AÇIKLAMA
	olanakların en baştan geliştirilmesini bırakarak bu olanakların daha da yükseltilmiş performansına odaklanmayı, vs. içerebilir.
İzleme-Denetleme (<i>Monitoring</i>)	Bir projenin performansı ile bunun önceden belirlenmiş bir grup gösterge, kriter veya politika hedefleri karşısında çevre politikasına ve mevzuatına uyumunun gözlemlenmesi ve ölçülmesinin kombinasyonu.
Proje	Fiziksel İşlerin inşa edilmesi, değişikliği ve/veya işletmesi (örnek; tesis kurmak)
Halkın katılımı (<i>Public participation</i>)	Proje boyunca, proje faaliyetlerinden etkilenen aktörler veya “paydaşlar” ile girilen iletişim süreci.
İnceleme-Değerlendirme (<i>Reviewing</i>)	ÇED raporunun ve dolayısıyla ÇED sürecinin, tercihen görevlendirilmiş tarafsız bir komisyon tarafından değerlendirilme süreci
Kapsam belirleme (<i>Scoping</i>)	Belirli bir projeyle bağlantılı hangi konuların ÇED raporunda değinilmesi ve vurgulanması gerektiğine karar verme süreci.
Seçme-Eleme (<i>Screening</i>)	Belirli bir proje için (tam) bir ÇED’in gerekip gerekmediğine karar verme süreci (ÇED Yönetmeliğinde Ek II projeleri ve ayrıca Madde 16’ya tabi projeler için); ÇED Yönetmeliğinde, seçme-eleme, “ÇED Ön Araştırma” süreci şeklinde belirtilmiştir.
Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) (<i>Strategic Environmental Assessment, SEA</i>)	Bir plan ya da programın olası olumsuz çevresel etkilerinin değerlendirilmesi sürecidir. SÇD ile amaçlanan, plan ve programlara, sürecin en erken aşamasında çevresel değerlerin entegre edilmesi, olası olumsuz etkilerin en aza indirilmesi veya ortadan kaldırılması için gereken önlemlerin alınmasıdır.

19 KAYNAKLAR

Canter, L. 1996. Environmental Impact Assessment. Second Edition. Irwin/McGraw-Hill.

Commonwealth Department of Health and Aged Care, Australia. 2001. *Health Impact Assessment Guidelines, September 2001*.

Erickson, P.A. 1994. A Practical Guide to Environmental Impact Assessment. Academic Press Inc.

European Union. 2001. *Guidance on EIA: Reviewing*.

European Union. 2001. *Guidance on EIA: Scoping*.

European Union. 2001. *Guidance on EIA: Screening*.

European Union. 1999. *Guidelines for the Assessment of Indirect and Cumulative Impacts as well as Impact Interactions*.

European Union. Directorate General for Transport. 1999. Manual on Strategic Environmental Assessment of Transport Infrastructure Plans. DHV Environment and Infrastructure B.V.

European Union. 1999. Handbook of Implementation of Environmental Legislation. Horizontal Legislation.

Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment (1994). *Guidelines and Principles for Social Impact Assessment*.

Petts, J [ed.]. 1999. Handbook of Environmental Impact Assessment. Volume 1: *Environmental Impact Assessment, Process, Methods and Potential*. Blackwell Science Ltd. (Wathern, Chapter 15; Hankinson: Chapter 16).

Petts, J. [ed.]. 1999. Handbook of Environmental Impact Assessment. Volume 2: *Environmental Impact Assessment in Practice: Impact and Limitations*. Blackwell Science Ltd.

Department of the Environment, UK. 1995. A Guide to Risk Assessment and Risk Management for Environmental Protection. London.

The World Bank. 1999. Environmental Assessment Sourcebook.

The World Bank. 1999. *Environmental Management Plan*. In The World Bank Operational Manual: Operational Policies.

The World Bank. 1998. *Monitoring Environmental Quality*. In Pollution and Abatement Handbook.

EK 1 ÇED YÖNETMELİĞİ EK 1: ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ UYGULANACAK PROJELER LİSTESİ

1- Rafineriler:

- a) Ham petrol rafinerileri,
- b) 500 ton/gün üzeri taşkömürü ve bitümlü maddelerin gazlaştırılması ve sıvılaştırılması projeleri,
- c) Doğalgaz sıvılaştırma ve gazlaştırma tesisleri.

2- Termik güç santralleri:

- a) Toplam ısı gücü 300 MWt (Megawatt termal) ve daha fazla olan termik güç santralleri ile diğer yakma sistemleri,
- b) Nükleer güç santralleri ve diğer nükleer reaktörlerin kurulması ve sökümü (max. gücü sürekli termik yük bakımından 1 kilovatt aşmayan, atom çekirdeği parçalanabilen ve çoğalan maddelerin dönüşümü, üretimi amaçlı araştırma projeleri hariç).

3- Radyasyonlu nükleer yakıtlar:

- a) Nükleer yakıtların yeniden işlenmesi,
- b) Nükleer yakıtların üretimi veya zenginleştirilmesi,
- c) Radyasyondan arınmış nükleer yakıtların veya sınır değerin üzerinde radyasyon içeren atıkların işlenmesi,
- ç) Radyasyonlu nükleer yakıtların nihai bertarafı işlemi,
- d) Yalnız radyoaktif atıkların nihai bertarafı işlemi,
- e) Yalnızca radyasyonlu nükleer yakıtların (10 yıldan uzun süre için planlanmış) veya nükleer atıkların üretim alanından farklı bir alanda depolanması,
- f) Radyasyondan arınmış nükleer yakıtların nihai bertarafı.

4- Demir ve çeliğin ergitilmesi ile ilgili tesisler:

- a) Cevherden hadde mamulü üreten tesisler,
- b) Hurdaya dayalı sıvı çelik üreten tesisler (50.000 ton/yıl ve üzeri),
- c) Haddehaneler (50.000 ton/yıl ve üzeri),
- ç) Döküm tesisleri (50.000 ton/yıl ve üzeri),
- d) Demir dışı metal tesisleri (ergitme veya haddeleme veya döküm) (25 000 ton/yıl ve üzeri).

5- Konsantrelerden ya da ikincil ham maddelerden metalurjik, kimyasal ya da elektrolitik prosesler vasıtası ile demirli olmayan ham metallerin üretilmesi tesisleri.

6- Asbest çıkartılması ve asbest içeren ürünleri işleme veya dönüştürme projeleri:

- a) Asbest madeni işletmeleri ve zenginleştirme tesisleri,
- b) Son ürün olarak friksiyon (sürtünme) maddesi üreten 50 ton/yıl ve üzeri kapasiteli tesisler,
- c) 200 ton/yıl ve üzeri asbest kullanan diğer tesisler,
- ç) 10.000 ton/yıl ve üzeri kapasiteli, son ürünü asbestli beton olan tesisler.

7- Fonksiyonel olarak birbirine bağlı çeşitli birimleri kullanarak endüstriyel ölçekte üretim yapan kimya tesisleri

- a) Organik kimyasalların üretimi,
- b) İnorganik kimyasalların üretimi,
- c) Fosfor, azot ve potasyum bazlı basit veya bileşik gübrelerin üretimi.

8- Patlayıcı ve parlayıcı maddelerin üretildiği tesisler.

9- Yollar, geçişler ve havaalanları:

- a) Şehirlerarası demiryolu hatları,
- b) Pist uzunluğu 2.100 m ve üzeri olan havaalanları,
- c) Otoyollar, ekspres yollar ve devlet yollarının yapımı,
- ç) Dört ve üzeri şeritli yolların yapımı, iki ya da daha az trafik şeridi bulunan mevcut yolların dört ya da daha fazla şeritli olacak şekilde yenilenmesi ya da genişletilmesi, yeniden yapılan ya da genişletilen bölümün sürekli uzunluğunun 10 km ya da daha uzun olacak şekilde uzatılması.

10- Suyolları, limanlar ve tersaneler:

- a) 1.350 DWT ve üzeri ağırlıktaki deniz araçlarının geçişine izin veren kıta içi su yollarının yapımı ve kıta içi su trafiği için yapılacak olan limanlar,

b) 1.350 DWT ve üzeri ağırlıktaki deniz araçlarının yanaşabileceği ticari amaçlı liman, iskele ve rıhtımlar (güneşlenme ve sportif amaçlı iskeleler hariç),

c) Yük ve yolcu gemilerinin yapım, bakım, söküm ve onarımı amaçlı tersaneler ile 24 m üzerinde yat imalatı yapan tesisler,

ç) Yat Limanları.

11- Tehlikeli ve Özel İşleme Tabi Atıklar:

a) Tehlikeli ve Özel İşleme Tabi Atıkların geri kazanılması ve/veya nihai bertarafını yapacak tesisler,

b) Yakma kapasitesi 1000 kg/gün ve üzerinde olan tıbbi atıklar için projelendirilen yakma tesisleri,

c) Günlük 1 ton ve üzeri depolama kapasitesine sahip olan tıbbi atık düzenli depolama tesisleri,

ç) Yıllık işleme kapasitesi 2000 ton ve üzeri olan atık yağ geri kazanımı için projelendirilen tesisler,

d) Tehlikeli atık ihtiva eden atık barajları, atık havuzları.

12- Günlük kapasitesi 100 ton ve üzeri katı atıkların yakma, kompost ve diğer tekniklerle ara işleme tabi tutulması ve bertaraf edilmesi için kurulan tesisler ve/veya alanı 10 hektardan büyük veya hedef yılı da dahil depolanacak katı atık miktarının günlük 100 ton ve üzeri olan katı atık depolama tesisleri, atık barajları, atık havuzları.

13- 10 milyon m³/yıl ve üzeri yeraltı suyu çıkarma veya suyu yeraltında depolama projeleri.

14- Boru ile içme suyu taşımaları dışında kalan büyük su aktarma projeleri:

a) Olası su sıkıntısını önlemek amacı ile akarsu havzaları arasında, 100 milyon m³/yıl ve üzeri su aktarma projeleri,

b) (a) bendi dışında uzun dönemli yıllık ortalama akışı 2 milyar m³ ü aşan bir akarsu havzasından söz konusu akışın % 5'i ve üzeri miktarda su aktarma projeleri.

15- Su depolama tesisleri (Göl hacmi 10 milyon m³ ve üzeri olan baraj ve göletler.).

16- Kurulu gücü 25 MW ve üzeri olan nehir tipi santraller.

17- Kapasitesi 150 000 eşdeğer kişi ve/veya 30.000 m³/gün üzeri kapasiteli atık su arıtma tesisleri.

18- Et Ürünleri Üretim Tesisleri (Kesimin ve et ürünleri üretiminin birlikte yapıldığı tesisler):

a) Büyükbaş hayvan kesimi ve et ürünlerinin üretildiği tesisler (500 adet/gün ve üzeri),

b) Küçükbaş hayvan kesimi ve et ürünlerinin üretildiği tesisler (1500 adet/gün ve üzeri),

c) Kanatlı hayvanların kesimi ve et ürünlerinin üretildiği tesisler (200.000 adet/gün ve üzeri tavuk ve eşdeğeri diğer kanatlılar).

19- Büyükbaş ve/veya küçükbaş hayvan besi tesisleri (10000 adet ve üzeri büyükbaş, 20000 adet ve üzeri küçükbaş kapasiteli).

20- Kümes hayvanları ve domuzun yetiştirildiği kapasitesi aşağıda belirtilen tesisler:

a) Tavuk veya piliç yetiştirme tesisleri (Bir üretim periyodunda 60.000 adet ve üzeri tavuk, 85.000 adet ve üzeri piliç veya eş değeri diğer kanatlılar),

b) Domuz besi çiftlikleri (30 kg ve üzeri, 3.000 baş üzeri),

c) Dişi domuz üretim çiftlikleri (900 baş ve üzeri).

21- Kültür balıkçılığı projeleri, (1000 ton/yıl ve üzeri).

22- Entegre yağ üretim projeleri (Bitkisel ürünlerden hamyağ eldesinin ve rafinasyon işleminin birlikte yapıldığı tesisler).

23- Entegre süt ürünleri üretim tesisleri (50 ton/gün ve üzeri süttten peynir, yağ, yoğurt gibi süt ürünlerinden en az ikisinin üretildiği tesisler).

24- Maya fabrikaları.

25- Şeker fabrikaları.

26- Orman ürünleri ve selüloz tesisleri;

a) Selüloz üretim tesisleri,

b) Kereste veya benzeri lifli maddelerden kâğıt hamuru üretim tesisleri,

c) Her çeşit kâğıt üretim tesisleri (40.000 ton/yıl ve üzeri kapasiteli).

27- Terbiye işlemlerinden kasar (haşıl sökme, ağartma, merserizasyon, kostikleme ve benzeri.) veya boyama birimlerini içeren iplik, kumaş veya halı fabrikaları, (3.000 ton/yıl ve üzeri).

28- Madencilik projeleri;

Ruhsat hukuku ve aşamasına bakılmaksızın,

a) 25 hektar ve üzeri çalışma alanında (kazı ve döküm alanı toplamı olarak) açık işletme ve cevher hazırlama tesisleri,

- b) 150 hektarı aşan (kazı ve döküm alanı toplamı olarak) çalışma alanında açık işletme yöntemi ile kömür çıkarma ve cevher hazırlama tesisleri,
- c) Biyolojik, kimyasal, elektrolitik ya da ısıl işlem yöntemleri uygulanan cevher zenginleştirme tesisleri,
- ç) 1 inci ve 2 nci grup madenlerin her türlü işleme sokulması (kıırma-eleme, öğütme, yıkama ve benzeri) 100.000 m3/yıl ve üzeri kapasitede olanlar.
- 29- 500 ton/gün ham petrol ve 500 000 m3/gün doğal gazın çıkarılması.
- 30- Petrol, Doğalgaz ve kimyasalların 40 km'den uzun 600 mm ve üzeri çaplı borularla taşınması.
- 31- Çimento fabrikaları veya klinker üretim tesisleri.
- 32- 154 kV (kilovolt) ve üzeri gerilimde 15 km'den uzun enerji iletim tesisleri (iletim hattı, trafo merkezi, şalt sahaları).
- 33- 50.000 m3 ve üzeri kapasitede olan petrol, doğalgaz, petrokimya ve kimyasal madde depolama tesisleri.
- 34- Ham deri (işlenmiş ham deriden son ürün elde eden tesisler hariç) işleme tesisleri (500 ton/yıl ve üzeri).
- 35- Turizm konaklama tesisleri (500 oda ve üzeri) tatil köyleri ve/veya turizm kompleksleri.
- 36- İhtisas Sanayi Bölgeleri (EK-I ve EK-II Listelerinde yer alan faaliyetler).
- 37- Pil ve Akü üretim Tesisleri (montaj yapılan tesisler hariç).
- 38- Tarım İlaçları ve/veya farmasötik ürünlerin etken maddelerinin üretildiği tesisler.
- 39- Motorlu taşıtların üretimi.
- 40- Demiryolu taşıtlarının üretimi.
- 41- Hava taşıtlarının üretimi.
- 42- Cam, cam elyafı veya taş yünü üretim tesisleri (100 000 ton/yıl ve üzeri).
- 43- Lastik üretim tesisleri (iç ve dış motorlu taşıt ve uçak lastikleri, kolon, sırt kauçuğu, kord bezi ve benzeri).
- 44- Seramik, kiremit, tuğla veya porselen üretimi yapan tesisler (ana hammadde kapasitesi 100.000 ton/yıl üzerinde olanlar).

EK 2 ÇED YÖNETMELİĞİ EK II: SEÇME, ELEME KRİTERLERİ UYGULANACAK PROJELER LİSTESİ

(Ek I Listesinde yer alan alt sınırlar bu listede üst sınır olarak alınır.)

Kimya, petrokimya, ilaç ve atıklar

- 1- a) Kimyasalların üretimi, petrolden yağlama maddesi üretimi veya ara ürünlerin işlenmesi için projelendirilen tesisler (proses kaynaklı atığı ve yan ürünü olmayan sadece karışım yapan tesisler bu kapsamın dışındadır.),
b) Atık yağ geri kazanımı için projelendirilen tesisler (Yıllık işleme kapasitesi 2000 ton'dan az olanlar),
c) Yakma kapasitesi 200-1000 kg/gün arasında olan tıbbi atık yakma tesisleri, günlük 1 tondan az olan depolama kapasitesine sahip tıbbi atık düzenli depolama tesisleri ve tıbbi atıkların fiziksel ve kimyasal olarak ara işleme tabi tutulması amacıyla kurulan tesisler,
ç) Tehlikeli ve özel işleme tabi atıkların fiziksel yöntemlerle geri kazanılması.
- 2- Toplam depolama kapasitesi 500-50000 m³ arası olan doğalgaz, petrokimya, petrol ve kimyasal ürün depoları (Perakende satış istasyonları bu kapsamın dışındadır.).
- 3- Tarım ilaçları ve farmasötik ürünlerin, boya ve cilaların, elastomer esaslı ürünlerin ve peroksitlerin üretildiği veya elastomer esaslı ürünlerin işleme tabi tutulduğu tesisler, bitki gelişim düzenleyiciler.
- 4- Katı Atıkların yakılması, kompostlaştırılması ve depolanması için yapılan tesisler, atık barajları, atık havuzları.
- 5- Sabun veya deterjan üretimi yapan tesisler (hammaddesini hazır alıp sadece karışım yapan tesisler bu kapsamın dışındadır.).
- 6- Kümes ve ahır gübrelerinin geri kazanılması ve bertaraf edilmesine yönelik tesisler.
- 7- Toplam depolama kapasitesi 500 ton ve üzeri kapasitede olan patlayıcı ve parlayıcı madde depoları.

Sanayi tesisleri

- 8- Demir çelik veya demir dışı metal tesisleri (1.000 ton/yıl ve üzeri kapasiteli):
 - a) Demir çeliğin veya demir dışı metallerin ergitildiği, üretildiği tesisler,
 - b) Haddeme tesisleri (sıcak veya soğuk) veya Haddeme işlemi yapılmayan anma ısı gücü ≥ 10 MW olan tavlama fırınına içeren tesisler,
 - c) Döküm fabrikaları,
 - ç) Boru üretimi yapan tesisler,
 - d) Metal tozu üreten veya işleyen tesisler.
- 9- Kaplama tesisleri:
 - a) Elektrolitik veya kimyasal proseslerle metal veya plastiklerin yüzeylerinin metalle kaplandığı tesisler, metallere yüzey işlemi (mekanik işlem hariç) yapılan tesisler,
 - b) Sırlama veya emayeleme yapılan tesisler,
 - c) Lastik kaplama tesisleri.
- 10- Tekstil Tesisleri
 - a) Boyama (kimyasal veya kök boya kullanılarak), kasar veya baskı işlemi yapan iplik, kumaş veya halı fabrikaları,
 - b) Yün veya tiftiğin ovalanması, yağının alınması veya ağartmasının yapıldığı endüstriyel tip tesisler,
 - c) Denim (Kot) veya konfeksiyon ürünleri yıkama tesisleri
- 11- Cam, cam elyafı veya taş yünü üretim tesisleri.
- 12- Her çeşit kâğıt üretim tesisleri.
- 13- Selüloz işleme tesisleri.
- 14- Ham deri (işlenmiş ham deriden son ürün elde eden tesisler hariç) işleme tesisleri.

- 15- Hava Taşıtları Onarım Tesisleri.
- 16- İçten yanmalı motor üretimi.
- 17- Beyaz eşya üretimi veya boyamasının yapıldığı tesisler.
- 18- Damper, karoser vb. araç üstü ekipmanların boyanarak üretildiği tesisler.
- 19- Hazır Beton Tesisleri, çimento veya diğer bağlayıcı maddeler kullanılarak sıkıştırma, darbe, sarsma veya titreşim yoluyla şekillendirilmiş malzeme üreten tesisler, ön gerilimli beton elemanı, gaz beton, betopan ve benzeri üretim yapan tesisler.
- 20- Tuğla veya kiremit üretimi yapan tesisler.
- 21- Seramik veya porselen üretimi yapan tesisler. (Fırınlama işleminin yapıldığı tesisler)
- 22- Klinker öğütme tesisleri.

Tarım, orman, su kültürü ve gıda

- 23- Bitkisel ürünlerin üretimi ile ilgili projeler:
 - a) Bitkisel ham yağ veya rafine yağ elde eden tesisler,
 - b) Nişasta üretimi yapan tesisler,
 - c) Fermantasyon ile alkollü içki üreten tesisler veya malt tesisleri,
 - ç) Sigara fabrikaları.
- 24- Hayvansal ürünlerin üretimi ile ilgili projeler:
 - a) Hayvansal yağların üretimini yapan tesisler,
 - b) Su ürünleri işleme tesisleri,
 - c) Süt işleme tesisleri (5 ton/gün–50 ton/gün kapasiteli),
 - ç) Kültür balıkçılığı projeleri (30 – 1.000 ton/yıl),
 - d) Balık kuluçkahaneleri (40 milyon adet/yıl ve üzeri yavru üretimi),
 - e) Büyükbaş (50 adet/gün ve üzeri) ve/veya Küçükbaş (300 adet/gün ve üzeri) hayvanların kesiminin yapıldığı tesisler,
 - f) Kanatlı hayvanların kesiminin yapıldığı tesisler (10.000 adet/gün ve üzeri),
 - g) Rendering tesisleri.
- 25- Arazi kullanım vasfını değiştirmeyi amaçlayan projeler:
 - a) Kullanım amacı değiştirilmeksizin tarım arazilerinin yeniden yapılandırılması ile ilgili projeler, (500 hektar ve üzeri)
 - b) İşlenmemiş veya yarı işlenmiş alanların, tarım ve orman amacı ile kullanımını amaçlayan projeler, (500 hektar ve üzeri)
 - c) Orman alanlarının başka amaçla kullanıma dönüştürülmesi projeleri (500 hektar ve üzeri),
 - ç) Tarımsal amaçlı su yönetimi projeleri (1000 hektar ve üzeri).
- 26- Hayvan Yetiştirme Tesisleri:
 - a) Büyükbaş ve/veya küçükbaş hayvan besi tesisleri (500–10000 adet büyükbaş, 1000–20000 adet küçükbaş kapasiteli),
 - b) Tavuk veya piliç yetiştirme tesisleri (Bir üretim periyodunda 20.000 ile 60.000 adet arası tavuk, 30.000 ile 85.000 adet arası piliç veya eş değeri diğer kanatlılar),
 - c) Kürk Hayvanı Yetiştiriciliği yapılan tesisler (5000 adet/yıl ve üzeri),
 - ç) Domuz besi çiftlikleri (30 kg ve üzeri, 1.000 – 3.000 baş arası),
 - d) Dişi domuz üretim çiftlikleri (300 – 900 baş arası).

Ulaşım, altyapı ve kıyı yapıları

- 27- Alt yapı tesisleri:
 - a) Akarsu havzaları arasında su aktarma projeleri (EK-I'de yer almayanlar),
 - b) Kıta içi su yollarının yapımı (EK-I'de yer almayanlar),
 - c) Akarsu yataklarının düzenlenmesi (kuru dereler ve mevsimsel akış gösteren dereler hariç),
 - ç) Limanlar, iskeleler, rıhtımlar (EK-I'de yer almayanlar),
 - d) Balıkçı barınakları, römorkör barınakları,
 - e) Denizden 10.000 m2 ve üzerinde alan kazanılması projeleri,

f) Erozyonla mücadele etmek için kıyılarda yapılan çalışmalar ve kıyının değişimine neden olabilecek deniz kenarında yapılan çalışmalar; dalgakıran, mahmuz, mendirek, set vb. (bunların bakımı onarımı hariç),

g) Demiryolu hatları (EK-I'de yer almayanlar),

ğ) Demiryolu taşımacılığında kullanılan aktarma amaçlı tesisler, demiryolu terminallerinin yapımı,

h) Tramvaylar, yükseltilmiş ve yeraltından geçen demiryolu hatları, yolcu taşıma için kullanılan benzer hatlar (metrolar, hafif raylı taşıma sistemleri, ve benzeri.),

ı) Havaalanları (Ek-I'de yer almayanlar),

i) İl yolları,

j) Dip tarama projeleri,

k) Çekek Yerleri (Yat ve teknelere karaya çekme, bakım, onarım, konaklama, denize indirme hizmetleri sunan, tekne veya 24 m uzunluğa kadar yat imalatı yapan tesisler),

l) 1 milyon m3/yıl ve üzeri yeraltı suyu çıkarma veya yeraltında depolama projeleri,

m) Su depolama tesisleri (göl hacmi 5 milyon m3 ve üzeri baraj ve göletler),

n) Derin deniz deşarjı projeleri.

Enerji, turizm, konut

28- Kurulu gücü 0,5 MW ve üzeri olan nehir tipi santraller.

29- 10 MW ve üzeri Rüzgâr enerji santralleri.

30- Jeotermal kaynağın çıkartılması ve jeotermal enerji kullanan tesisler (Isı kapasitesi 5MWt-megawatt termal ve üzeri).

31- Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su elde edilmesi ve/veya nakledilmesi için kurulan endüstriyel tesisler (10 MW ve üzeri).

32- 154 kV üzeri gerilimdeki enerji iletim tesisleri (5 Km ve üzeri).

33- Toplu halde projelendirilen konutlar (200 konut ve üzeri).

34- Turizm konaklama tesisleri (100 oda ve üzeri oteller, tatil köyleri, turizm kompleksleri, ve benzeri.).

35- Eğitim kampusleri.

36- 50.000 m2 ve üzeri daimi kamp ve karavan alanları.

37- Temalı parklar (halkın eğlenmek amacı ile para ödeyerek girdiği, geniş alanlara kurulu parklar).

38- Kayak alanları ve mekanik tesisler.

39- Arabalar ve motosikletler için kalıcı yarış ve test sahaları.

40- Spor kompleksleri ve hipodromlar.

41- Golf tesisleri.

Madencilik

42- Madencilik projeleri

Ruhsat hukuku ve aşamasına bakılmaksızın;

a) Madenlerin çıkarılması (Ek-I'de yer almayanlar),

b) 5.000 m3/yıl ve üzeri kapasiteli blok ve parça mermer, dekoratif amaçlı taşların çıkartılması, işlenmesi ve yıllık 250.000 m2 ve üzeri kapasiteli mermer kesme, işleme ve sayalama tesisleri,

c) 1.000.000 m3/yıl ve üzerinde metan gazının çıkartılması ve depolanması,

ç) Karbondioksit ve diğer gazların çıkartıldığı, depolandığı veya işlendiği 10.000 ton/yıl ve üzeri kapasiteli tesisler,

d) 1 inci ve 2 nci grup madenlerin her türlü işleme sokulması (kıрма-eleme, öğütme, yıkama ve benzeri) Ek-I'de yer almayanlar,

e) Cevher hazırlama veya zenginleştirme tesisleri (Ek-I'de yer almayanlar).

43- 50.000 ton/yıl ve üzeri tuzun çıkarılması ve/veya her türlü tuz işleme tesisleri.

44- Kömür işleme tesisleri

a) Havagazı ve kok fabrikaları,

b) Kömür briketleme tesisleri,

c) Kömür yıkama tesisleri.

45- Petrokok, kömür ve diğer katı yakıtların depolama, sınıflama ve ambalajlama tesisleri (perakende satış birimleri hariç).

46- Kireç fabrikaları ve/veya alçı fabrikaları.

47- EK-I'de yer alan projeler kapsamında bulunmakla birlikte, yeni bir metot veya ürün denemek ve geliştirmek amacı ile hazırlanan ve iki yıldan uzun süreli olmayan projeler.

EK 3 ÇED YÖNETMELİĞİ EK III: PROJE TANITIM GENEL FORMATI

Başlık Sayfası:

Proje sahibinin adı, adresi, telefon ve faks numarası:

Projenin adı:

Proje için seçilen yerin adı, mevki:

Raporu hazırlayan çalışma grubunun / kuruluşun adı, adresi, telefon ve faks numaraları:

Raporun hazırlanış tarihi:

İçindekiler listesi:

Bölüm I: Projenin tanımı ve gayesi

Proje konusu yatırımın tanımı, ömrü, hizmet maksatları, önem ve gerekliliği.

Projenin fiziksel özelliklerinin, inşaat ve işletme safhalarında kullanılacak arazi miktarı ve arazinin tanımlanması.

Önerilen projeden kaynaklanabilecek önemli çevresel etkilerin genel olarak açıklanması (su, hava, toprak kirliliği, gürültü, titreşim, ışık, ısı, radyasyon ve benzeri.)

Yatırımcı tarafından araştırılan ana alternatiflerin bir özeti ve seçilen yerin seçiliş nedenlerinin belirtilmesi.

Bölüm II: Proje için seçilen yerin konumu

Proje yeri ve alternatif alanların mevki, koordinatları, yeri tanıtıcı bilgiler.

Bölüm III: Proje yeri ve etki alanının mevcut çevresel özellikleri

Önerilen proje nedeniyle kirlenmesi muhtemel olan çevrenin; nüfus, fauna, flora, jeolojik ve hidrojeolojik özellikler, doğal afet durumu, toprak, su, hava, (atmosferik koşullar) iklimsel faktörler, mülkiyet durumu, mimari ve arkeolojik miras, peyzaj özellikleri, arazi kullanım durumu, hassasiyet derecesi (EK-V'deki Duyarlı Yörelere listesi de dikkate alınarak) ve yukarıdaki faktörlerin birbiri arasındaki ilişkileri de içerecek şekilde açıklanması.

Bölüm IV: Projenin önemli çevresel etkileri ve alınacak önlemler

1- Önerilen projenin aşağıda belirtilen hususlardan kaynaklanması olası etkilerinin tanıtımı. (Bu tanım kısa, orta, uzun vadeli, sürekli, geçici ve olumlu olumsuz etkileri içermelidir.)

a) Proje için kullanılacak alan,

b) Doğal kaynakların kullanımı,

c) Kirleticilerin miktarı, (atmosferik şartlar ile kirleticilerin etkileşimi) çevreye rahatsızlık verebilecek olası sorunların açıklanması ve atıkların minimizasyonu.

2- Yatırımın çevreye olan etkilerinin değerlendirilmesinde kullanılacak tahmin yöntemlerinin genel tanıtımı.

3- Çevreye olabilecek olumsuz etkilerin azaltılması için alınması düşünülen önlemlerin tanıtımı.

Bölüm V: Halkın katılımı

1- Projeden etkilenmesi muhtemel halkın belirlenmesi ve halkın görüşlerinin çevresel etki değerlendirmesi çalışmasına yansıtılması için önerilen yöntemler,

2- Görüşlerine başvurulması öngörülen diğer taraflar,

3- Bu konuda verebileceği diğer bilgi ve belgeler,

Bölüm VI: Yukarıda verilen başlıklara göre temin edilen bilgilerin teknik olmayan bir özeti

Ekler: Çevresel etki değerlendirmesi başvuru dosyası hazırlanmasında kullanılan ve çeşitli kuruluşlardan sağlanan bilgi ve belgeler ile raporda kullanılan tekniklerden rapor metninde sunulamayan aşağıdaki belgeler.

1- Proje için belirlenen yer ve alternatiflerinin varsa; çevre düzeni, nazım, uygulama imar planı, vaziyet planı veya plan değişikliği teklifleri

2- Yatırımcı için projesi ile ilgili olarak daha önceden alınmış izin, onay, ruhsat veya ilgili kurumlardan alınmış belgeler ve benzeri.

3- Proje için seçilen alana ilişkin arazi kullanım durumu.

Notlar ve kaynaklar

Yeterlilik Belgesi Tebliği kapsamında çevresel etki değerlendirmesi başvuru dosyası hazırlayan çalışma grubunun tanıtımı:

Adı soyadı, mesleği, özgeçmişi, referansları ve rapordan sorumlu olduğunu belirten imzası.

EK 4 ÇED YÖNETMELİĞİ EK IV: PROJE TANITIM DOSYASININ HAZIRLANMASINDA ESAS ALINACAK SEÇME ELEME KRİTERLERİ

Başlık Sayfası:

Proje sahibinin adı, adresi, telefon ve faks numaraları:

Projenin adı:

Proje için seçilen yerin adı, mevki:

Projenin tanımı ve gayesi:

Dosyayı hazırlayan çalışma grubunun / kuruluşun adı, adresi, telefon ve faks numaraları:

Dosyanın hazırlanış tarihi:

1. Projenin özellikleri

Projenin özelliklerinde aşağıda verilen hususlar göz önüne alınmalıdır

- a) Projenin iş akım şeması, kapasitesi, kapladığı alan, teknolojisi, çalışacak personel sayısı,
- b) Doğal kaynakların kullanımı (arazi kullanımı, su kullanımı, kullanılan enerji türü vb.),
- c) Atık üretimi miktarı (katı, sıvı, gaz vb.) ve atıkların kimyasal, fiziksel ve biyolojik özellikleri,
- ç) Kullanılan teknoloji ve malzemelerden kaynaklanabilecek kaza riski,
- d) Projenin muhtemel çevresel etkilerine karşı alınacak tedbirler.

2. Projenin yeri

Projeden etkilenmesi muhtemel alanın hassasiyeti değerlendirilirken aşağıda verilen hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

- a) Mevcut arazi kullanımı ve kalitesi (tarım alanı, orman alanı, planlı alan, su yüzeyi ve benzeri),
- b) EK-V deki Duyarlı Yöreler listesi dikkate alınarak; sulak alanlar, kıyı kesimleri, dağlık ve ormanlık alanlar, tarım alanları, milli parklar, özel koruma alanları, nüfusça yoğun alanlar, tarihsel, kültürel, arkeolojik ve benzeri önemi olan alanlar, erozyon alanları, heyelan alanları, ağaçlandırılmış alanlar, potansiyel erozyon ve ağaçlandırma alanları ile 16/12/1960 tarihli ve 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanun gereğince korunması gereken akiferler.

3. Projenin ve yerin alternatifleri (proje teknolojisinin ve proje alanının seçilme nedenleri)

Sonuçlar

Burada yapılan tüm açıklamaların özeti ile projenin önemli çevresel etkilerinin sıralandığı ve alternatiflerin karşılaştırıldığı genel değerlendirmesi yapılacaktır.

EKLER:

Proje için belirlenen yerin varsa; çevre düzeni, nazım, uygulama imar planı, vaziyet planı veya plan değişikliği teklifleri,

Proje alanı ve yakın çevresinin mevcut arazi kullanımını değerlendirmek için; yerleşim alanlarının, ulaşım ağlarının, enerji nakil hatlarının, mevcut tesislerin ve yönetmeliğin Ek-V listesinde yer alan Duyarlı Yöreler Listesinde belirtilen diğer alanların (proje alanı ve yakın çevresinde bulunması halinde) yerlerine ilişkin verileri gösterir bilgiler 1/25000 ölçekli hâlihazır harita (varsa çevre düzeni planı, yoksa topografik harita) üzerine işlenerek kısaca açıklanması,

Proje alanının ölçekli jeoloji haritası bu harita üzerinde yeraltı ve yerüstü sularının gösterimi ve alanın depremsellik durumunun açıklanması.

Notlar ve Kaynaklar:

Yeterlilik Belgesi Tebliği kapsamında Proje Tanıtım Dosyasını Hazırlayanların Tanıtımı:

Adı soyadı, mesleği, özgeçmişi, referansları ve dosyadan sorumlu olduğunu belirten imzası.

EK 5 ÇED YÖNETMELİĞİ EK V: DUYARLI YÖRELER

Bu yönetmelik kapsamında bulunan projelere ilişkin yapılacak çalışmalar sırasında **başvurulması gereken** mevzuatın dökümü aşağıda yer almaktadır. **Mevzuatta olabilecek değişiklikler bu bölümün ayrılmaz bir parçasıdır.**

1. Ülkemiz mevzuatı uyarınca korunması gerekli alanlar

- a) 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinde tanımlanan ve bu kanunun 3. maddesi uyarınca belirlenen "Milli Parklar", "Tabiat Parkları", "Tabiat Anıtları" ve "Tabiat Koruma Alanları",
- b) 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu uyarınca Orman Bakanlığı'na belirlenen "Yaban Hayatı Koruma Sahaları ve Yaban Hayvanı Yerleştirme Alanları",
- c) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 2. maddesinin "a - Tanımlar" bendinin 1.,2.,3. ve 5. alt bentlerinde "Kültür Varlıkları", "Tabiat Varlıkları", "Sit" ve "Koruma Alanı" olarak tanımlanan ve aynı kanun ile 3386 sayılı kanunun (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkında Kanun) ilgili maddeleri uyarınca tespiti ve tescili yapılan alanlar,
- d) 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu kapsamında olan Su Ürünleri İstihsal ve Üreme Sahaları,
- e) 4/9/1988 tarihli ve 19919 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nin 17 nci ve 1/7/1999 tarihli ve 23742 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle değişik 18.,19. ve 20. maddelerinde tanımlanan alanlar,
- f) 2/11/1986 tarihli ve 19269 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği'nin 49. maddesinde tanımlanan "Hassas Kirlenme Bölgeleri",
- g) 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" olarak tespit ve ilan edilen alanlar,
- h) 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'na göre koruma altına alınan alanlar,
- i) 6831 sayılı Orman Kanunu gereğince orman alanı sayılan yerler,
- j) 3621 sayılı Kıyı Kanunu gereğince yapı yasağı getirilen alanlar,
- k) 3573 Sayılı Zeytinciliğin İslahı ve Yabancılarının Aşılattırılması Hakkında Kanunda belirtilen alanlar,
- l) 4342 sayılı Mera Kanununda belirtilen alanlar,
- m) 30.01.2002 tarih ve 24656 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği"nde belirtilen alanlar,

2. Ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler uyarınca korunması gerekli alanlar

- a) 20/2/1984 tarih ve 18318 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi" (BERN Sözleşmesi) uyarınca koruma altına alınmış alanlardan "Önemli Deniz Kaplumbağası Üreme Alanları"nda belirtilen I. ve II. Koruma Bölgeleri, "Akdeniz Foku Yaşama ve Üreme Alanları",
- b) 12/6/1981 tarih ve 17368 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi" (Barcelona Sözleşmesi) uyarınca korumaya alınan alanlar,
 - i) 23/10/1988 tarihli ve 19968 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarının Korunmasına Ait Protokol" gereği ülkemizde "Özel Koruma Alanı" olarak belirlenmiş alanlar,
 - ii) 13/9/1985 tarihli Cenova Bildirgesi gereği seçilmiş Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından yayımlanmış olan "Akdeniz'de Ortak Öneme Sahip 100 Kıyasal Tarihi Sit" listesinde yer alan alanlar,

- ııı) Cenova Deklerasyonu’nun 17. maddesinde yer alan “Akdeniz’e Has Nesli Tehlikede Olan Deniz Türlerinin” yaşama ve beslenme ortamı olan kıyısız alanlar,
- c) 14/2/1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Sözleşmesi”nin 1. ve 2. maddeleri gereğince Kültür Bakanlığı tarafından koruma altına alınan “Kültürel Miras” ve “Doğal Miras” statüsü verilen kültürel, tarihi ve doğal alanlar,
- d) 17/05/1994 tarih ve 21937 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Önem Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi” (RAMSAR Sözleşmesi) uyarınca koruma altına alınmış alanlar.

3. Korunması gereken alanlar

- a) Onaylı Çevre Düzeni Planlarında, mevcut özellikleri korunacak alan olarak tesbit edilen ve yapılaşma yasağı getirilen alanlar (Tabii karakteri korunacak alan, biyogenetik rezerv alanları, jeotermal alanlar v.b.),
- b) Tarım Alanları: Tarımsal kalkınma alanları, sulanan, sulanması mümkün ve arazi kullanma kabiliyet sınıfları I, II, III ve IV olan alanlar, yağışa bağlı tarımda kullanılan I. ve II. sınıf ile, özel mahsul plantasyon alanlarının tamamı,
- c) Sulak Alanlar: Doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suların durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gel-git hareketinin çekilme devresinde 6 metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerler,
- d) Göller, akarsular, yeraltısuyu işletme sahaları,
- e) Bilimsel araştırmalar için önem arzeden ve/veya nesli tehlikeye düşmüş veya düşebilir türler ve ülkemiz için endemik olan türlerin yaşama ortamı olan alanlar, biyosfer rezervi, biyotoplar, biyogenetik rezerv alanları, benzersiz özelliklerdeki jeolojik ve jeomorfolojik oluşumların bulunduğu alanlar

EK 6 SEÇME-ELEME KONTROL LİSTESİ

“EU Guidance on EIA: Screening” (Haziran 2001)’den uyarlanmıştır.

Bu kontrol listesinin nasıl doldurulacağına ilişkin bir örnek aşağıda verilmektedir.

Dikkate alınacak sorular Dikkate alınacak hususlar ile ilgili daha fazla bilgi için, <u>Kapsam Belirleme</u> bölümündeki ayrıntılı listeye bakınız.	Evet/Hayır/? Kısaca belirtin.	Önemli bir etkiye neden olması olası mıdır? Evet/Hayır/? – Neden?
Projenin kısa tanımı:		
1. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde alanda fiziksel değişikliğe sebep olacak faaliyetler gerçekleştirilecek mi? (Topoğrafya, arazi kullanımı, su kaynaklarında değişiklikler, vb.)		
2. Projenin inşaat ve işletme dönemlerinde, arazi, su, malzeme ya da enerji gibi doğal kaynaklar (özellikle yenilenemeyen ve sınırlı olanlar) kullanılacak mı?		
3. Proje kapsamında insan sağlığına ya da çevreye zararlı olabilecek maddelerin üretimi, taşınması ya da depolanması söz konusu mu; ya da proje, insan sağlığı ile ilgili gerçek ya da algılanan riskler içeriyor mu?		
4. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde katı atık ortaya çıkacak mı?		
5. Proje kapsamında havaya kirletici ya da herhangi bir tehlikeli, toksik, ya da zararlı madde emisyonu olacak mı?		
6. Proje, gürültü ya da vibrasyona sebep olacak mı ya da ışık, ısı enerjisi ya da elektromanyetik radyasyon yayacak mı?		
7. Proje, araziye, yüzey sularına, yeraltı sularına, kıyı sularına ya da denize kirletici deşarjından dolayı toprak ya da suların kirlenmesine neden olacak mı?		
8. Projenin inşaat ve işleme dönemlerinde insan sağlığını ya da çevreyi etkileyecek kaza riski söz konusu mu?		

Dikkate alınacak sorular Dikkate alınacak hususlar ile ilgili daha fazla bilgi için, <u>Kapsam Belirleme</u> bölümündeki ayrıntılı listeye bakınız.	Evet/Hayır/? Kısaca belirtin.	Önemli bir etkiye neden olması olası mıdır? Evet/Hayır/? – Neden?
9. Proje sosyal çevrede, örneğin nüfus yapısında, geleneksel hayat tarzında ve istihdamda önemli değişikliklere neden olacak mı?		
10. Projeden sonra gerçekleştirilecek ve çevresel etkilere neden olacak diğer faaliyetler, ya da yörede mevcut ya da planlanan tesislerle birlikte kümülatif (toplam) etkilerin ortaya çıkması olasılığı gibi göz önünde bulundurulması gereken hususlar var mı?		
11. Proje alanında ya da çevresinde ulusal ya da uluslararası yasalarla ekolojik, peyzaj, kültürel ya da diğer değerleri için koruma altına alınmış ve projeden etkilenebilecek alanlar var mı?		
12. Proje alanında ya da çevresinde, projeden etkilenebilecek önemli ya da ekolojik açıdan hassas bölgeler (sulak alanlar, su kaynakları, kıyı bölgeleri, dağlar, ormanlar ya da ormanlık araziler gibi) var mı?		
13. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek koruma altında, hassas ya da önemli flora ya da fauna türlerinin kullandığı (üreme, yuva yapma, beslenme, dinlenme, kışlama ya da göç amaçlı) alanlar var mı?		
14. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek herhangi bir kıta içi, kıyı, deniz ya da yeraltı su kaynağı var mı?		
15. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek yüksek peyzaj ya da görsel değere sahip yerler var mı?		
16. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek olan ve rekreasyon alanlarına ya da tesislerine ulaşmak için halk tarafından kullanılan herhangi bir güzergah ya da tesis var mı?		
17. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek olan ve trafik tıkanlığına maruz kalabilecek ya da çevre problemlerine yol açabilecek ulaşım yolları var mı?		

Dikkate alınacak sorular Dikkate alınacak hususlar ile ilgili daha fazla bilgi için, <u>Kapsam Belirleme</u> bölümündeki ayrıntılı listeye bakınız.	Evet/Hayır/? Kısaca belirtin.	Önemli bir etkiye neden olması olası mıdır? Evet/Hayır/? – Neden?
18. Proje alanı, çok sayıda kişi tarafından görülebilecek bir konumda mıdır?		
19. Proje alanında ve çevresinde projeden etkilenebilecek tarihi ya da kültürel öneme sahip alanlar var mı?		
20. Proje alanı, daha önceden yapılaşma olmayan ve yeşil alan kaybının çok olacağı bir yerde mi?		
21. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek mevcut arazi kullanımları (ev, bahçe, diğer özel mülkiyet, sanayi, ticari tesis, rekreasyon alanı, halka açık alan, tarım, ormancılık, turizm, madencilik ya da mazleme ocağı gibi) var mı?		
22. Proje alanı ve çevresinde projeden etkilenebilecek, gelecekte gerçekleştirilmesi planlanan arazi kullanımları var mı?		
23. Proje alanı ve çevresinde yüksek nüfus yoğunluğu ya da yapılaşma olan ve projeden etkilenebilecek yerler mevcut mu?		
24. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek okul, hastane, ibadet yeri, halka açık tesisler gibi hassas arazi kullanımları bulunuyor mu?		
25. Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek önemli, yüksek kalitede ve az bulunur kaynaklar (örneğin yeraltı suyu, yüzey suları, ormancılık, tarım, balıkçılık, turizm, mineraller gibi) yer alıyor mu?		
26. Proje alanında ya da çevresinde halihazırda çevresel kirliliğine maruz kalmış ya da tahrip edilmiş olan (örneğin çevresel standartların aşıldığı) alanlar bulunuyor mu?		
27. Proje alanında deprem, çökme, toprak kayması, erozyon, sel, taşkın, aşırı ya da olumsuz iklim koşulları meydana gelerek projenin çevresel sorunlar doğurmasına yol açması olasılığı var mıdır?		

Dikkate alınacak sorular Dikkate alınacak hususlar ile ilgili daha fazla bilgi için, <u>Kapsam Belirleme</u> bölümündeki ayrıntılı listeye bakınız.	Evet/Hayır/? Kısaca belirtin.	Önemli bir etkiye neden olması olası mıdır? Evet/Hayır/? – Neden?
Projenin ve proje yerinin ÇED'e ihtiyacı olduğunu gösterir özelliklerinin özeti:		

ÖRNEK:

Dikkate alınacak sorular Dikkate alınacak faktörler ile ilgili ileri rehberlik için, <u>Kapsam Belirleme Rehberi</u> 'ndeki listeye bakınız.	Evet/Hayır/? Kısaca belirtin	Önemli bir etkiye neden olması olası mıdır? Evet/Hayır/? – Neden?
Projenin kısa tanımı: Mevcut kırsal ABC Kasabasının yanında 500 yeni ev inşası.		
1. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde alanda fiziksel değişikliğe sebep olacak faaliyetler gerçekleştirilecek mi? (Topoğrafya, arazi kullanımı, su kaynaklarında değişiklikler, vb.)	Evet. Proje, şu anda tarım alanı olarak kullanılan alanda geniş bir yer kaplayacak ve nehir geçişi olacak.	Evet. Tarım arazisi kaybı ve nehirde derivasyon (çevirme) olacak.
3. Proje kapsamında insan sağlığına ya da çevreye zararlı olabilecek maddelerin üretimi, taşınması ya da depolanması söz konusu mu; ya da proje, insan sağlığı ile ilgili gerçek ya da algılanan riskler içeriyor mu?	Evlerde tipik olarak kullanılan küçük miktarlar dışında hayır.	Hayır.
4. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde katı atık ortaya çıkacak mı?	Evet. İnşaat, küçük bir tepede kazı gerektirecek; ve kazı fazlasının taşınması, bertarafı ya da tekrar kullanımı söz konusu olacak.	Evet, nakliye işleri komşu kasabada büyük etkiye neden olabilir.
9. Proje sosyal çevrede, örneğin nüfus yapısında, geleneksel hayat tarzında ve istihdamda önemli değişikliklere neden olacak mı?	Hayır. Mevcut kasaba 1950'lerde kurulmuştur.	Hayır.
10. Projeden sonra gerçekleştirilecek ve çevresel etkilere neden olacak diğer faaliyetler, ya da yörede mevcut ya da planlanan tesislerle birlikte kümülatif (toplam) etkilerin ortaya çıkması olasılığı gibi göz önünde bulundurulması gereken hususlar var mı?	Evet. Proje nedeniyle kasabanın halihazırda yetersiz olan kanalizasyon sisteminin genişletilmesini ve iyileştirilmesini gerektirecek.	Evet. Kanalizasyon sisteminin genişletilmesi için fazla yer yok ve kasabada koku problemi var.
19. Proje alanında ve çevresinde projeden etkilenebilecek tarihi ya da kültürel öneme sahip alanlar var mı?	? Alan hakkında yeterli bilgi yok.	? İşareti daha fazla araştırma yapılmasını gerektiriyor.

EK 7 KAPSAM BELİRLEME KONTROL LİSTESİ – 1. BÖLÜM

“EU Guidance on EIA: Scoping” (Haziran 2001)’den uyarlanmıştır.

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
1. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde alanda fiziksel değişikliğe sebep olacak faaliyetler gerçekleştirilecek mi? (Topoğrafya, arazi kullanımı, su kaynaklarında değişiklikler, vb.)				
1.1	Arazi kullanımı, bitki örtüsü veya topoğrafyadaki geçici ya da kalıcı değişiklikler (arazi kullanımı yoğunluğunun artması dahil)?			
1.2	Arazinin hazırlanması, bitkilerin ve üst toprağın sıyrılması, binaların yıkılması?			
1.3	Yeni arazi kullanımlarının ortaya çıkması?			
1.4	İnşaat öncesi etüdler, örneğin toprak etüdü, sondaj kuyuları?			
1.5	İnşaat işleri?			
1.6	Yıkım işleri?			
1.7	İnşaat işleri ve işçilerin konaklaması için yapılacak geçici tesisler (şantiye)?			
1.8	Yer üstündeki yapılar, binalar, çizgisel yapılar (yol gibi), ya da kazı-dolgu işleri?			
1.9	Yeraltı işleri, madencilik, tünel açma?			
1.10	Rehabilitasyon işleri?			
1.11	Dip taraması?			
1.12	Kıyı yapıları, sahil duvarı, rıhtım, iskele?			
1.13	Denizdeki, açık denizdeki yapılar?			
1.14	Üretim ve imalat prosesleri?			
1.15	Ürün ve malzemelerin depolanması için tesisler?			
1.16	Sıvı ve katı atıkların arıtımı veya bertarafı için tesisler?			
1.17	İşletme aşamasında çalışacak personel için kalıcı konutlar?			
1.18	Yeni karayolu, demir yolu veya deniz trafiği (inşaat ve işletme aşamalarında)?			
1.19	Yeni ya da güzergahı değişen karayolu, demiryolu, hava ve deniz yolu ulaşımı ya da diğer			

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
	ulaşım yolları (istasyon, liman, havaalanı, vb dahil)?			
1.20	Mevcut ulaşım yollarının ve altyapısının kapatılması ya da güzergahlarının değiştirilmesi nedeniyle trafik düzenindeki değişiklikler?			
1.21	Yeni ya da güzergahı değiştirilmiş enerji iletim hatları, boru hatları?			
1.22	Akarsu veya göl ve deniz hidrolojisinde su tutma, baraj inşası, yeraltı kanalı açma, nehir yönünün çevrilmesi (derivasyon), vb nedeniyle oluşacak değişiklikler			
1.23	Akarsu geçişleri?			
1.24	Yüzey ve yeraltı sularının çıkarılması, kullanılması ve transferi?			
1.25	Arazide ve su kaynaklarında, yüzey akışını ve drenajı etkileyecek değişiklikler?			
1.26	İnşaat, işletme ve işletmeye kapatma aşamalarında personel ve malzeme taşınması/nakliyesi?			
1.27	Uzun süreli işletmeye kapatma ve ıslah/restorasyon çalışmaları?			
1.28	Faaliyetin işletmeye kapatılması sırasında çevreyi etkileyebilecek faaliyetler?			
1.29	Alana geçici veya kalıcı olarak gelecek insanlar (işçi/personel, vb)?			
1.30	Yabancı veya egzotik bitki ve hayvan türlerinin ortaya çıkması?			
1.31	Yerel (ve/veya endemik) türlerin ve genetik çeşitliliğin kaybı?			
1.32	Diğer faaliyetler?			
2. Projenin inşaat ve işletme dönemlerinde, arazi, su, malzeme ya da enerji gibi doğal kaynaklar (özellikle yenilenemeyen ve sınırlı olanlar) kullanılacak mı?				
2.1	Arazi, özellikle gelişmemiş/ yapılaşmamış alanlar ya da tarım alanları?			
2.2	Su?			
2.3	Mineraller?			
2.4	İnşaat malzemesi (agrega)?			
2.5	Ormanlar ya da kereste?			
2.6	Enerji (elektrik ve yakıt)?			
2.7	Diğer kaynaklar?			

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
3. Proje kapsamında insan sağlığına ya da çevreye zararlı olabilecek maddelerin üretimi, taşınması ya da depolanması söz konusu mu; ya da proje, insan sağlığı ile ilgili gerçek ya da algılanan riskler içeriyor mu?				
3.1	Proje kapsamında insan sağlığı ve çevre (flora, fauna, su kaynakları) için tehlikeli ve toksik madde ve malzemelerin kullanımı söz konusu mu?			
3.2	Proje, hastalıkların görülme sıklığını ve hastalığa neden olan vektörleri etkileyecek mi (örneğin, böcekler ya da su yoluyla bulaşan hastalıklar)?			
3.3	Proje, insanların refahını (örneğin yaşam koşullarının değişmesine neden olarak) etkileyecek mi?			
3.4	Projeden etkilenebilecek özellikle hassas/duyarlı kişiler (hastanedeki hastalar, yaşlılar, vb.) var mı?			
3.5	Diğer nedenler?			
4. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde katı atık ortaya çıkacak mı?				
4.1	Sıyrılan üst toprak tabakası ya da maden atıkları?			
4.2	Evsel katı atık (evlerden ya da ticari yapılardan kaynaklanan)?			
4.3	Tehlikeli ya da toksik atıklar (radyoaktif atıklar dahil)?			
4.4	Diğer endüstriyel proses atıkları?			
4.5	İhtiyaç fazlası ürün?			
4.6	Aritma çamurları (evsel ve diğer atıksuların arıtımından)?			
4.7	İnşaat ya da yıkım atıkları (moloz)?			
4.8	İhtiyaç olmayan makine ve donanımlar?			
4.9	Kirlenmiş topraklar ve diğer malzemeler?			
4.10	Tarımsal atıklar?			
4.11	Diğer katı atıklar?			
5. Proje kapsamında havaya kirletici ya da herhangi bir tehlikeli, toksik, ya da zararlı madde emisyonu olacak mı?				
5.1	Sabit ve sabit olmayan kaynaklarda fosil yakıtların yanmasından oluşan emisyonlar?			
5.2	Üretim işlemlerinden kaynaklanan emisyonlar?			

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
5.3	Malzemelerin kullanılması, depolanması, taşınması sırasında oluşan emisyonlar?			
5.4	Tesis ve ekipmanlar dahil, inşaat faaliyetlerinden kaynaklanan emisyonlar?			
5.5	İnşaat malzemesi, sıvı ve katı atıklardan kaynaklanan koku ve toz?			
5.6	Atıkların yakılmasından kaynaklanan emisyonlar?			
5.7	Atıkların (örneğin, ağaç/ahşap kesim/bıçkı artıklarının, inşaat artıklarının) açık havada yakılmasından kaynaklanan emisyonlar?			
5.8	Diğer kaynaklardan ortaya çıkan emisyonlar?			
6. Proje, gürültü ya da vibrasyona sebep olacak mı ya da ışık, ısı enerjisi ya da elektromanyetik radyasyon yayacak mı?				
6.1	Araçların (örnek: motor, havalandırma tesisi, kırıcılar) çalışmasından kaynaklanan?			
6.2	Endüstriyel faaliyetlerden?			
6.3	İnşaat ve yıkım işlerinden?			
6.4	Patlatma ve yığma/depolama?			
6.5	İnşaat ve işletme aşamasında trafikten?			
6.6	Aydınlatma ve soğutma sistemlerinden?			
6.7	Elektromanyetik radyasyon kaynaklarından? (Yakınındaki insanlara ve ekipmanlara olan etkileri de göz önüne alınmalıdır.)			
6.8	Diğer kaynaklardan?			
7. Proje, araziye, yüzey sularına, yeraltı sularına, kıyı sularına ya da denize kirleticili deşarjından dolayı toprak ya da suların kirlenmesine neden olacak mı?				
7.1	Tehlikeli ve toksik maddelerin kullanımı, depolanması ve dökülmesinden kaynaklanan?			
7.2	Arıtılmış ya da arıtılmamış evsel ve diğer atıksuların su kaynaklarına ve toprağa deşarj edilmesinden kaynaklanan?			
7.3	Havaya atılan kirleticilerin suda ve toprakta çökmesinden			

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
	kaynaklanan?			
7.4	Diğer kaynaklardan?			
7.5	Bu kaynaklardan ortaya çıkan kirleticilerin uzun dönemde alıcı ortamlarda birikme riski var mı?			
8. Projenin inşaat ve işleme dönemlerinde insan sağlığını ya da çevreyi etkileyecek kaza riski söz konusu mu?				
8.1	Tehlikeli ve toksik maddelerin depolanması, kullanılması veya üretilmesi sırasında oluşabilecek patlama, dökülme ve yangınlar nedeniyle?			
8.2	Çevreyi korumaya yönelik önlemlerin normal sınırlarının ötesindeki (örneğin, kirlilik kontrolü sistemlerinin yetersizliği) durumlar nedeniyle?			
8.3	Diğer nedenlerden?			
8.4	Proje, çevreye zarar veren doğal afetlerden (örneğin sel, deprem, toprak kayması, vb) etkilenebilir mi?			
9. Proje sosyal çevrede, örneğin nüfus yapısında, geleneksel hayat tarzında ve istihdamda önemli değişikliklere neden olacak mı?				
9.1	Nüfus, yaş grupları, sosyal gruplar, vb.'de değişiklikler?			
9.2	İnsanların/ toplulukların yeniden yerleştirilmesi; ya da evlerin ya da okul, hastane, sosyal tesis gibi tesislerin tahribi nedeniyle?			
9.3	Dışardan göç alınması ya da yeni yerleşimlerin oluşturulması nedeniyle?			
9.4	İskan, eğitim, sağlık gibi yerel tesis ve hizmetlere olan talebin artması nedeniyle?			
9.5	İnşaat ve işletme aşamasında iş imkanı sağlayarak; ya da işsizliğe yol açarak ya da ekonomiyi olumsuz yönde etkileyerek?			
9.6	Diğer nedenlerle?			
10. Projeden sonra gerçekleştirilecek ve çevresel etkilere neden olacak diğer faaliyetler, ya da yörede mevcut ya da planlanan tesislerle birlikte kümülatif (toplam) etkilerin ortaya çıkması olasılığı gibi göz önünde bulundurulması gereken hususlar var mı?				
10.1	Proje, daha fazla iskan, yeni yollar, yeni yan sanayi kolları			

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
	ve kamu hizmetleri gibi çevre üzerinde önemli etkileri olabilecek yeni gelişmelere yol açacak mı?			
10.2	Proje, çevreye etkisi olabilecek destek tesislerinin ve projeye bağlı yatırımların yapılmasına yol açacak mı, örneğin; • Altyapı tesisleri (yollar, elektrik enerjisi temini, atık bertarafı, atıksu arıtımı, vb.) • İskan • Madencilik ve malzeme alımı • Mal ve hizmet temini • Diğer?			
10.3	Projeden sonraki arazi kullanımının çevreye etkisi olacak mı?			
10.4	Proje bundan sonraki yatırımlar için örnek teşkil edecek mi?			
10.5	Benzer etkileri olan civardaki mevcut veya planlanan faaliyetler nedeniyle kümülatif (toplam) etkiler ortaya çıkacak mı?			

Kontrol listesinin nasıl kullanıldığını gösteren birkaç örnek aşağıda verilmiştir.

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
1. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde alanda fiziksel değişikliğe sebep olacak faaliyetler gerçekleştirilecek mi? (Topoğrafya, arazi kullanımı, su kaynaklarında değişiklikler, vb.)				
1.6	Yıkım işleri?	Evet	İki tarihi binanın yıkılması gerekecek.	Evet, binalar ulusal koruma altında ve tescilli.
1.11	Dip taraması?	Evet	Yeni bir kıyı bölgesi oluşturmak için kanalda dip taraması yapılacaktır.	Hayır, kanalda hali hazırda düzenli olarak dip taraması yapılıyor.
2. Projenin inşaat ve işletme dönemlerinde, arazi, su, malzeme ya da enerji gibi doğal kaynaklar (özellikle yenilenemeyen ve sınırlı olanlar) kullanılacak mı?				
2.4	İnşaat malzemesi (agrega)?	Evet	İnşaatta kullanılacak çok	Evet, malzeme

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
			miktarda toprak ve agrega malzeme alınması gerekecek. Bu malzeme halihazırda yapılaşma/ gelişme olmayan doğal bir alandan alınacak.	sahasında önemli değişiklikler olacak. Civarında geniş bir insan kitlesini etkileyecek. Yerel kaynakların kullanımı önemli ölçüde artacak.
3. Proje kapsamında insan sağlığına ya da çevreye zararlı olabilecek maddelerin üretimi, taşınması ya da depolanması söz konusu mu; ya da proje, insan sağlığı ile ilgili gerçek ya da algılanan riskler içeriyor mu?				
3.4	Projeden etkilenebilecek özellikle hassas/duyarlı kişiler (hastanedeki hastalar, yaşlılar, vb.) var mı?	Evet	Proje alanı bölge hastanesinin yanında yer alıyor. İnşaat aşamasında gürültü, vb nedeniyle önemli ölçüde rahatsızlığa neden olabilir.	Evet, bir yıllık inşaat aşaması boyunca hastanenin çevresinde gürültü seviyesi artacak.
4. Projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması dönemlerinde katı atık ortaya çıkacak mı?				
4.2	Evsel katı atık (evlerden ya da ticari yapılardan kaynaklanan)?	Evet	Nüfus artışı nedeniyle evsel ve diğer katı atıkların miktarı da artacak.	Hayır, katı atık yönetimindeki yerel kapasite yeterlidir.
5. Proje kapsamında havaya kirleticisi ya da herhangi bir tehlikeli, toksik, ya da zararlı madde emisyonu olacak mı?				
5.5	İnşaat malzemesi, sıvı ve katı atıklardan kaynaklanan koku ve toz?	Evet	İnşaat aşamasındaki kazı ve dolgu işleri kuru hava koşullarında civardaki habitatlar ve yerleşimler üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir.	Evet, çevredeki habitatlar uluslararası koruma altında ve toz çökmesine karşı hassas. Hastanedeki hastalar toza maruz kalmaları nedeniyle olumsuz etkilenebilir.
6. Proje, gürültü ya da vibrasyona sebep olacak mı ya da ışık, ısı enerjisi ya da elektromanyetik radyasyon yayacak mı?				
6.5	İnşaat ve işletme aşamasında trafikten?	Evet	İnşaat aşamasında malzeme nakliyesinin neden olacağı trafik yükü yöre sakinlerini ve hastaneyi etkileyebilir.	Evet, mevcut gürültü seviyesi trafik ve sanayi nedeniyle halihazırda oldukça yüksek.
7. Proje, araziye, yüzey sularına, yeraltı sularına, kıyı sularına ya da denize kirleticisi deşarjından dolayı toprak ya da suların kirlenmesine neden olacak mı?				
7.2	Arıtılmış ya da arıtılmamış evsel ve diğer atıksuların su kaynaklarına ve toprağa deşarj edilmesinden kaynaklanan?	Evet	Yeni yerleşecek olanlar (nüfus artışı) nedeniyle evsel atıksu miktarı artacak.	Muhtemel, yeni bir arıtma tesisine ihtiyaç duyulması halinde önemli olabilir.
8. Projenin inşaat ve işletme dönemlerinde insan sağlığını ya da çevreyi etkileyecek kaza riski söz				

No	Kapsam Belirleme ile İlgili Sorular	Evet/ Hayır/ ?	Hangi çevresel özellik projeden etkilenecek? Nasıl?	Bu etki önemli olabilir mi? Neden?
konusu mu?				
8.4	Proje, çevreye zarar veren doğal afetlerden (örneğin sel, deprem, toprak kayması, vb) etkilenebilir mi?	Evet	Proje, bir taşkın alanında yer alıyor.	Evet, hükümet politikası taşkın alanlarında yapılaşma ve yatımlara karşı.
9. Proje sosyal çevrede, örneğin nüfus yapısında, geleneksel hayat tarzında ve istihdamda önemli değişikliklere neden olacak mı?				
9.1	Nüfus, yaş grupları, sosyal gruplar, vb’de değişiklikler?	Evet	Yeni yerleşecek olan 10,000 kişi, bölgenin 5,000 olan nüfusunu aniden 15,000’e yükseltecek. Kırsal yapı kentsele dönüşecek. Mevcut topluluklar, kültürel yapı, ekonomik koşullar ve iskan özellikleri değişecek.	Evet, yerel halk az nüfusludur; güçlü bir toplumsal yapıya ve kültürel kimliğe sahiptir.

EK 8 KAPSAM BELİRLEME KONTROL LİSTESİ – 2. BÖLÜM: PROJE ALANI VE ÇEVRESİNDEKİ MEVCUT ÇEVRESEL ÖZELLİKLER

“EU Guidance on ELA: Scoping” (Haziran 2001) ’den uyarlanmıştır.

Listenin 1. Bölümünde belirlenen proje özelliklerinin her biri için aşağıdaki çevresel özelliklerin etkilenip etkilenmeyeceğine ilişkin sorulacak sorular:

Soru- Proje alanında veya çevresinde projeden etkilenmesi muhtemel yerel çevresel özellikler var mıdır? • Uluslararası, ulusal veya yerel mevzuatla koruma altına alınmış ve projeden etkilenebilecek ekolojik, peyzaj, doğal, kültürel veya diğer değerler? • Ekolojik özellikleri nedeniyle önemli ya da hassas olan diğer alanlar: • sulak alanlar? • akarsular ve göller? • kıyı bölgesi? • dağlar? • ormanlar veya ormanlık alanlar? • Koruma altında bulunan, önemli veya hassas fauna veya flora türlerinin üreme, yuva yapma, beslenme, dinlenme, kışlama veya göç amacıyla kullandığı alanlar? • Kıyı, deniz, yeraltı veya kıta içi su kaynakları? • Peyzaj değeri yüksek yerler? • Rekreasyon alanlarına ya da tesislerine ulaşmak için halk tarafından kullanılan güzergah ya da tesisler? • Trafik sıkışıklığı veya diğer çevresel sorunlara neden olması olası nakliye güzergahları? • Tarihi veya kültürel özelliği olan yerler veya unsurlar?
Soru – Proje alanı çok sayıda insan tarafından görülebilecek bir konumda mı?
Soru – Proje alanı, daha önceden yapılaşma olmayan ve yeşil alan kaybının çok olacağı bir yerde mi?
Soru – Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek mevcut arazi kullanımı şekilleri var mıdır? Örneğin: • Evler, bahçeler, diğer özel mülkiyet, • Sanayi, • Ticaret, • Rekreasyon alanı, • Halka açık alanlar, • Halka açık tesisler, • Tarım, • Ormancılık, • Turizm, • Madencilik ya da malzeme ocakları.
Soru – Proje alanı ve çevresinde projeden etkilenebilecek, gelecekte gerçekleştirilmesi planlanan arazi kullanımları var mıdır?
Soru – Proje alanı ve çevresinde projeden etkilenebilecek yüksek nüfus yoğunluğu ya da yapılaşma olan yerler var mıdır?

Soru – Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek hassas arazi kullanımları var mıdır? • hastaneler, • okullar, • ibadet yerleri, • halka açık tesisler.
Soru – Proje alanında ya da çevresinde projeden etkilenebilecek önemli, yüksek kalitede ve az bulunur kaynakların bulunduğu yerler var mıdır? Örneğin: • yeraltı su kaynakları, • yüzey suları, • ormancılık, • tarım, • balıkçılık, • turizm, • mineraller.
Soru – Proje alanında ya da çevresinde halihazırda çevresel kirliliğine maruz kalmış ya da tahrip edilmiş olan (örneğin çevresel standartların aşıldığı), projeden etkilenmesi muhtemel alanlar var mıdır?
Soru – Proje alanında deprem, çökme, toprak kayması, erozyon, sel, taşkın veya sıcaklık terselmesi (inversiyon), sis, aşırı rüzgar gibi olumsuz iklim koşulları meydana gelerek projenin çevresel sorunlar doğurmasına yol açması olasılığı var mıdır?
Soru – Projenin herhangi bir çevresel unsurun fiziksel durumunu etkileme olasılığı var mıdır? • Mikroiklim ve yerel ve daha büyük ölçekteki iklim koşulları da dahil olmak üzere atmosferik koşullar? • Su – nehir, göl ve yeraltı sularının miktar, debi ya da su seviyeleri. Haliçler, kıyı suları veya denizler? • Toprak – miktar, derinlik, nem, stabilite veya erozyon? • Jeolojik özellikler ve zemin durumu?
Soru – Projeden kaynaklanan deşarj ve emisyonların herhangi bir çevresel unsurun kalitesini etkileme olasılığı var mıdır? • Yerel hava kalitesi? • İklim değişikliği ve ozon tabakasının incilmesi konuları dahil olmak üzere küresel hava kalitesi? • Su kalitesi- nehirler, göller, yeraltı suları. Haliçler, kıyı suları veya denizler? • Sularda bitki besin maddeleri (azot ve fosfor) ve yosunlaşma (ötrafikasyon)? • Suların veya toprağın asitlenmesi? • Topraklar? • Gürültü? • Isı, ışık veya elektriksel enterferans da dahil olmak üzere elektromanyetik radyasyon? • Doğal ve tarımsal sistemlerin verimliliği?
Soru – Projenin gerek yerel gerekse küresel bağlamda herhangi bir kaynağın buluna-bilirliğini etkileme olasılığı var mıdır? • Fosil yakıtlar? • Su? • Mineraller ve agrega malzeme? • Kereste? • Diğer yenilenemez kaynaklar?

- Çevredeki altyapı kapasitesi- su, kanalizasyon, elektrik enerjisi üretimi ve iletimi, telekomünikasyon, atık bertafında kullanılan güzergahlar, demiryolları?

Soru – Projenin insan veya toplum sağlığını veya refahını etkileme olasılığı var mıdır?

- İnsanlar tarafından tüketilen hava, su, gıda ve diğer ürünlerin kalitesi veya toksisitesi?
- Bireylerin, toplulukların ya da nüfusun kirliliğe maruz kalma yüzünden hastalanmaları veya ölmeleri?
- Böcekler de dahil olmak üzere hastalık yayan vektörlerin ortaya çıkması veya dağılımı?
- Bireylerin, toplulukların ya da nüfusun hastalığa karşı hassasiyetleri?
- Bireylerin kişisel güvenlik hissi?
- Toplumsal uyum ve kimlik?
- Kültürel kimlik ve aidiyet?
- İskan koşulları?
- İstihdam ve istihdamın niteliği?
- Ekonomik koşullar?
- Sosyal kurumlar?

EK 9 İNCELEME DEĞERLENDİRME KONTROL LİSTESİ

“EU Guidance on EIA: Reviewing” (Haziran 2001) ’den uyarlanmıştır.

BÖLÜM 1. PROJENİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
Projenin Amacı ve Özellikleri				
1.1	Projeye neden ihtiyaç duyulduğu ve projenin amaçları açıklanmış mı?			
1.2	Uygulama programı, projenin inşaat, işletme ve işletmeye kapatılması aşamalarının tahmini süreleri ile başlangıç ve bitiş tarihleri de verilerek tanımlanmış mı? (Bu bağlamda, projenin ana aşamaları içindeki farklı faaliyet aşamaları da, örneğin madencilik faaliyetlerinde madenin çıkarılması aşaması, belirtilmelidir.)			
1.3	Projenin tüm ana bileşenleri tanımlanmış mı? (Bu konu hakkında daha fazla bilgi için, bu raporda sunulan Kapsam Belirleme Kontrol Listesi’nin birinci bölümüne, “proje özellikleri” kısmına bkz.)			
1.4	Tüm proje bileşenlerinin yerleri, gerektiği şekilde harita, plan ve şekiller kullanılarak tanımlanmış mı?			
1.5	Proje alan(lar)ının genel yerleşim plan(lar)ı tanımlanmış mı? (Açık alanlar, binalar, diğer fiziksel yapılar, yeraltı çalışmaları, kıyı çalışmaları, depo alanları ve tesisleri, su yapıları, bitkilendirme, ulaşım koridorları, sınırlar dahil olmak üzere)			
1.6	Doğrusal projelerde, güzergah koridoru, düşey ve yatay planlar, tüneller ve hafriyat işleri tanımlanmış mı?			
1.7	Proje kapsamındaki tüm inşaat faaliyetleri tanımlanmış mı?			
1.8	Proje kapsamındaki tüm işletme faaliyetleri tanımlanmış mı?			
1.9	Projenin işletmeye kapatılması aşamasındaki tüm faaliyetler tanımlanmış mı? (Örneğin; kapatma, ekipmanların sökülmesi, yıkma, alanı boşaltma, rehabilitasyon–doğaya yeniden kazandırma, arazinin yeniden kullanımı, vb..)			
1.10	Proje için ihtiyaç duyulan ek hizmetler ya da diğer yatırımlar tanımlanmış mı? (Örneğin ulaşım, nakliye, su, kanalizasyon, atık bertarafı, elektrik, telekomünikasyon gibi hizmetler ya da örneğin yollar, limanlar, elektrik iletim hatları, boru hatları gibi diğer yatırım projeleri)			
1.11	Proje nedeniyle ya da projenin sonucunda ortaya çıkabilecek diğer gelişmeler ya da yatırımlar belirlenmiş mi? (Örneğin, yeni konutlar, yollar, su ya da kanalizasyon altyapısı, kum, micir, çakıl gibi malzemelerin çıkarılması)			

BÖLÜM 1. PROJENİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
1.12	Proje nedeniyle ya da projenin sonucunda değişecek ya da sona erecek mevcut faaliyetler belirlenmiş mi?			
1.13	Proje ile birlikte kümülatif (toplam) etkilere neden olabilecek mevcut ya da planlanan diğer faaliyetler ya da yatırımlar belirlenmiş mi?			
Proje Ölçeği				
1.14	Projenin kalıcı bileşenlerinin herbirinin kapladığı alanın büyüklüğü belirtilmiş mi; ve ölçekli bir harita üzerinde gösterilmiş mi? <i>(Ulaşım düzenlemeleri, peyzaj ve ek tesisler de dahil olmak üzere)</i>			
1.15	İnşaat için geçici olarak kullanılacak alanın büyüklüğü belirtilmiş mi; ve haritada gösterilmiş mi?			
1.16	Projenin işletmesi için geçici olarak kullanılan arazinin eski haline getirilmesi ve gelecekteki arazi kullanım durumu tanımlanmış mı? <i>(Örneğin, maden çıkarılan ya da taş ocağı olarak işletilen alanlar)</i>			
1.17	Projenin bir parçası olarak geliştirilen diğer yapıların ya da faaliyetlerin boyutları, büyüklüğü tanımlanmış mı? <i>(Örneğin binanın taban alanı ve yüksekliği; hafriyat miktarı; bitkilendirme alanı ve bitkilerin yüksekliği; toprak set, baca köprüleri gibi yapıların yüksekliği; suyun debisi ya da derinliği gibi)</i>			
1.18	Projenin bir parçası olarak inşa edilen yapıların ya da diğer tesislerin şekli (formu) ve dış görünüşü tanımlanmış mı? <i>(Örneğin, mazlemelerin türü, cilası ve rengi, bina ve yapıların mimari tasarımı, bitki türleri, zemin yüzeyleri vb.)</i>			
1.19	Kentsel ve benzeri kalkınma projeleri için, yeni yerleşimlerin nüfusu ve diğer özellikleri, ya da iş topluluklarının sayıları ve diğer özellikleri tanımlanmış mı?			
1.20	İnsanların ya da işyerlerinin yerlerinin değiştirilmesini içeren projeler için, yeniden yerleştirilecek nüfus ve işyerlerinin sayıları ve diğer özellikleri tanımlanmış mı?			
1.21	Yeni ulaşım altyapısı ya da trafik yükünü önemli ölçüde arttıran projelerde, proje sonucunda ortaya çıkan ya da güzergahı değiştirilen yeni trafiğin türü, hacmi, zamansal ve coğrafi dağılımı tanımlanmış mı?			
Üretim Prosesleri ve Yöntemleri ve Kullanılan Kaynaklar				
1.22	Projenin işletme süreçlerinin tamamı tanımlanmış mı? <i>(Örneğin, üretim ya da mühendislik prosesleri, başlıca hammadde üretimi, tarım ya da ormancılık üretimi yöntemleri, maden çıkarma ve mazleme alımı prosesleri)</i>			
1.23	Projenin ortaya çıkardığı ürünlerin türleri ve miktarları tanımlanmış mı? <i>(Bunlar ana hammaddeler ya da üretilmiş mallar olabilir; elektrik</i>			

BÖLÜM 1. PROJENİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
	<i>enerjisi ya da su gibi ürünler; evler, ulaşım, perakendecilik, rekreasyon, eğitim, belediye hizmetleri [su, atıklar, vb.] gibi hizmet ya da mallar olabilir.)</i>			
1.24	İnşaat ve işletme için gerekli hammadde ve enerjinin türü ve miktarı belirtilmiş mi?			
1.25	Hammadde temini ve kullanımı çevresel açıdan değerlendirilmiş mi?			
1.26	Enerji ve hammadde kullanımı verimlilik açısından değerlendirilmiş mi?			
1.27	Proje kapsamında kullanılan, depolanan ya da üretilen tehlikeli maddeler tanımlanmış ve miktarları belirtilmiş mi? • inşaat aşamasında • işletme aşamasında • işletmeye kapatma aşamasında			
1.28	Hammaddelerin proje alanına ulaştırılması, ve bu kapsamdaki trafik hareketlerinin sayısı tanımlanmış mı? (kara, demir ve deniz ulaşımı dahil; günlük ya da aylık trafik hareketleri) • inşaat aşamasında • işletme aşamasında • işletmeye kapatma aşamasında			
1.29	Projenin neden olduğu ya da proje sonucunda ortadan kalkan istihdam tanımlanmış mı? • inşaat aşamasında • işletme aşamasında • işletmeye kapatma aşamasında			
1.30	Proje alanına işçi, personel ve ziyaretçilerin ulaşımı için yapılan ulaşım düzenlemeleri ve trafik hareketleri tanımlanmış mı? • inşaat aşamasında • işletme aşamasında • işletmeye kapatma aşamasında			
1.32	Proje personeli ve çalışanları ya da geçici işçiler için sağlanan konut ve hizmetler tanımlanmış mı? (Bu madde, inşaat için ya da uzun vadeli olarak proje için alana önemli miktarda işgücünün göç etmesini gerektiren projeler ile ilgilidir.)			
Atıklar, Deşarj ve Emisyonlar				
1.33	Proje sonucunda ortaya çıkan katı atıkların türü ve miktarı belirtilmiş mi? (İnşaat ve yıkım artıkları, hafriyat fazlası, proses atıkları, yan ürünler, fazla ya da ıskarta ürünler, tehlikeli atıklar, evsel atıklar ya da ticari atıklar, tarım ya da ormancılık atıkları, arazinin hazırlanmasın-dan kaynaklanan atıklar, madencilik atıkları, işletmeye kapatma aşamasında ortaya çıkan atıklar dahil) • inşaat aşamasında • işletme aşamasında • işletmeye kapatma aşamasında			
1.34	Proje sonucunda ortaya çıkan katı atıkların bileşimi/içeriği, toksisitesi ya da diğer tehlikeli özellikleri değerlendirilmiş mi?			

BÖLÜM 1. PROJENİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
1.35	Bu katı atıkların toplanması, depolanması, işlenmesi/arıtılması, nakliyesi ve nihai bertarafına ilişkin yöntemler tanımlanmış mı?			
1.36	Tüm katı atıkların nihai bertarafının yapılacağı yerler tanımlanmış mı?			
1.37	Proje sonucunda ortaya çıkan atıksuların türü ve miktarı belirtilmiş mi? (<i>Drenaj ve yüzey akışı, proses atıksuları, soğutma suyu, arıtılmış atıksular, evsel atıksu dahil</i>) • inşaat aşamasında • işletme aşamasında • işletmeye kapatma aşamasında			
1.38	Proje sonucunda ortaya çıkan tüm atıksuların bileşimi, toksisitesi ya da diğer tehlikeli özellikleri değerlendirilmiş mi?			
1.39	Bu atıksuların toplanması, depolanması (örneğin dengeleme amacıyla), arıtılması, iletilmesi ve nihai deşarj noktasına ilişkin yöntemler tanımlanmış mı?			
1.40	Tüm atıksuların nihai olarak deşarj edileceği alıcı ortamlar tanımlanmış mı?			
1.41	Projeden kaynaklanan gaz ya da partikül madde emisyonlarının türü ve miktarı belirtilmiş mi? (<i>Prosesten kaynaklanan emisyonlar, kaçak emisyonlar, sabit ve mobil santrallerde fosil yakıtların yakılmasından kaynaklanan emisyonlar, trafik kaynaklı emisyonlar, malzeme ve kimyasalların kullanılmasından kaynaklanan tozlar, ve kokular dahil</i>) • inşaat aşamasında • işletme aşamasında • işletmeye kapatma aşamasında			
1.42	Projeden kaynaklanan emisyonların bileşimi, toksisitesi ya da diğer tehlikeli özellikleri değerlendirilmiş mi?			
1.43	Atmosfer emisyonlarının toplanması, arıtılması ve nihai olarak atmosfere atılmasına ilişkin yöntemler tanımlanmış mı?			
1.44	Emisyon kaynakları/ emisyonların yerleri ve emisyonların özellikleri belirtilmiş mi? (<i>Örneğin, baca yüksekliği, gaz çıkış hızı ve sıcaklığı, vb...</i>)			
1.45	Artık ve atıkların geri kazanılmasına ilişkin potansiyel tanımlanmış mı? (<i>Katı atıkların ve atıksuların yeniden kullanımı, geri dönüşümü ve bunlardan enerji elde edilmesi dahil</i>)			
1.46	Projeden kaynaklanacak gürültü, ısı, ışık ya da elektromanyetik radyasyon tanımlanmış ve miktarı belirtilmiş mi? (<i>Ekipmanlar, prosesler, inşaat faaliyetleri, trafik, aydınlatma, vb. dahil</i>)			
1.47	Tüm atık, deşarj ve emisyonların miktarının ve bileşiminin/içeriğinin tahmin edilmesinde kullanılan yöntemler tanımlanmış mı; ve karşılaşılan zorluklar belirtilmiş mi?			

BÖLÜM 1. PROJENİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
1.48	Atık, deşarj ve emsiyonlara ilişkin tahminlerdeki belirsizlikler tartışılmış mı?			
Kaza Riski ve Tehlikeler				
1.49	Projeden kaynaklanabilecek riskler tanımlanmış mı? • tehlikeli maddelerin kullanılmasından kaynaklanan riskler • dökülme, yangın ve patlamadan kaynaklanan riskler • trafik kazası riskleri • proses ve tesislerdeki arızalardan kaynaklanan riskler • projenin doğal afetlere maruz kalması sonucunda olabilecek riskler (<i>deprem, sel, toprak kayması, vb. 'den kaynaklanan riskler</i>)			
1.50	Kazaların ve olağandışı olayların önlenmesine yönelik önlemler ve bu gibi durumlarda uygulanacak acil durum önlemleri tanımlanmış mı? (<i>Önleyici tedbirler, eğitimler, acil durum planları, vb...</i>)			
Projenin Tanımına İlişkin Diğer Sorular				

BÖLÜM 2. ALTERNATİFLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
Alternatiflerin Değerlendirilmesi				
2.1	Projenin geliştirilme süreci tanımlanmış mı ve bu süreçte dikkate alınan alternatifler belirtilmiş mi? <i>(Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bu rapordaki "Kapsam Belirleme" bölümüne bkz.)</i>			
2.2	Projenin gerçekleştirilmemesi halinde (eylemsizlik alternatifi) ortaya çıkacak koşullar ve çevresel özellikler tanımlanmış mı?			
2.3	Alternatifler gerçekçi ve projeye özgü mü?			
2.4	Önerilen projenin seçilmesinin nedenleri, bu seçimde rol oynayan çevresel hususlar dahil, açıklanmış mı?			
2.5	Değerlendirilen alternatiflerin başlıca çevresel etkileri, önerilen projenin çevresel etkileri ile karşılaştırılmış mı?			
Alternatiflerin Değerlendirilmesine İlişkin Diğer Sorular				

BÖLÜM 3. PROJEDEN ETKİLENMESİ MUHTEMEL ÇEVRENİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
Çevresel Özellikler				
3.1	Proje alanı ve çevresindeki mevcut arazi kullanımı tanımlanmış mı; ve bu alanda yaşayan ya da bu alanı kullanan kişiler belirlenmiş mi? <i>(Konut, ticari, endüstriyel, tarımsal kullanımlar, rekreasyon alanları, halka açık alanlar, ve bina, yapı ve diğer taşınmazlar dahil)</i>			
3.2	Proje alanı ve çevresindeki topoğrafya, jeolojik yapı ve toprak özellikleri tanımlanmış mı?			
3.3	Alanın önemli topoğrafik ya da jeolojik özellikleri belirtilmiş ve toprak özellikleri ve kullanımı tanımlanmış mı? <i>(Toprak kalitesi, stabilite ve erozyon, tarım amaçlı kullanım ve arazi kullanım kabiliyeti dahil)</i>			
3.4	Proje alanı ve çevresinde projeden etkilenebilecek flora ve fauna türleri ve habitatlar tanımlanmış mı; ve bu alanlar uygun harita(lar) üzerinde gösterilmiş mi?			
3.5	Projeden etkilenebilecek türlerin popülasyonları ve bu türlerin kullandığı habitatların özellikleri tanımlanmış mı; ve bunlar arasında koruma altına alınmış türler ya da alanlar var mı?			
3.6	Alandaki su kaynakları tanımlanmış mı? <i>(Akarsular ve yüzey suları, yeraltı suları, haliçler, kıyı suları, denizler, yüzey akışı ve drenaj dahil.)</i> <i>(Önemli Not: Proje su kaynaklarını etkilemeyecekse, bu madde ilgili değildir.)</i>			
3.7	Projeden etkilenebilecek su kaynaklarının hidrolojisi, kalitesi ve kullanımı tanımlanmış mı? <i>(Su temini, balıkçılık, spor amaçlı balık tutma, yüzmeye, rekreasyon, denizcilik, atıksu deşarjı dahil)</i>			
3.8	Yerel iklimsel özellikler ve meteorolojik koşullar ve mevcut hava kalitesi tanımlanmış mı? <i>(Önemli Not: Proje atmosferik özellikleri ve hava kalitesini etkilemeyecekse, bu madde ilgili değildir.)</i>			
3.9	Mevcut gürültü seviyesi tanımlanmış mı? <i>(Önemli Not: Proje akustik çevreyi etkilemeyecekse, bu madde ilgili değildir.)</i>			
3.10	Işık, ısı, elektromanyetik radyasyona ilişkin mevcut durum tanımlanmış mı? <i>(Önemli Not: Proje bu çevresel özellikleri etkilemeyecekse, bu madde ilgili değildir.)</i>			
3.11	Çevrede projeden etkilenebilecek varlıklar, taşınmazlar var mı? <i>(Binalar, diğer yapılar, mineral kaynaklar, su kaynakları dahil)</i>			
3.12	Proje alanı ve çevresinde, projeden etkilenebilecek arkeolojik, tarihi, mimari ya da diğer sosyal ya da kültürel öneme sahip alanlar ya da yapılar var mı; ve bunlar arasında koruma altına alınanlar var mı?			

BÖLÜM 3. PROJEDEN ETKİLENMESİ MUHTEMEL ÇEVRENİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
3.13	Koruma altına alınmış peyzaj değeri yüksek ve görsel değere sahip yerler de dahil olmak üzere projeden etkilenebilecek peyzaj özellikleri tanımlanmış mı?			
3.14	Proje alanındaki nüfus, sosyal ve sosyo-ekonomik koşullar (örneğin istihdam) tanımlanmış mı?			
3.15	Projenin gerçekleşmemesi halinde, yukarıdaki çevresel özelliklerde gelecekte meydana gelebilecek değişiklikler tanımlanmış mı? (<i>"Eylemsizlik" alternatifinde gelecekteki çevresel özellikler</i>)			
Veri Toplama ve Saha Çalışması Yöntemleri				
3.16	Çalışma alanı, projeden etkilenebilecek alanın tamamını kapsayacak şekilde seçilmiş mi?			
3.17	Mevcut çevresel özellikler ile ilgili bilgi toplamak için tüm ilgili ulusal ve yerel kurum ve kuruluşlarla görüşülmüş mü?			
3.18	Mevcut çevresel özelliklere ilişkin veri ve bilgi kaynakları açıkça belirtilmiş mi; bu kaynaklara raporda gereğince atıf yapılmış mı?			
3.19	Mevcut çevresel özellikleri belirlemek için yürütülen Çevresel Veritabanı çalışmaları kapsamında kullanılan yöntemler, karşılaşılan zorluklar ve verilerdeki belirsizlikler tanımlanmış mı?			
3.20	Yöntemler, amaçlarına uygun olarak kullanılmış mı?			
3.21	Mevcut çevresel özelliklere ilişkin bilgi ve veri eksiklikleri belirlenmiş mi; ve bu eksik verilerin nasıl toplandığı ya da etki değerlendirmesi çalışmalarında veri/bilgi eksikliğinin nasıl göz önüne alındığı açıklanmış mı?			
3.22	Mevcut çevresel özelliklerin yeterli ayrıntıda belirlenebilmesi için gereken saha çalışmaları herhangi bir nedenle gerçekleştirilemiyorsa, bu nedenler açıklanmış mı ve bu çalışmaların daha sonra gerçekleştirilmesine yönelik öneriler getirilmiş mi?			
Projenin Etkilenmesi Muhtemel Çevrenin Tanımına İlişkin Diğer Sorular				

BÖLÜM 4. PROJENİN OLASI ÖNEMLİ ETKİLERİNİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
Etkiler için Kapsam Belirleme				
4.1	ÇED çalışmasının kapsamının belirlendiği süreç açıklanmış mı? <i>(Bu konuda yardım için, Kapsam Belirleme Kontrol Listesine bkz.)</i>			
4.2	Kapsam belirleme için sistematik bir yaklaşım benimsenmiş mi?			
4.3	Kapsam belirme sırasında tüm paydaşlara danışılmış mı?			
4.4	Danışılan paydaşların yorumları ve görüşleri sunulmuş mu?			
Doğrudan (Birincil) Etkilerin Tahmin Edilmesi				
4.5	Arazi kullanımı, insanlar ve taşınmazlar üzerindeki doğrudan (birincil) etkiler tanımlanmış, ve uygun olduğu hallerde miktarı (boyutu) belirtilmiş mi?			
4.6	Jeolojik özellikler ve toprak özellikleri üzerindeki doğrudan etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.7	Flora, fauna ve habitatlar üzerindeki doğrudan etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.8	Hidroloji ve su kalitesi üzerindeki doğrudan etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.9	Su kullanımı üzerindeki doğrudan etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.10	Hava kalitesi ve iklim koşulları üzerindeki doğrudan etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.11	Akustik çevre üzerindeki doğrudan etkiler (gürültü ve vibrasyon) tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.12	Isı, ışık ya da elektromanyetik radyasyondan kaynaklanan doğrudan etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.13	Taşınmazlar ve varlıklar üzerindeki doğrudan etkiler ve yenilenemeyen doğal kaynakların (fosil yakıtlar, mineraller) tüketilmesi tanımlanmış mı?			
4.14	Kültürel öneme sahip yerler ya da varlıklar üzerindeki doğrudan etkiler tanımlanmış mı?			
4.15	Peyzaj kalitesi ve manzara izleme noktaları üzerindeki doğrudan etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.16	Civardaki nüfus yapısı, sosyal ve sosyo-ekonomik koşullar üzerindeki doğrudan etkiler			

BÖLÜM 4. PROJENİN OLASI ÖNEMLİ ETKİLERİNİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
	tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
Dolaylı, İkincil, Geçici, Kısa Vadeli, Kalıcı, Uzun Vadeli, Kaza Sonucu Oluşan, ve Kümülatif (Toplam) Etkilerin Tahmin Edilmesi				
4.17	Çevre üzerindeki doğrudan (birincil) etkilerin diğer çevresel özellikler üzerinden neden olabileceği ikincil etkiler tanımlanmış mı ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi? (Örneğin; toprak, hava ve su kirliliği ya da gürültü nedeniyle flora, fauna ve habitatlar üzerindeki etkiler; hidroloji ya da su kalitesindeki değişiklikler nedeniyle su kullanımı üzerindeki etkiler; toprağın kuruması nedeniyle arkeolojik kalıntılar üzerindeki etkiler; vb..)			
4.18	Projenin inşaatı sırasında, ya da işletme ve kapanış aşamalarındaki kısa süreli faaliyetler nedeniyle ortaya çıkan geçici, kısa vadeli etkiler tanımlanmış mı?			
4.19	Projenin inşaat, işletme ya da işletmeye kapatılması aşamalarında kaynaklanan kalıcı çevresel etkiler tanımlanmış mı?			
4.20	Projenin ekonomik ömrü süresince gerçekleştirilen faaliyetler ya da kirleticilerin alıcı ortamlarda birikmesi nedeniyle ortaya çıkan uzun vadeli etkiler tanımlanmış mı?			
4.21	Kaza, beklenmedik olaylar ya da projenin doğal ya da insan kaynaklı afetlere maruz kalmasından kaynaklanabilecek etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi?			
4.22	Ana projeye yardımcı faaliyetlerden kaynaklanan çevresel etkiler belirtilmiş mi? (Yardımcı faaliyetler projenin bir parçasıdır, ancak genellikle ana proje alanından uzakta gerçekleştirilirler; örneğin ulaşım yollarının ve altyapının inşası; projenin neden olacağı trafik hareketleri; çakıl, kum, mıcır ya da diğer hammaddelerin çıkarılması; enerji üretimi ve temini; sıvı ve katı atıkların bertarafı, vb..)			
4.23	Dolaylı yatırımlardan kaynaklanan dolaylı etkiler tanımlanmış mı? ("Dolaylı yatırımlar" diğer projelerdir; ana projenin bir parçası değildirler; örneğin, projenin gerçekleştirilmesi için gerekli yeni mal ve hizmetlerin sağlanması, projeden kaynaklanan yeni nüfusa ya da iş çevrelerine konut sağlanması gibi amaçlarla proje nedeniyle ihtiyaç duyulan ve tetiklenen faaliyetlerdir. Proje kapsamında olmayan bu tür faaliyetlerden kaynaklanan etkiler ise projenin dolaylı etkileri olarak tanımlanır.)			
4.24	Bölgede mevcut ya da planlanan diğer kalkınma faaliyetleri ile birlikte projenin kümülatif (toplam) etkileri tanımlanmış mı? (Geleceğe yönelik farklı senaryolar, en kötü hal senaryosu da dahil olmak üzere, tanımlanmalıdır.) Kümülatif etkilerin değerlendirilmesi hakkında daha fazla bilgi için aşağıdaki adrese bkz: http://europa.eu.int/comm/environment/eia/eia-support			
4.25	Her etkinin coğrafi açıdan etkileyeceği alan,			

BÖLÜM 4. PROJENİN OLASI ÖNEMLİ ETKİLERİNİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
	süresi, sıklığı, geri döndürülebilir olup olmadığı ve ortaya çıkma olasılığı gerektiği şekilde tanımlanmış mı?			
İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkilerin Tahmin Edilmesi ve Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Konular				
4.26	İnsan sağlığı ve refahı üzerindeki birincil ve ikincil etkiler tanımlanmış ve uygun olduğu hallerde miktarı belirtilmiş mi? (Örneğin, toksik maddelerin çevreye deşarjı nedeniyle ortaya çıkan sağlık etkileri, proje ile ilgili ciddi tehlikelerden kaynaklanan sağlık riskleri, projenin hastalık vektörlerinde değişikliklere neden olması sonucunda ortaya çıkan etkiler, yaşam koşullarındaki değişiklikler, etkilenme olasılığı yüksek gruplar üzerindeki etkiler, vb..)			
4.27	Biyoçeşitlilik, küresel iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma gibi konular üzerindeki etkiler uygun şekilde ele alınmış mı?			
Etki Öneminin Değerlendirilmesi				
4.28	Tahmin edilen her etkinin önemi, yasal mevzuat ile uyum açısından değerlendirilmiş ve etkilenen insan, kaynak ya da diğer alıcıların sayısı, önemi ve hassasiyeti dikkate alınarak ele alınmış mı?			
4.29	Etkilerin önemi yasal mevzuata göre değerlendirilirken uygun yerel, ulusal ya da uluslararası standartlar kullanılmış ve ilgili rehber dokümanlara uyulmuş mu?			
4.30	Çevre üzerindeki olumsuz etkilerin yanısıra olumlu etkiler de belirtilmiş mi?			
4.31	Her etkinin önemi açıkça belirtilmiş mi?			
Etki Değerlendirmesi Yöntemleri				
4.32	Etkilerin tahmin edilmesinde kullanılan yöntemler tanımlanmış mı; ve bu yöntemlerin seçilmesinin nedenleri, karşılaşılan zorluklar ve sonuçlardaki belirsizlikler ele alınmış mı?			
4.33	Projenin ayrıntıları ve etkileri hakkında belirsizlik söz konusu olduğunda, en kötü hal senaryolarına göre yapılan tahminler tanımlanmış mı?			
4.34	Etki tahmini ya da etki değerlendirmesi için gerekli verilerin toplanmasında zorluklarla karşılaşıldığında, bu zorluklar açıkça belirtilmiş ve sonuçlar üzerindeki etkileri dikkate alınmış mı?			
4.35	Etkilerin önemini değerlendirilmesinin dayandığı temel açıkça ortaya konulmuş mu?			
4.36	Alınması önerilen tüm etki azaltıcı önlemlerin uygulanması halinde kalan/süren etkilerin neler olacağı ortaya konulmuş mu; bir başka deyişle önlemlere rağmen kalan/süren etkiler			

BÖLÜM 4. PROJENİN OLASI ÖNEMLİ ETKİLERİNİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
	tanımlanmış mı?			
4.37	Her etkinin raporda ele alınış düzeyi, proje için olumlu karar (onay) verilmesi açısından arz ettiği önem düzeyine uygun mu? Raporda yer alan açıklama ve tartışmalarda, kilit konular üzerinde odaklanılıyor ve ilgisiz ve gereksiz bilgilerden kaçınılıyor mu?			
4.38	Daha az önem arz eden konular daha az vurgulanırken; projenin en önemli, başlıca olumsuz etkileri gerektiği şekilde vurgulanmış mı?			
Olası Etkilerin Tanımına İlişkin Diğer Sorular				

BÖLÜM 5. ETKİ AZALTICI ÖNLEMLERİN TANIMI				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
Etki Azaltıcı Önlemlerin Tanımı				
5.1	Çevre üzerinde önemli olumsuz etkiler söz konusu olduğunda, bu etkileri azaltmaya yönelik önlemler ortaya konulmuş mu?			
5.2	Olumsuz etkileri azaltmak için alınması önerilen önlemler açıkça tanımlanmış mı; ve bu önlemlerin etki boyutunu ve önemini ne kadar azaltacağı açıkça ortaya konulmuş mu?			
5.3	Alınacak önlemlerin etki boyutunu ve önemini ne kadar azaltacağı konusunda belirsizlikler varsa, bu durum açıklanmış mı?			
5.4	Önerilen etki azaltıcı önlemlerin uygulanması konusunda proje sahibi açık bir taahhüt veriyor mu; yoksa önlemler sadece öneri ya da tavsiye olarak mı kalıyor?			
5.5	Önerilen etki azaltıcı önlemlerin seçilme nedenleri açıklanıyor mu?			
5.6	Etki azaltıcı önlemlerin uygulanmasına ilişkin sorumluluklar, finansman kaynakları dahil, açıkça belirtiliyor mu?			
5.7	Önemli olumsuz etkileri azaltıcı önlemlerin uygulanamaz olduğu ya da proje sahibinin önlem alınmasını önermediği durumlarda, bunun nedenleri açıkça belirtilmiş mi?			
5.8	ÇED ekibi ve proje sahibi, etkilere karşı alınacak önlemler konusunda tüm olası alternatifleri ve yaklaşımları dikkate almış mı? Örneğin, alternatif stratejiler ya da yer seçimi alternatifleri, etkilerden kaçınma ya da etkileri azaltmaya yönelik önlemler, proje tasarımı ve yerleşimindeki değişiklikler, yöntem ve proses değişiklikleri, arıtma, uygulama planları ve yönetim uygulamalarındaki değişiklikler, rehabilitasyon ve telafi/tazmin etmeye yönelik önlemler dikkate alınmış mı?			
5.9	Kalan/süren etkileri izlemek ve yönetmek için gerekli faaliyetler/ düzenlemeler önerilmiş mi?			
5.10	Önerilen etki azaltıcı önlemlerin olumsuz etkileri olması halinde bunlar tanımlanmış mı?			
Önlemlerin Tanımına İlişkin Diğer Sorular				

BÖLÜM 6. TEKNİK OLMAYAN ÖZET				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
Teknik Olmayan Özet				
6.1	Raporda, teknik olmayan bir özet yer alıyor mu?			
6.2	Özette, proje, proje alanı ve çevresi, çevre üzerindeki etkiler ve alınması öngörülen etki azaltıcı önlemler kısa ve öz ancak kapsamlı şekilde tanımlanmış mı?			
6.3	Özette, projeye ve çevresel etkilerine ilişkin önemli belirsizlikler açıkça belirtiliyor mu?			
6.4	Özette, projenin izin, ruhsat, onay süreci ve ÇED'in bu süreçteki rolü açıklanıyor mu?			
6.5	Özette, etki değerlendirmesinde kullanılan yaklaşımın genel bir özeti yer alıyor mu?			
6.6	Özet, teknik terimlerden, ayrıntılı verilerden ve bilimsel tartışmalardan kaçınılarak teknik olmayan bir dille yazılmış mı?			
6.7	Özet, halktan bir kişi tarafından anlaşılabilirlik şekilde yazılmış mı?			
Teknik Olmayan Özete İlişkin Diğer Sorular				

BÖLÜM 7. SUNUM KALİTESİ				
No.	İnceleme-Değerlendirme Sorusu	İlgili mi? (E/H)	Bilgi yeterli mi? (E/H)	Ne tür ek bilgiye ihtiyaç var?
Sunum Kalitesi				
7.1	Bilgiye, bir ya da daha fazla ciltten oluşan bir doküman ile ulaşılabilir mi?			
7.2	ÇED raporu ve ekleri, okuyucunun bilgiyi rahatça bulabileceği şekilde, açık ve mantıklı bir şekilde düzenlenmiş mi?			
7.3	Raporun (ve eklerinin) başında içindikiler tablosu var mı?			
7.4	Raporun hazırlanmasında izlenen süreç açık bir şekilde tanımlanmış mı?			
7.5	Raporun sunumu kısa ve öz ama aynı zamanda kapsamlı mı; ilgisiz veri ve bilgi verilmesinden kaçınılmış mı?			
7.6	Sunumda tablolar, şekiller, haritalar, fotoğraflar ve diğer grafiklerden etkin bir şekilde faydalanılmış mı?			
7.7	Raporda, ana metnin anlaşılması için gerekli olmayan teknik ayrıntılar ve bilgilerin sunulması için eklerden yararlanılmış mı?			
7.8	Raporda yapılan tüm analiz ve değerlendirmeler ve varılan tüm sonuçlar, yeterli ölçüde veri ve ispatlarla desteklenmiş mi?			
7.9	Tüm veri kaynakları kaynaklar bölümünde belirtilmiş mi; metnin içinde bu kaynaklara gereken atıflar yapılmış mı?			
7.10	Rapor ve eklerinin tamamında tutarlı bir terminoloji kullanılmış mı?			
7.11	Okuyucunun raporu ve eklerini tek bir dokümanmış gibi okuyabilmesine yardımcı olmak için bölümler arasında atıflar yapılarak raporda bütünlük sağlanmış mı?			
7.12	Rapor, açık bir şekilde adil ve mümkün olduğunca tarafsız ve nesnel mi?			
Sunum Kalitesine İlişkin Diğer Sorular				

ÇED RAPORUNUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ			
ÇED raporunda sunulan bilginin kalitesinin genel bir değerlendirmesi yapılmak istenirse, bu amaçla aşağıdaki tablo kullanılabilir.			
No.	İnceleme-Değerlendirme Başlığı	Puan	Yorum
1	PROJENİN TANIMI		
2	ALTERNATİFLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ		
3	ETKİLENMESİ MUHTEMEL ÇEVRENİN TANIMI		
4	OLASI ÖNEMLİ ETKİLERİN TANIMI		
5	ETKİ AZALTICI ÖNLEMLERİN TANIMI		
6	TEKNİK OLMAYAN ÖZET		
7	SUNUM KALİTESİ		
Genel Değerlendirme (Genel Puan):			
Yorum:			